

Welke uitdagingen zijn er omtrent de uitvoering van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied?

Afstudeerscriptie
2022 - 2023

GESCHREVEN DOOR
Marlies Tessemaker

Welke uitdagingen zijn er binnen de provincies Overijssel en Gelderland omtrent de uitvoering van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied?

Auteur: Marlies Tessemaker

Studentnummer: 3028853

Studie: Bedrijfskunde & Agrifoodbusiness, Aeres Hogeschool Dronten

Onderwerp: Het Provinciaal Programma Landelijk Gebied in de toekomstige praktijk

Plaats en Datum: Dronten, 20 juni 2023

Afstudeerdocent: F. van Erp

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Het jaar 2022 is het jaar van de verhitte boerenprotesten. De directe aanleiding hiervan was een kaart vanaf de Haagse tekentafel waarin werd aangegeven met welke percentages de gebieden in Nederland stikstof moesten reduceren. In de agrarische sector leidde dit tot veel emoties, met name boosheid en verdriet. Agrarische ondernemers zagen het bestaansrecht van hun bedrijf en hun sector in gevaar komen. Het bestaansrecht van de bedrijven is in gevaar nu het niet helder is op welke wijze zij kunnen voldoen aan de reductie eisen van stikstof. Het is onzeker voor de agrarische ondernemers op welke manier de percentages behaald gaan worden.

In de startnotitie van het NPLG, het Nationaal Programma Landelijk Gebied, zijn drie toekomstperspectieven voor de agrarische ondernemers geschetst; verduurzamen, verplaatsen of beëindigen. Bedrijven die van generatie op generatie zijn doorgegeven kunnen mogelijk hun erfgoed niet doorgeven aan de volgende generaties. Door mijn agrarische achtergrond voel en begrijp ik deze emotie. Daarnaast zie ik de noodzaak om objectief en breder naar dit probleem te kijken.

In de thema's omtrent natuur, bodem, water en klimaat spelen verschillende belangen. Dit vind ik met name interessant aangezien ik voor het schrijven van mijn scriptie vooral aandacht had voor de belangen van de boeren. Vanuit Kr8consultancy is de vraag gesteld of ik het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG), verder wilde uitdiepen. Met name de knelpunten en uitdagingen die daarin naar voren komen. Voor mij is dit een uitgelezen kans om het probleem van een andere kant te bekijken. In mijn scriptie bekijk ik het probleem niet alleen vanuit de boeren, maar ook vanuit de Provincies en uitvoeringsinstanties. Wanneer ik mijn scriptie heb afgerond hoop ik mijn eigen visie omtrent de agrarische sector en herinrichting van het landelijk gebied, beter te kunnen onderbouwen.

Graag wil ik mijn afstudeerbegeleider Frans van Erp, bedanken voor zijn ondersteuning tijdens het vooronderzoek. Mijn brede interesse voor het onderwerp zorgde ervoor dat ik een overmaat aan informatie mee wilde nemen in het onderzoek. Wat is nu echt de essentiële informatie om het onderzoek te begrijpen en wat kan weg gelaten worden, waren belangrijke vragen die hierbij een rol speelden. Mijn afstudeerbegeleider heeft mij geholpen om structuur in het onderzoek te brengen. Ook wil ik graag mijn opdrachtgevers van Kr8consultancy bedanken voor de mogelijkheid tot het onderzoeken van dit interessante onderwerp.

M. Tessemaker

8 mei 2023

Oene

Inhoud

Samenvatting.....	5
Summary	6
Hoofdstuk 1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding van het onderzoek.....	7
1.2 Huidig landbouwsysteem	7
1.3 Opgaven waar Nederland voor staat	8
1.4 Nationaal Programma Landelijk Gebied.....	10
Hoofdstuk 2. Het PPLG	11
2.1 Verantwoordelijkheden Rijk en Provincies	11
2.2 Richtlijnen voor het PPLG	12
2.3 Provinciale doelen voor het PPLG	13
2.3.1 Restant Natuurpact	14
2.3.2 Veenweidegebieden.....	14
2.3.3 De Bossenstrategie	14
2.4 Reacties PPLG provincie Overijssel en Gelderland	15
2.4.1 Provincie Overijssel	15
2.4.2 Provincie Gelderland	16
Hoofdstuk 3. Het vraagstuk.....	17
3.1 Probleemstelling.....	17
3.2 Doelgroep onderzoek	18
3.3 Afbakening onderzoek.....	19
3.4 Hoofd- en deelvragen.....	20
3.5 Doelstelling onderzoek.....	20
Hoofdstuk 4. Aanpak	21
4.1 Aanpak per deelvraag.....	22
4.2 Planning	23
Hoofdstuk 6. Interviewresultaten	24
6.1 Uitdagingen	24
6.2 Provincies	26
6.2.1 Provincie Overijssel	26
6.2.2 Provincie Gelderland	28
6.3 Uitvoeringsinstanties.....	29
6.3.1 Waterschap Vallei en Veluwe.....	29
6.3.2 Staatsbosbeheer	30

6.4 Maatschappelijke organisaties	31
6.4.1 Land- en Tuinbouworganisatie LTO	31
6.4.2 Natuur- en milieuorganisatie MOB	33
6.5 Resultaat per deelvraag.....	35
Hoofdstuk 7. Discussie.....	37
7.1 Validiteit onderzoek	37
7.2 Reflectie.....	37
7.3 Beperkingen.....	38
7.4 Implicaties	39
7.5 Suggesties voor vervolgonderzoek.....	39
Hoofdstuk 8. Conclusie en aanbevelingen	40
8.1 Conclusie	40
8.2 Aanbevelingen.....	41
Bibliografie	42
Bijlage 1. Interview vragen	45
Bijlage 2. Transcriptie interview provincie Gelderland	47
Bijlage 3. Transcriptie interview provincie Overijssel	60
Bijlage 4. Transcriptie interview Waterschap Vallei en Veluwe.....	68
Bijlage 5. Transcriptie interview Staatsbosbeheer.....	75
Bijlage 6. Transcriptie interview Land- en Tuinbouworganisatie (LTO)	76
Bijlage 7. Transcriptie interview Natuur- en Milieuorganisatie (MOB).....	85

Samenvatting

Het huidige landbouwsysteem zit in de knel. Dat laat niet alleen de stikstofcrisis zien, dat blijkt ook uit de bodemdegradatie, de toenemende klimaatschade, verontreiniging van het water en een sterke afname van de biodiversiteit. Op nationaal niveau moet er gekeken worden naar een duurzame vorm van landgebruik. Het gaat hierin niet alleen over landbouw, het gaat over het landschap als geheel. De vraag is op welke manier allerlei functies, zoals natuur en voedselproductie, daarin een plek krijgen. Het is een complex vraagstuk dat vraagt om een langdurige visie. Het NPLG is een integraal plan waarbij opgaven rondom natuur, water en klimaat samen komen. Het NPLG richt zich specifiek op de transitie in het landelijk gebied en het landgebruik, met de landbouw als grootste landgebruiker. In het coalitieakkoord van Nederland is het hoofddoel van het NPLG vastgelegd; 'het toekomstbestendig ontwikkelen van landelijk gebied' (Startnotitie NPLG, 2022).

Op basis van het Nationaal Plan Landelijk Gebied (NPLG) moeten de provincies voor 1 juli 2023 het Provinciaal Plan Landelijk Gebied (PPLG) uitgewerkt hebben. Ieder gebied in Nederland is anders en daarom is het NPLG gedecentraliseerd naar de provincies. De provincies moeten voor elk gebied duidelijk maken wat de opgaven zijn voor de emissiereductie, de waterkwaliteit en het natuurherstel en hoe de opgaven behaald worden. In het onderzoek wordt niet naar alle provincies gekeken maar alleen naar de provincies Overijssel en Gelderland in verband met tijdgebrek. De provincie Gelderland is nadenkender in de uitvoering van het PPLG en de provincie Overijssel aanpakkend en voortvarend.

Bij het vraagstuk over de transitie naar een toekomstbestendig gebied spelen verschillende dilemma's en belangenverstrengelingen. De agrarische ondernemers willen toekomstperspectief voor hun onderneming. Milieuorganisaties willen graag herstel van klimaat en biodiversiteit. De provincies willen een uitvoerbaar en betaalbaar plan zonder dat de provinciale inwoners zich tegen hun keren. De overheid wil voldoen aan de Europese richtlijnen, tegelijkertijd moet er rekening gehouden worden met de politiek en de economie. Iedere groep heeft zijn eigen belangen en ideologieën omtrent dit vraagstuk, dat zorgt voor belangenverstrengelingen. De verschillende partijen zijn verdeeld in drie groepen; uitvoeringsinstanties, provincies en belangenorganisaties. Om het onderzoek af te bakenen is er ingezoomd op de uitdagingen die in het PPLG naar voren komen.

Tijdens de interviews zijn er meerdere uitdagingen naar voren gekomen. Ten eerste is de toenemende gronddruk een belangrijke uitdaging. Iedere opgave uit het PPLG vraagt uiteindelijk om extensivering, voldoende grond is daarvoor de basis. Ook speelt de strikte kalenderlandbouw een rol, een boer moet hier meer ruimte in krijgen om toch de werkzaamheden op het land te blijven verrichten. Door het beleid van afgelopen jaren is er veel wantrouwen naar de landelijke overheid toe, er heerst steeds veel onduidelijkheid en ook wordt er niet echt erkend dat het ook echt om de toekomst van agrarische gezinnen gaat. Een andere uitdaging is te weinig capaciteit bij de uitvoering. De vraag in welk tijdsbestek het PPLG moet worden uitgevoerd is van belang aangezien het enerzijds om tempo vraagt omdat de maatschappij nu op slot zit maar anderzijds ook om zorgvuldigheid omdat het om de toekomst van mensen gaat.

Administratieve druk voor de provincies blijkt ook een uitdaging te zijn, dit heeft ook gelijk gevolgen op de haalbaarheid in tijd. De provincie heeft meer ruimte nodig om snel te beslissingen te kunnen nemen, het steeds verantwoorden van de aanpak kost veel tijd en die tijd is er niet. Hierbij moet gekeken worden naar de bedoeling van een opgave en niet naar de norm. Het belangrijkste onderdeel van de aanbevelingen is een eerlijke vergoeding voor de boer. Alle opgaven uit het PPLG opgeteld komt neer op extensivering en productieverlies wat resulteert in een grote min voor de landbouw. Hier moet een plus tegenover komen te staan zodat de agrarische sector een toekomstperspectief heeft.

Summary

The current agricultural system is in trouble. This is not only demonstrated by the nitrogen crisis, but also by land degradation, increasing climate damage, pollution of water and a sharp decline in biodiversity. At national level, a sustainable form of land use must be considered. This is not just about agriculture, it is about the landscape as a whole. The question is how all kinds of functions, such as nature and food production, are given a place in this. It is a complex issue that requires a long-term vision. The NPLG is an integrated plan in which challenges relating to nature, water and climate come together. The NPLG focuses specifically on the transition in rural areas and land use, with agriculture as the largest land user. The coalition agreement of the Netherlands defines the main objective of the NPLG; 'the future-proof development of rural areas' (Startnotitie NPLG, 2022).

Based on the National Plan Rural Area (NPLG), the provinces must have developed the Provincial Plan Rural Area (PPLG) before 1 July 2023. Every area in the Netherlands is different and therefore the NPLG is decentralized to the provinces. The provinces must make clear for each area what the tasks are for emission reduction, water quality and nature restoration and how the tasks are achieved. The study does not look at all provinces, but only at the provinces of Overijssel and Gelderland due to lack of time. The province of Gelderland is more thoughtful in the implementation of the PPLG and the province of Overijssel is approaching and energetic.

The issue of the transition to a future-proof area involves various dilemmas and conflicts of interest. The agricultural entrepreneurs want future prospects for their business. Environmental organisations want to restore climate and biodiversity. The provinces want a feasible and affordable plan without the provincial residents turning against them. The government wants to comply with European directives, at the same time politics and the economy must be taken into account. Each group has its own interests and ideologies on this issue, which creates conflicts of interest. The different parties are divided into three groups; implementing agencies, provinces and interest groups. In order to delineate the research, we zoomed in on the challenges that emerge in the PPLG.

During the interviews, several challenges emerged. Firstly, increasing ground pressure is a major challenge. Every assignment from the PPLG ultimately requires extensification, sufficient land is the basis for this. Strict calendar agriculture also plays a role, a farmer must be given more space in this to continue to carry out the work on the land. Due to the policy of recent years, there is a lot of mistrust towards the national government, there is always a lot of uncertainty and it is not really recognized that it is really about the future of agricultural families. Another challenge is insufficient capacity in implementation. The question of how long the PPLG should be implemented is important because it requires speed on the one hand because society is now locked down, but on the other hand also due diligence because it concerns the future of people.

Administrative pressure for the provinces also appears to be a challenge, which also has consequences for the feasibility in time. The province needs more space to make decisions quickly, justifying the approach takes a lot of time and that time is not there. This should look at the intention of a task and not at the standard. The most important part of the recommendations is fair compensation for the farmer. All the pplg statements added together amount to extensification and loss of production, resulting in a large minus for agriculture. This must be compensated for a plus so that the agricultural sector has a future perspective.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Op basis van het Nationaal Plan Landelijk Gebied (NPLG) moeten de provincies voor juli 2023 het Provinciaal Plan Landelijk Gebied (PPLG) uitgewerkt hebben. Voor provincies is de omvang van deze gebiedsprocessen ongekend. Ook voor gemeenten, die het bevoegd gezag vormen, is het een grote uitdaging om de transitie naar een toekomst bestendig landelijk gebied te maken. Om deze zogenaamde gebiedsprocessen te begeleiden is naast capaciteit ook kennis en inlevingsvermogen nodig. Om deze reden is vanuit de onderneming Kr8consultancy de vraag gekomen om de uitdagingen bij de uitvoering van het PPLG nader te onderzoeken. De resultaten van het onderzoek zijn niet alleen voor Kr8consultancy interessant. Het uiteindelijke onderzoek is bedoeld voor een bredere doelgroep. Provincies krijgen door dit afstudeerwerkstuk een beeld van de uitdagingen bij de andere instanties, andersom werkt het precies hetzelfde. Door middel van dit onderzoek kan er voortijdig op de eventuele uitdagingen worden ingespeeld.

Het NPLG richt zich specifiek op de transitie in het landelijk gebied en het landgebruik, met de landbouw als grootste landgebruiker. Het accent ligt op landbouw, natuur en landgebruik. De andere sectoren leveren langs andere wegen een bijdrage aan het oplossen van de vraagstukken. Het onderzoek richt zich dus ook op de agrarische sector. Het is hierdoor van belang om te weten hoe het huidige landbouwsysteem is opgebouwd.

1.2 Huidig landbouwsysteem

De hedendaagse landbouw is een direct gevolg van de 'nooit meer honger'-doctrine, die opgeld deed na de Tweede Wereldoorlog. In verschillende landen in Europa zijn er veel slachtoffers gevallen door schrijnende voedseltekorten tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 1957 werd hiervoor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid ingesteld via het Verdrag van Rome. Het beleid was erop gericht om zowel de kwaliteit als de kwantiteit van de Europese voedselvoorziening te garanderen. Deze vorm van landbouw wordt gekenmerkt door sleutelwoorden als efficiëntieverhoging, schaalvergroting en wereldhandel.

Door het invoeren van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) konden melkveehouders altijd rekenen op een relatief hoge melkprijs waardoor de productie steeds verder toenam. Het gevolg was dat de vraag naar zuivel kleiner was dan het aanbod. Om overproductie tegen te gaan werd er in 1984 het zogenaamde 'melkquotum' ingevoerd. Het melkquotum bestond uit productierechten; als een boer wilde gaan uitbreiden moest hij investeren in extra productierechten. Door het aantrekken van de mondiale economie ontstond een toenemende vraag naar zuivel. Om deze reden heeft de Europese Unie besloten het melkquotum te laten beëindigen op 1 april 2015. Anticiperend op de afschaffing van het melkquotum is er door melkveehouders fors geïnvesteerd in uitbreidingen. Dit zorgde voor een toename op de belasting van ammoniakdepositie in Natura2000-gebieden. Om deze reden is De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) in 2015 van start gegaan. Deze aanpak moest vergunningverlening vereenvoudigen en tegelijkertijd de eisen voor de natuur in Natura2000-gebieden waarborgen door bronmaatregelen en herstelmaatregelen (H. Van Grinsven, 2015).

In 2019 heeft de Raad van State geoordeeld dat de Natura-2000 gebieden niet verder mogen verslechteren. De PAS voldoet niet aan de natuurbeschermingsregels uit de Europese Habitatrichtlijn. Het Programma Aanpak Stikstof mocht niet meer gebruikt worden om toestemming te geven voor activiteiten die extra stikstofdepositie veroorzaken. In de uitspraak van de Raad van State staat dat de stikstofdepositie in Natura2000-gebieden niet mag toenemen (Stikstof, 2022).

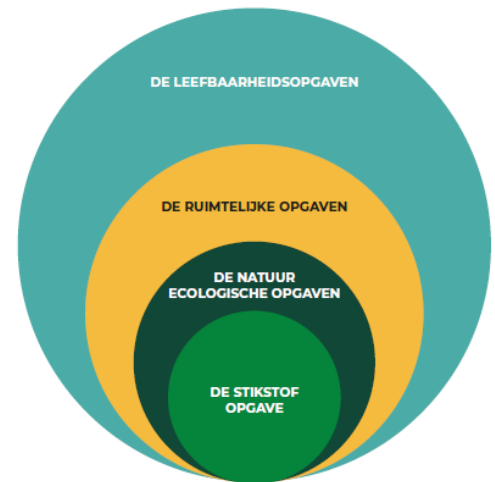
Op nationaal niveau moet er gekeken worden naar een duurzame vorm van landgebruik. Het gaat hierin niet alleen over landbouw, het gaat over het landschap als geheel. De stikstofcrisis speelt op dit moment maar in de toekomst moet er ook gekeken worden naar andere ruimtelijke aanspraken die op het landelijk gebied afkomen zoals de klimaatverandering en het energievraagstuk. De vraag is op welke manier allerlei functies, zoals natuur en voedselproductie, daarin een plek krijgen. Het is een complex vraagstuk dat vraagt om een langdurige visie, meer bewustwording bij consumenten en een integrale aanpak en samenwerking tussen alle betrokkenen. Via een gebiedsgerichte aanpak waarin alle sectoren meegenomen worden, kan er vanuit een breed perspectief naar een gebied gekeken worden (J. Erisman, 2019).

In de startnotitie van het NPLG staat een kaart weergegeven met globale emissiereductie-doelstellingen, weergegeven in afbeelding 1 (C. Van Der Wal - Zeggelink, 2022). Op de kaart zoals weergegeven in afbeelding 1 staat zeer gedetailleerd waar de stikstofneerslag gereduceerd moest worden. Boeren zagen in dit kaartje de toekomst van hun bedrijf beëindigd worden. Het gevolg waren grimmige boerenprotesten. Om de enorm oplopende commotie tot bedaren te brengen heeft de regering een ‘stikstofmiddelaar’ aangesteld, de heer Remkes. Remkes moest onderzoeken of er ergens een mogelijkheid was om alle partijen weer tot elkaar te brengen. De onderzoeksresultaten heeft hij gepresenteerd in het rapport ‘Wat wel kan’. Naar aanleiding van het rapport van Remkes ‘Wat wel kan’, heeft C. van der Wal afstand gedaan van de doelstellingen van het stikstofkaartje als weergegeven in afbeelding 1. Van de onderliggende provinciale reductiedoelstellingen is geen afstand gedaan.

[illegible]

Welke uitdagingen zijn er omtrent de uitvoering van het PPLG?

Ten eerste de stikstofopgave, op korte termijn moet de reductie van stikstof het meeste resultaat hebben. De maatschappelijke gevolgen van uitblijvende vergunningverlening zijn namelijk ontwrichtend voor alle sectoren. Volgens het onderzoeksbureau Atlas Research is in Nederland momenteel al een tekort van 390.000 woningen (J. Mandemakers, R. Halbersma, M. Middeldorp, J. Veldkamp, L. Van Wanrooij, C. Van Woerkens, 22). Op 2 november 2022 is daar een uitspraak van de Raad van State bijgekomen: "De bouwvrijstelling stikstof voldoet niet aan het Europese natuurbeschermingswet. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State kan daardoor niet anders dan constateren dat de bouwvrijstelling niet gebruikt mag worden bij bouwprojecten'. Bouwprojecten zijn hierdoor voor een langere termijn stil komen te liggen. De reductie van stikstof is dus een essentiële opgave waarbij op korte termijn een oplossing voor gezocht moet worden (Remkes, 2022).

Afbeelding 2: Opgaven van Nederland
(Remkes, 2022)

De tweede opgave is de natuur-ecologische, het gaat namelijk niet alleen om een stikstofvraagstuk. In het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) komen meerdere opgaven samen. Deze opgaven zijn als volgt; stikstofreductie, areaaluitbreiding, instandhoudingsdoelen natuurkwaliteit, hydrologische doelen, groenblauwe dooradering, schoon oppervlakte- en grondwater, goede toestand grondwaterlichamen, goede zoetwaterbeschikbaarheid, reductie van uitstoot broeikasgassen en koolstofvastlegging. Deze doelen zijn onderverdeeld in drie belangrijke pijlers; natuur, water en klimaat (Startnotitie NPLG, 2022) (Remkes, 2022).

Het derde punt waar Nederland voor staat zijn de ruimtelijke opgaven. De natuur-ecologische opgaven vragen om een ruimtelijke inpassing in een breder ruimtelijk vraagstuk. In de ruimtelijke ordeningsbrief van mei 2022 staan uitvoerig alle ruimtelijke problemen beschreven. "De urgente maatschappelijke opgaven zoals het woningtekort, de kwaliteit van de natuur, de transitie van de landbouw en de verduurzaming van de energievoorziening hebben allemaal grote ruimtelijke impact." (Kamerbrief inzake ruimtelijke ordening, 2022).

Het vierde punt zijn de overkoepelende leefbaarheidsopgaven, dit gaat bijvoorbeeld om de gezondheid van mensen, fijnstof als gevolg van stikstof en te hoge nitraatgehaltes in drinkwater. Nederland moet ook voldoen aan dierenwelzijnseisen. Hierbij moet rekening gehouden worden bij de transitie van het landelijk gebied (Remkes, 2022).

Uit het rapport 'Stikstof en natuurherstel – onderzoek naar een ecologisch noodzakelijke reductiedoelstelling van stikstof', is de conclusie duidelijk: om natuur te beschermen is een vermindering van stikstofuitstoot noodzakelijk van minstens 70% in 2035 (Stikstof en natuurherstel - Onderzoek naar een ecologisch noodzakelijke reductiedoelstelling van stikstof, 2021). Als dit percentage aan reductie niet wordt behaald, kan het zijn dat de natuurverlies in Nederland in een versnelling terecht komt. Een overmaat aan stikstofuitstoot zorgt voor een zogenaamd 'stapeffect': elk klein beetje stikstof te veel heeft extra schadelijke gevolgen voor het bodemleven, de waterkwaliteit, de plantengroei en daardoor ook voor andere vogels en insecten.

Uit het rapport van Remkes 'Wat wel kan' staan de belangrijkste voorwaarde voor een goede transitie, namelijk vertrouwen. Volgens Remkes; "Vertrouwen is de belangrijkste voorwaarde voor een goede transitie. Vertrouwen van de agrarische sector in een overheid die naast hem staat. Vertrouwen van de samenleving in het landelijk gebied, dat de transitie een goede toekomst gaat brengen. En vertrouwen van de boer dat hij de best mogelijke steun krijgt, ook bij moeilijke beslissingen" (Remkes, 2022).

1.4 Nationaal Programma Landelijk Gebied

In het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) worden de stikstofmaatregelen in een zogenoemde ‘gebiedsgerichte aanpak’ gecombineerd met andere maatregelen omtrent de bodem, natuur en waterkwaliteit. In het NPLG komen dus meerdere programma’s en richtlijnen bij elkaar. Het behalen van de doelen kan het behalen van andere doelen weer versterken. Afbeelding 3 geeft de samenhang van de verschillende maatregelen in NPLG weer. Het NPLG is een langetermijnvisie van het Rijk op een toekomstige duurzame leefomgeving. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is een uitwerking van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Het wordt een omvangrijk programma met een lange looptijd van juli 2023 tot 2035.

In het kader van het NPLG heeft het Rijk voor de provincies doelen vastgesteld voor de natuur, water en de broeikasgasemissies van de landbouw en landgebruik. Hierin worden de Europese internationale verplichtingen omtrent natuur, klimaat en water ook meegenomen. De provincies krijgen vervolgens de opdracht gebiedsplannen met een gecombineerde aanpak voor deze opgaven op te stellen. De provincies hebben vanuit de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) de opdracht gekregen om uiterlijk 1 juli 2023, 2 jaar na het aannemen van het Wsn, een gebiedsplan voor stikstof- en natuurherstelmaatregelen klaar te hebben (Brief Provinciaal Programma Landelijk Gebied, 2022).

In het coalitieakkoord is het hoofddoel van het NPLG vastgelegd; ‘het toekomstbestendig ontwikkelen van landelijk gebied’ (Startnotitie NPLG, 2022). Het Rijk legt in het NPLG de structurerende, richtinggevende keuzes en (regionale) doelen vast, zodat de landelijke doelen onontkoombaar gehaald worden. Het landelijke doel is 74% van het areaal onder de Kritische Depositie Waarde (KDW) in 2030. In het NPLG komen verschillende richtlijnen samen, deze zijn uitgewerkt in doelen. Door al deze verschillende regels is het lastig om overzicht te houden. Ook zijn nog niet alle doelen uit het NPLG vastgesteld, sommigen zijn nog indicatief zoals de stikstofreductie-percentages per provincie. Om een helder beeld van alle doelen uit het NPLG helder te krijgen, is in afbeelding 3 een samenvatting van de doelen en het tijdspad opgenomen.

Natuur	Water	Klimaat (broeikasgassen)
30% natuurherstel Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) (2030) Richtinggevend landelijke areaal- en kwaliteitsopgave natuur tbv 30% VHR en de gunstige staat van instandhouding (gSvl)	Concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen (2027)	Emissiereductieopgaven broeikasgassen veenweiden voor 6 provincies (2030), als onderdeel van de nationale opgave Broeikasgassen landgebruik optellend tot 1 Mton CO ₂ eq (2030)
Per provincie een (richtinggevend) ruimtelijke vertaling van benodigde stikstofreductie. Deze inzet is onderdeel van de totaal benodigde stikstofreductie die nodig is voor de landelijke doelen: • 2025: 50% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen N2000 onder de kritische depositiewaarde • 2030: 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen N2000 onder de kritische depositiewaarde	Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen (2027)	Landelijke emissiereductieopgave broeikasgassen voor de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending in de akkerbouw) van 5 Mton CO ₂ eq (in 2030). Nog te verdelen per provincie, op basis van een nog nader te bepalen verdeelsleutel. Om te voldoen aan de Global Methane Pledge dient met het NPLG in de veehouderij en akkerbouw een methaanemissiereductie van minimaal 3,82 Mton CO ₂ eq. te zijn gerealiseerd in 2030.
Areaal opgave per provincie voor nieuw bos (2030), optellend tot 37.400 ha	Grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor een goede kwantitatieve toestand (2027)	Landelijke koolstofvastlegging in bomen/bos/natuur van 0,4 – 0,8 Mton CO ₂ eq en in landbouwbodems van 0,5 Mton CO ₂ eq (2030) (Bomen/ bos/natuur gerealiseerd via bossenstrategie).
Resterende opgave areaal per provincie voor Natuur netwerk Nederland (NNN), optellend tot 40.571 ha (2027)	Beleid, inrichting en beheer aangepast aan het veranderende klimaat. Schade en ontwrichting door weersextremen zoveel mogelijk beperken (2050)	
Hydrologische condities N2000-gebieden op orde (2027)		
10% groenblauwe dooradering (2050), waarvan de helft van de opgave in 2030 gerealiseerd is		
Blauw	bekend en vastgesteld	
Oranje	indicatief bekend gemaakt via de startnotitie NPLG	
Geel	Nationaal doel geactualiseerd of nieuw (indicatief) bekend gemaakt via Kamerbrief NPLG november 2022. De verdeling van deze opgaven naar provincies volgt begin 2023.	

Afbeelding 3: Samenvattend overzicht regionale doelen Rijk (Startnotitie NPLG, 2022)

Hoofdstuk 2. Het PPLG

De provincies moeten de richtlijnen van het NPLG uitwerken in een coördinerend Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Per provincie verschilt de aanpak hierin. Het 'wat', (de doelen) ligt bij het Rijk, het 'hoe' (invulling van de gebiedsplannen) bij de provincies en de betrokken regionale partijen (C. Van Der Wal - Zeggelink, 2022).

2.1 Verantwoordelijkheden Rijk en Provincies

In de kamerbrief waarin de Startnotitie van het NPLG wordt begeleid, staan verantwoordelijkheden benoemd voor het Rijk en de provincies (C. Van Der Wal - Zeggelink, 2022). Hieronder volgt een kort overzicht:

Het Rijk:

- Het Rijk zet naast ondersteunend beleid ook in op landelijke normering in de landbouw.
- Richtinggevende keuzes en (regionale) doelen vaststellen.
- Samenwerkingspartner bij de gebiedsprocessen door het beschikbaar stellen van middelen, het (samen) oprichten van een regieorganisatie en vaststellen van landelijke maatregelen.
- Het kabinet werkt parallel aan het terugdringen van NH3 (voornamelijk door landbouw) ook aan het reduceren van de uitstoot NOx (voornamelijk door industrie en mobiliteit). Dit gebeurt via voornamelijk via generiek beleid, dus buiten het NPLG.

De provincies:

- Uitwerking van de gebiedsprogramma's waardoor de doelen worden behaald.
- Maatschappelijke partners, grondeigenaren en gebruikers in het gebiedsproces betrekken.
- Provincies bepalen in overleg met gebiedspartijen welke (bestuurlijke) indeling naar gebieden zij het meest passend vinden om tot gebiedsprogramma's met maatregelen voor doelrealisatie te komen.
- De provincies kunnen ook in de gebiedsprocessen kijken naar de mogelijkheden om lokale piekbelasting, afkomstig van NOx-uitstoot, terug te dringen.

Uit de begeleidende brief van het NPLG; "Rijk en provincies dragen samen ook de verantwoordelijkheid dat het perspectief van de boeren voldoende wordt meegewogen. Hierom vraagt de motie-Boswijk (Kamerstuk 35925 XIV, nr. 105). Een van de manieren om hier invulling aan te geven is het verzoek aan de provincies om bij het opstellen van de gebiedsprogramma's naast een toets op ecologische effecten ook een sociaaleconomische impactanalyse voor de landbouw uit te voeren." Niet alleen bodem, water en klimaat behoren tot het NPLG, ook het toekomstperspectief voor de agrarische ondernemer is ook een belangrijk onderdeel. Boeren wachten in onzekerheid af wat de toekomst brengt voor hun bedrijf. Het Rijk en de provincies moeten er gezamenlijk voor zorgen dat er perspectief voor de boeren komt.

Een ander belangrijk punt uit de begeleidende brief; "Na de eerste versie van de gebiedsprogramma's zijn de jaren erna nog wijzigingen van het maatregelenpakket mogelijk, op voorwaarde dat de doelstellingen volledig en op tijd gerealiseerd worden" (C. Van Der Wal - Zeggelink, 2022). De maatregelen van de gebiedsprogramma's kunnen dus na juni 2023 nog een aantal keren gewijzigd worden, zolang de doelstellingen maar wel worden behaald. Voor agrarische ondernemers betekent dit blijvende onzekerheid, ook na de bekendmaking van de gebiedsprogramma's. Voordeel hierbij is dat er nog wel ruimte is voor overleg.

2.2 Richtlijnen voor het PPLG

In de hoofdlijnenbrief geeft het Rijk aan dat zij in het kader van het NPLG voor de provincies taakstellende opgaven voor de internationale verplichtingen zal vaststellen, ook de kaders en randvoorwaarden hiervoor. De te realiseren doelen per provincie zijn een uitgangspunt voor de opstelling van het PPLG, en daarna de uitvoering daarvan. Het PPLG beschrijft de provinciale kaders en de werkwijze voor de gebiedsgerichte aanpak van deze opgaven. Het Rijk moet nog verschillende aspecten van het NPLG uitwerken, zoals instrumenten, taakstellende opgaven, kaders en wetgeving. (Gedeputeerden Staten van Overijssel, 2022).

Belangrijke onderdelen van het PPLG;

- Maatregelen gericht op de ontwikkeling van een robuuste verdienstructuur voor de landbouw voor de realisatie van de opgaven voor natuurverbetering en stikstofreductie, water en klimaat. Het gaat hierbij onder meer om maatregelen en instrumenten voor innovatie in de landbouw, voor groen/blauw diensten, voor structurele kosten voor natuurbeheer en de versterking van de positie van de agrarische ondernemer in de keten.
- Maatregelen nodig om de leefbaarheid op peil te houden, een sociaalimpact analyse.
- Een voorstel voor de uitvoeringsorganisatie inclusief een raming van de aanvullende uitvoeringskosten.

Op 15 juni 2022 zijn er door de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, vragen gesteld aan de minister voor Natuur en Stikstof over het NPLG. Op 22 juni 2022 is er op deze feitelijke vragen beantwoord door middel van een brief aan de Tweede Kamer met hierin de vragen met antwoorden vermeld. In dit document luidt de vierde vraag: "Wat zijn op basis van artikel 2, derde lid, van de Habitatrichtlijn de randvoorwaarden voor het opstellen van de van gebiedsprogramma's?". Het antwoord van Christianne van der Wal luidt als volgt; "De strekking van het genoemde artikel is dat er bij het treffen van maatregelen rekening wordt gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden. In de gebiedsgerichte aanpak staan de opgaven en het gebied met eigen kenmerken centraal. Daarnaast zullen de provincies in de gebiedsprogramma's de verwachte sociaaleconomische effecten en de weging van de haalbaarheid, doelmatigheid en doeltreffendheid van de uitgevoerde of uit te voeren maatregelen beschrijven. Dat is geborgd via de verplichting ten aanzien van de gebiedsplannen Programma Stikstofreductie Natuurverbetering (PSN), straks onderdeel van de bredere gebiedsprogramma's. Met deze analyse in de hand kunnen provincies de afweging maken welke maatregel passend is in het gebied en of daarbij aandacht uit moet gaan naar flankerend beleid of mitigatie van effecten." (Zeggelink, 2022) Het PPLG bestaat dus niet alleen uit de vertaling van de doelen uit het NPLG, ook de sociaaleconomische effecten moeten hierin meegenomen worden.

In het ontwikkeldocument van 25 november 2022 zijn de minimale vereisten voor de gebiedsprogramma's van juli 2023 opgesteld. De minimale inhoud van het gebiedsprogramma op 1 juli bestaat uit een combinatie van analyses, globale keuzes en concrete maatregelen en de onderbouwing daarvan. De nadruk ligt enerzijds op het doorgronden van de opgaven in het gebied en het maken van een aantal grote strategische keuzes per deelgebied. Anderzijds ligt de nadruk op het selecteren van concrete maatregelen voor de meest urgente doelen (Ontwikkeldocument NPLG, 2022). In het ontwikkeldocument blijkt dat er onderscheid wordt gemaakt tussen urgente, en minder urgente doelen. Alleen de urgente doelen moet in de gebiedsprogramma's van 1 juli 2023 worden uitgewerkt. Om deze reden worden ook alleen de urgente doelen verder meegenomen in het afstudeeronderzoek. De uitdagingen die bij de urgente doelen naar voren komen, kunnen meegenomen worden in het uitwerken van de minder urgente doelen.

2.3 Provinciale doelen voor het PPLG

Uit het ontwikkeldocument blijkt dat de gebiedsprogramma's 1 juli 2023 wel opgeleverd moeten worden, maar dat de uitwerking dan nog niet compleet hoeft te zijn. Er wordt onderscheid gemaakt tussen urgente doelen – waarvoor snel maatregelen nodig zijn – en wat minder urgente doelen zoals de toenemende verzilting. In het ontwikkeldocument wordt ook weergegeven welke doelen urgent zijn: “Doelen die rechtstreeks voortkomen uit internationale verplichtingen hebben de hoogste prioriteit. De stikstofreductiedoelen en de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden hebben een zeer hoge prioriteit. Ook de Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen (maatregelen uiterlijk 2027 uitgevoerd) en de klimaatdoelen (2030) zijn urgente internationale verplichtingen. Als de KRW-doelen niet op tijd worden bereikt, volgen zwaarwegende consequenties voor de economische activiteiten.” (Ontwikkeldocument NPLG, 2022)

Uit het ontwikkeldocument: “De doelen en structurerende keuzes in dit ontwikkeldocument staan nog niet vast. De definitieve vaststelling zal pas na juli 2023 zijn. Toch kunnen de provincies er al wel mee aan de gang.” De doelen die hieronder worden weergegeven komen uit het ontwikkeldocument, deze staan dus nog niet vast maar zijn richtinggevend.

Op 1 november 2022 is de KEV verschenen met onderstaand inzicht in de opgave en bijdrage van andere sectoren.

	KEV 2021 (Mton)	Doorwerking klimaatakkoord		Indicatieve reductie CA (Mton)		Indicatieve restemissies (Mton)	
	Midden	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog
Gebouwde omgeving	18,9	0,5	1,7	7,2	7,2	11,2	10,0
Landbouw	25,6	0,7	0,7	6,0	6,0	18,9	18,9
Landgebruik	3,5	0,8	1,7			2,7	1,8
Mobiliteit	28,7	0,5	1,5	3,3	3,5	24,9	23,7
Industrie	40,3	0	0	5,0	5,9	35,3	34,4
Elektriciteit	21,0-8,1	0	0	0,5	2,0	20,5	6,1
Bandbreedte reductie t.o.v. 1990 (%)	49%-62%						

Tabel 1: Inzicht in de opgave en bijdrage per sector. (Ontwikkeldocument NPLG, 2022)

De KEV staat voor Klimaat- en energieverkenning. In de Klimaatwet heeft de KEV een expliciete rol gekregen om de voortgang van het klimaatbeleid te monitoren. Bovenstaande tabel laat zien voor welke opgave Nederland staat. Het geeft inzicht in de bijdrage per sector. Zoals de tabel laat zien is de landbouw goed voor 25,6 Mton stikstof, dat wil zeggen 25,6 miljoen ton in 2021. Het accent in het NPLG, en dus ook in het PPLG, ligt op landbouw, natuur en landgebruik. De andere sectoren leveren langs andere wegen een bijdrage (Ontwikkeldocument NPLG, 2022).

2.3.1 Restant Natuurpact

In het Natuurpact (2013) is afgesproken dat de provincies uiterlijk in 2027 minimaal 80.000 ha nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Nederland realiseren. De restantopgave per provincie maakt onderdeel uit van het NPLG. In deze restantopgave is een aanvullende ambitie van provincies, dus bovenop de met het Rijk overeengekomen 80.000 ha, opgenomen van 6.139 ha. Dit betekent dat er nog een taakstelling vanuit het Rijk is van 34.432 ha. Tabel 2 geeft de restantopgave weer per provincie.

Restant Natuurpact*	
Drenthe	6.856
Flevoland	105
Friesland	3.963
Gelderland	2.672
Groningen	2.723
Limburg	1.269
Noord-Brabant	8.742
Noord-Holland	4.407
Overijssel	3.679
Utrecht	2.165
Zuid-Holland	3.270
Zeeland	720
Totaal in ha	40.571

Tabel 2: Restant Natuurpact
(Ontwikkeldocument NPLG, 2022)

2.3.2 Veenweidegebieden

Tabel 3 geeft de indicatieve reductieopgave weer voor de veenweidegebieden. Door de ontwatering van veengronden fungeren de veenweidegebieden door de afbraak van veen als emissiebron van broeikasgassen, stikstof en fosfaat. Een bewezen maatregel om dit tegen te gaan is het verhogen van het grondwaterstand onder agrarische percelen. Het verhogen van grondwaterstanden kan leiden tot productieverlies. Dat vraagt ondersteuning van de overheid bij een mogelijk (langjarig) transitieproces. Uit het ontwikkeldocument: "Op basis van de berekende referentie-uitstoot van broeikasgassen uit veenbodems in 2017 is onderstaande indicatieve verdeling van de reductieopgave over provincies afgesproken":

	GR	FR	OV	UT	NH	ZH	Totaal
% emissie	6	45	10	9	9	21	100

Tabel 3: Indicatieve reductieopgave veenweide (Ontwikkeldocument NPLG, 2022)

2.3.3 De Bossenstrategie

In de Bossenstrategie uit 2020 (Kamerstuk 33 576, nr. 202) hebben Rijk en provincies afgesproken om maatregelen te treffen die bijdragen aan biodiversiteitsherstel in het Nederlandse bos en die zorgen voor meer CO₂-opslag. Daarnaast zorgen de maatregelen voor aanvullende ecosysteemdiensten, zoals verbeterde waterkwaliteit (KRW), ruimte voor recreatie en een bijdrage aan de circulaire economie. Zo is onder meer afgesproken in 2030 37.400 hectare nieuw bos te realiseren.

2.4 Reacties PPLG provincie Overijssel en Gelderland

Het hele land staat voor grote opgaven, iedere provincie moet een PPLG opstellen en uitvoeren. In verband met afbakening richt het onderzoek zich alleen op de provincies Overijssel en Gelderland. In onderstaande paragraaf wordt kort weergegeven hoe deze provincies over het PPLG denken. Ook de voortgang van het PPLG wordt kort beschreven. Na de interviews met de provincies komt er meer duidelijkheid over het PPLG en welke uitdagingen daarin naar voren komen.

2.4.1 Provincie Overijssel

Vanuit de provincie Overijssel is er niet een directe reactie op het NPLG zichtbaar. Vanuit de Provinciale Staten van Overijssel is er wel een brief opgesteld omtrent het PPLG. In deze brief laat de provincie op 24 mei 2022 weten dat er is besloten om te starten met de opstelling van het PPLG in het kader van het NPLG. De provincie hanteert een gefaseerde aanpak, inclusief Go/No Go-momenten. Een gefaseerde aanpak maakt het mogelijk goed in te spelen op de nog komende ontwikkelingen en uitwerkingen. Het NPLG heeft namelijk nog een aantal essentiële onderwerpen die nog niet voldoende zijn uitgewerkt zoals perspectief voor de PAS-melders en beschikbare instrumenten. Uit de brief van provincie Overijssel blijkt het dilemma dat het PPLG met zich mee brengt: "het dilemma in deze situatie is: de voorbereidingen voor de opstelling van het PPLG niet oppakken in afwachting van meer duidelijkheid van het Rijk versus deze al wel oppakken om vanuit de inzichten die uit voorbereidingen voortkomen, expliciet aan het Rijk duidelijk te kunnen maken wat we vanuit Overijssel kunnen bijdragen aan de landelijke opgaven en wat wij daarvoor nodig hebben" (Gedeputeerden Staten van Overijssel, 2022).

De provincie Overijssel heeft de eerste versie van het PPLG Overijssel bij het rijk ingediend. In januari 2023 toetst het rijk op basis van deze versie of het PPLG-plan voldoende vertrouwen geeft in de realisatie door de provincie. Op basis van zes gebieden (Salland, Vechtdal, West Twente, Noordoost Twente, Zuidoost Twente en Noordwest Overijssel) stelt de provincie het overkoepelende PPLG op. De provincie Overijssel is in een vergevorderd stadium van de opstelling van het PPLG. Het is om deze reden waarschijnlijk dat deze provincie duidelijk kan formuleren wat de uitdagingen zijn waar de provincie tegenaan loopt.

In de landbouwvisie van provincie Overijssel staat een visie omschreven omtrent de doelen uit het PPLG. "Door het in samenhang produceren van duurzaam en gezond voedsel, het leveren van bodem- en waterbeheer diensten en de productie van biobased grondstoffen, krijgt de agrarisch ondernemer een sleutelpositie in het bijdragen aan vier doelen: voedselproductie, natuur, water en klimaat. De visie van de provincie Overijssel is dat de landbouw transitie stap voor stap ervoor kan zorgen dat voedselproductie niet meer wordt gezien als tegengesteld aan een gezonde leefomgeving (Provincie Overijssel, 2022)."

Afbeelding 4: Logo provincie Overijssel (Provincie Overijssel, 2023)

2.4.2 Provincie Gelderland

Provincie Gelderland ziet de noodzaak om te werken aan de opgaven uit het NPLG. De provincie neemt de verantwoordelijkheid voor het halen van de reductiedoelen en het behouden en herstellen van de natuur. De provincie kan zich niet vinden in de genoemde percentages waarmee de stikstofuitstoot in de Gelderse Vallei en op en rond de Veluwe omlaag moet. De gevolgen voor de leefbaarheid van het landelijk gebied zijn daarvoor te groot. De provincie kiest om deze reden voor een andere aanpak, waarbij dezelfde stikstofafname wordt behaald. In de landbouw wordt er 40% gereduceerd en in de andere sectoren 25%. Gelderland moet de grootste bijdrage leveren aan het reduceren van stikstof. Landelijk is het doel een afname van 39 kiloton en Gelderland moet daaraan 7,5 kiloton aan reductie bijdragen. De Gelderse plannen omtrent stikstof zijn terug te vinden in de uitvoeringsagenda Gelderse Maatregelen Stikstof (GMS) van 13 juli 2021. De werkwijze van de provincie Gelderland is anders door het inzetten van landelijke en Gelderse bronmaatregelen. Daarbij wordt er niet gekeken naar de uitstoot per bedrijf, maar ook naar de impact op de natuur. (Gelderland reageert op stikstofplan kabinet, 2022) De provincie Gelderland laat weten dat er vanuit het Rijk meer geld beschikbaar gesteld moet worden voor boeren die willen stoppen en innovaties (E. Hakkenes, 2020).

De provincie Gelderland is het PPLG aan het opstellen in de vorm van het Gelders Programma Landelijk Gebied (GPLG). De provincie Gelderland heeft een Statenbrief met verschillende bijlagen omtrent het GPLG gepubliceerd. Hierin zijn de visie, planning en besluiten van de provincie weergegeven. Afbeelding 6 komt uit bijlage 3 van de Statenbrief, hierin zijn de doelen uit het NPLG vertaald. De provincie Gelderland heeft hier duidelijk weergegeven van het bestaand beleid is en wat er aan nieuw beleid mogelijk is. Gelderland is onderverdeeld in zeven verschillende regio's, in deze regio's wordt het GPLG in een later stadium doorvertaald naar gebiedsprogramma's.

Afbeelding 5: Logo provincie Gelderland (Provincie Gelderland, 2022)

Vertaling NPLG-doelen voor Gelderland

Natuur en biodiversiteit	Stikstof	Water	Klimaat	Landbouw
Herstel en ontwikkeling natuur en biodiversiteit	Stikstofreductie	Schoon oppervlaktewater en grondwater	Reductie uitstoot broeikasgassen	Toekomstperspectief landbouw
Bestaand beleid • Omgevingsvisie: ~ 75% VHR-doelen bereikt (2030) ~ Gelderland natuurinclusief (2050) • Natuurpact: ontwikkelopgave voor 8.414 ha nieuwe natuur (2027) • Gelderse Bossenstrategie: o.a. 1.200 ha binnen GNN en 600 ha buiten GNN Mogelijk nieuw beleid • Uitwerken overgangsgedebieden voor systeemherstel • Gelderse Maatregelen Stikstof voor systeemherstel • 10% groenblauwe dooradering	Bestaand beleid • Gelderse Maatregelen Stikstof • 74% stikstofgevoelige N2000-gebieden + KDW in 2030 • 42% emissiereductie: 7,5 kton • Inclusief 25% emissiereductie per sector in Gelderland in 2025 • Extra emissiereductie voor economische ontwikkeling Mogelijk nieuw beleid • Uitwerken en borgen omgevingswaarden (normering) voor stikstof (Veluwe Arrangement)	Bestaand beleid • Voorkomen wateroverlast • Nitraat op orde in 4 kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden • Gewasbeschermingsmiddelen op orde in 11 grondwaterbeschermingsgebieden Mogelijk nieuw beleid • KRW-opgave nutriënten (N en P) beken zandgebied op orde in 2027 (KRW) • Ruimtelijke opgave bodem en water (water vasthouden, water bergen, 100 mm extra grondwatervoorraad) • Uitwerken en borgen omgevingswaarden (normering) voor KRW en waterberging	Bestaand beleid • Beleidsprogramma Klimaat: • 55% minder uitstoot broeikasgassen in 2030 t.o.v. 1990 • Gelders Klimaatplan 2021-2030: vertaling provinciale opgave emissiereductie voor veehouderij (CH₄) en glastuinbouw (CO₂) Mogelijk nieuw beleid • Uitwerken omgevingswaarden (normering) voor CO₂-eq (Veluwe Arrangement)	Bestaand beleid • Kadernota agrifood: • Toekomst voor Gelderse boer en tuinder • Perspectief: duurzame, natuur-inclusieve en/of kringlooplandbouw met goed verdienmodel • Instrumentenkoffer voor bedrijfsbegeleiding, verduurzaming, innovatie, kennis-ontwikkeling, verdienmodel • Nieuw: langjarige beheersafspraken over natuurinclusieve landbouw, extra grondinstrumenten, nieuwe Europese landbouwbeleid met extra groene eisen zoals bufferstroken, gewasrotatie, ecoregelingen. • Pilot Groenblauwe diensten, landschapfondsen Mogelijk nieuw beleid • Provinciaal toekomstperspectief (maart 2023) • Behoud van toekomstbestendige landbouw in Gelderland • Gebiedsspecifieke ontwikkelpaden en -perspectieven voor de sectoren • Meer instrumenten voor behoud verdiencapaciteit

■ Bestaand beleid
■ Mogelijk nieuw beleid

Afbeelding 6: Vertaling NPLG-doelen voor Gelderland (Provincie Gelderland, 2022)

Hoofdstuk 3. Het vraagstuk

3.1 Probleemstelling

Het NPLG is een programma dat op nationaal niveau speelt. Ieder gebied in Nederland is anders en daarom heeft het programma een gebiedsgerichte aanpak nodig. Het NPLG wordt om die reden gedecentraliseerd naar de provincies. De provincies moeten voor elk gebied duidelijk maken wat de opgaven zijn voor de emissiereductie, de waterkwaliteit en het natuurherstel voor juli 2023. In het zogenaamde PPLG moet beschreven worden op welke manier die opgaven behaald gaan worden.

Momenteel is de exacte invulling van de provincies Overijssel en Gelderland nog onduidelijk. Op welke manier gaan de provincies het PPLG invullen, welke doelen worden gesteld en hoe worden deze gerealiseerd? Wanneer de gebiedsplannen definitief zijn moeten gemeenten hierop acteren. Pas dan kunnen agrarische ondernemers hun toekomstperspectief bepalen. Verschillende partijen zoals de gemeenten maar ook bijvoorbeeld de boeren, hebben er belang bij dat er meer duidelijkheid komt omtrent de vertaling van het NPLG naar het PPLG. In het ontwikkeldocument van 25 november 2022 wordt veel duidelijk gemaakt over de invulling van het PPLG (Ontwikkeldocument NPLG, 2022). De provincies Overijssel en Gelderland zijn beiden al begonnen met een plan van aanpak om uiteindelijk te komen tot een doelrealisatie. Waar nog veel onduidelijkheid over heerst is de uitvoering van het PPLG, en met name de uitdagingen die daarin naar voren komen.

Bij dit vraagstuk spelen verschillende dilemma's en belangenverstrengelingen. De agrarische ondernemers willen toekomstperspectief voor hun onderneming. De onzekerheid omtrent de toekomst is een groot probleem in de agrarische wereld. Milieuorganisaties willen graag herstel van klimaat en biodiversiteit. De provincies willen een uitvoerbaar en betaalbaar plan zonder dat de provinciale inwoners zich tegen hun keren. De overheid wil voldoen aan de Europese richtlijnen, tegelijkertijd moet er rekening gehouden worden met de politiek en de economie. Ook spelen er vanuit de bouw en industrie belangen, deze zijn verder niet meegenomen in het onderzoek.

Iedere groep heeft zijn eigen belangen en ideologieën omtrent dit vraagstuk, dat zorgt voor belangenverstrengelingen. Om het onderzoek af te bakenen is er ingezoomd op voornamelijk de uitdagingen die daaruit naar voren komen. De provincie kan hierdoor voortijdig ingrijpen op de eventuele risicofactoren die bij de afronding van dit werkstuk duidelijk zijn. Ook krijgen de verschillende groepen meer begrip voor de uitdagingen waar iedere organisatie tegen aan loopt.

3.2 Doelgroep onderzoek

Uit het rapport 'Regie nemen en samenwerken' van ABDTOPConsult blijkt dat een veelvuldig gesignaleerd knelpunt de capaciteit en de specifieke expertise voor de aanpak van het landelijk gebied is. De schaarste van specifieke expertise en de krappe arbeidsmarkt kunnen volgens het rapport een bottleneck vormen voor een slagvaardige uitvoering (P. Heij, 2021). Dit afstudeerwerkstuk draagt bij aan de specifieke expertise omtrent de uitdagingen van het PPLG. Ook zijn de resultaten uit het onderzoek relevant voor provincies. Op deze manier is het mogelijk voor de provincies om voortijdig in te grijpen bij de uitdagingen die het PPLG met zich meebrengt.

Niet alleen de organisaties die worden geïnterviewd hebben baat bij de resultaten. Het PPLG gaat uiteindelijk iedereen aan; alle inwoners uit Nederland krijgen te maken met gebiedsgerichte aanpak. Het kan zijn in grote mate, dus bijvoorbeeld de verplaatsing van een boerderij, maar ook in mindere mate zoals bijvoorbeeld het aanplanten van een aantal bomen in de buurt. Andere sectoren zoals de bouw en de logistiek, kunnen ook informatie uit het onderzoek halen. Uitdagingen die in de agrarische sector spelen omtrent de uitvoering van het PPLG, kunnen ook van invloed zijn op andere sectoren. Ook de gemeentes volgen de vertaling door de provincies van het NPLG naar het PPLG nauwlettend. Wanneer in de agrarische gemeentes boerderijen moeten verdwijnen, heeft dat zijn weerslag op de gemeenschap. Bij weerstand vanuit de agrarische sector, denk aan protestacties, vraagt dit ook de aandacht van de gemeentes aangezien zij ook verantwoordelijk zijn voor de openbare orde en veiligheid (L. Mudde, 2022). Gemeentes kunnen door dit onderzoek voortijdig ingrijpen op eventuele uitdagingen en de daaruit voortkomende knelfactoren.

Voor het oplossen van dit vraagstuk is veel onderzoek nodig. De uitwerking van het PPLG heeft impact op de toekomst: onze fysieke leefomgeving gaat veranderen. In het vraagstuk spelen verschillende belangen, zowel nationaal als regionaal. Het is daarom van belang om gedegen onderzoek te doen. De belangen omtrent het PPLG spelen in meerdere, of mindere mate in rol in iedere provincie. Hieronder een kort overzicht van de (nationale) belangen :

- Voedsel- en agroproductie
- Cultureel erfgoed, landschap en natuur
- Natuur en biodiversiteit

De opdrachtgevers van het NPLG, en dus ook indirect het PPLG, zijn het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK) (Nationaal programma landelijk gebied, 2022). De resultaten omtrent de uitdagingen van het PPLG is ook voor deze partijen interessant. De gevolgen van het PPLG, en met name de uitvoering en uitdagingen daarvan, wordt op deze manier ook voor de overheid concreet.

3.3 Afbakening onderzoek

De doelen uit het NPLG bestaan uit drie onderdelen; natuur, water en klimaat. Daarnaast is landbouwperspectief ook een belangrijk onderdeel van het NPLG, dit onderdeel wordt ook meegenomen in de deelvragen aangezien het duidelijkheid creëert voor de agrarische ondernemers. Het NPLG is op nationaal niveau geformuleerd, om het onderzoek omtrent het PPLG af te bakenen zijn twee provincies verder onderzocht namelijk Gelderland en Overijssel. Beide provincies staan voor flinke opgaven in het gebied. De provincie Gelderland en Overijssel zijn begonnen aan een aanpak om deze opgaven te realiseren. Aangezien beide provincies al zijn begonnen met een aanpak, is het logisch dat beide provincies ook al tegen uitdagingen lopen bij de uitvoering van het PPLG. Om deze reden is het onderzoek afgebakend naar deze twee provincies.

Niet alleen de provincies hadden te maken met uitdagingen omtrent het PPLG. Ook de waterschappen en Staatsbosbeheer zijn belangrijke spelers op het gebied van water en bodem. De ruimtelijke inrichting van een gebied is ook voor deze organisaties van belang. Een waterschap is een overheidsorganisatie, net zoals de provincies en de gemeenten. Een waterschap zorgt voor het waterbeheer in een bepaald gebied. Het zorgt er bijvoorbeeld voor dat alle inwoners van Nederland genoeg en schoon water hebben. Water is een belangrijke pijler van het NPLG, om deze reden is er ook gekeken naar de uitdagingen waar de waterschappen voor staan tijdens de uitvoering van het PPLG (Waterschappen, 2023). Deze instanties moeten het PPLG in de praktijk uitvoeren. De uitvoeringsinstanties hebben hierdoor meer zicht op de praktische uitdagingen bij de uitvoering van het PPLG.

Staatsbosbeheer is een andere organisatie als de waterschappen. De waterschappen is een overheidsinstantie maar Staatsbosbeheer is een rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT). De organisatie is bij wet ingesteld en als zodanig een zelfstandig bestuursorgaan van de Rijksoverheid. De wettelijke taak is het beheren en duurzaam tot maatschappelijk nut brengen van de toevertrouwde terreinen. Staatsbosbeheer heeft een brede maatschappelijke rol en is te karakteriseren als een groen nutsbedrijf. Staatsbosbeheer speelt een belangrijke rol in de verantwoordelijkheid van het Ministerie van LNV voor het realiseren van internationale doelen: Natura 2000, Habitatrichtlijn en Wet natuurbescherming (Over staatsbosbeheer, 2023). Staatsbosbeheer heeft dus ook te maken met de uitvoering van het PPLG. Beide organisaties staan in een andere relatie tot de overheid, om deze reden worden beide partijen benoemd onder het kopje 'uitvoeringsinstanties'. Bij deze organisaties zijn vooral de praktische uitdagingen van het PPLG naar voren gekomen.

Ten derde de belangenorganisaties, opgericht om de belangen van bepaalde groepen en/of mensen te behartigen. De leden zijn vaak niet in staat om op een individuele en effectieve manier voor hun belangen op te komen. Zo behartigt LTO de belangen van agrarische ondernemers. Het MOB (Mobilisation for the Environment) is een Nederlandse organisatie die zich inzet voor het behoud van de biodiversiteit en het tegengaan van de opwarming van de aarde. Het MOB is de rechtszaak begonnen tegen het Programma Aanpak Stikstof. Leesbaar op de website van het MOB: "In Nederland heeft het PAS (Programma Aanpak Stikstof) voor een verdere achteruitgang gezorgd. Dit programma is mede als gevolg van onze juridische acties op 29 mei 2019 gesneuveld (Mobilisation, 2023)." Door deze partij mee te nemen in het onderzoek, zijn ook de uitdagingen vanuit de natuurorganisaties belicht. De volgende drie partijen zijn meegenomen in het onderzoek: Provincies, uitvoeringsinstanties en belangenorganisaties.

3.4 Hoofd- en deelvragen

Voordat het ontwikkeldocument en de handreiking verschenen zijn op 25 november 2022 was het nog geheel onduidelijk hoe de provincies het PPLG moesten invullen. De provincie Overijssel heeft al een notitie gereed omtrent het PPLG en de provincie Gelderland heeft ook een eigen visie gepubliceerd. De uitdagingen die bij de belangenorganisaties en uitvoeringsinstanties bij het PPLG naar voren komen zijn nog onduidelijk. Door middel van het beantwoorden van de hoofdvraag was het de bedoeling dat dit onderzoek verdere verduidelijking geeft omtrent het PPLG en met name de uitdagingen bij de uitvoering daarin. De hoofdvraag van het onderzoek is als volgt geformuleerd;

Welke uitdagingen zijn er binnen de provincies Overijssel en Gelderland omtrent de uitvoering van het PPLG?

De deelvragen hierbij zijn;

1. Wat zijn de uitdagingen bij het uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?
2. Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?
3. Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?

3.5 Doelstelling onderzoek

Het resultaat van het onderzoek is een antwoord op de hoofdvraag in de vorm van conclusies. Iedere groep in het onderzoek wordt exact dezelfde vragen gesteld. De uitdagingen die hieruit naar gekomen zijn is het onderzoeksresultaat. De provincies kunnen dit meenemen in de uitvoering van de programma's. Het doel is uiteindelijk om verdere eventuele uitdagingen en problemen bij de uitvoering van het PPLG te voorkomen. Ook draagt dit onderzoek bij aan meer duidelijkheid omtrent het PPLG, exacte doelen en de uitvoering daarvan. Het is een heel dynamisch onderzoek, er is nog veel onduidelijkheid omtrent het vraagstuk. Ter illustratie; het beruchte stikstofkaartje uit de startnotitie van het NPLG dat op 10 juni 2022 is gepresenteerd, was in oktober 2022 al niet meer geldig. Het zou kunnen dat de conclusies die aan het eind van het afstudeerwerkstuk gepresenteerd worden, eind 2023 al niet meer de gewenste uitwerkingen hebben aangezien het vraagstuk nog volop in beweging is. Toch is het onderzoek relevant, door dit onderzoek kan er tijdig op eventuele uitdagingen worden ingegrepen.

Het oplossen van het vraagstuk levert meer duidelijkheid op omtrent de uitdagingen van het PPLG voor de verschillende groepen. De provincie kan hierdoor voortijdig ingrijpen op de eventuele risicofactoren die bij de afronding van dit werkstuk duidelijk worden. Uiteindelijk levert het onderzoek ook een deel van de indicatie voor de haalbaarheid van de plannen van de provincie. Als er aan het einde van het onderzoek veel uitdagingen naar voren komen, is de haalbaarheid van het PPLG niet zeker. De provincie heeft dan de mogelijkheid om tijdig bij te sturen zodat er wel tot een doelrealisatie gekomen kan worden. Door het uit een zetten van de verschillende belangen krijgen de verschillende groepen ook meer begrip voor de uitdagingen waar iedere organisatie tegen aan loopt. Begrip voor elkaar kan er aan bijdragen dat de verschillende partijen met elkaar in gesprek gaan. Een goed punt in een gesprek zijn de uitdagingen die in dit onderzoek naar voren komen. Op deze manier kunnen de eventuele knel- en risicofactoren voortijdig worden opgelost.

Het uiteindelijke onderzoek draagt bij aan een breder inzicht over de uitdagingen bij het PPLG. Veel inwoners van Nederland hebben nog nooit van dit programma gehoord. Het programma heeft wel een grote weerslag op de ruimtelijke inrichting van Nederland, iedereen krijgt er in meerdere of mindere mate mee te maken. Naast het belangrijkste doel; de uitdagingen weergeven, draagt dit onderzoek ook bij aan het creëren van duidelijkheid omtrent het PPLG, en met name in de provincies Overijssel en Gelderland.

Hoofdstuk 4. Aanpak

De hoofd- en deelvragen zijn beantwoord door gebruik van een kwalitatief onderzoek. Door middel van het afnemen van interviews met de betrokken partijen zijn de verschillende visies en standpunten in beeld gebracht met de eventuele belangenverstrengelingen. De interviews zijn woord voor woord uitgetypt wat voor grotere betrouwbaarheid van het onderzoek zorgt. De interviews zijn opgenomen en na afloop per vraag is het antwoord uitgetypt. Daarna is het voor controle en goedkeuring teruggestuurd naar de geïnterviewde persoon. Het proces van gebiedsinrichting is vaak vertrouwelijke informatie wat veel invloed kan hebben op de leefomgeving van burgers, vandaar dat er uiterst voorzichtig met de informatie is omgegaan.

Voor het in kaart brengen van de verschillende belangen is er in een relatief korte periode veel gesprekken gevoerd. Alle gesprekken hebben plaatsvonden als individuele gesprekken zodat de mening, visie, en argumenten van de geïnterviewde goed naar voren zijn gekomen. Het was de bedoeling om met de verschillende stakeholders open, en oriënterende gesprekken te voeren over de opgaven voor het landelijk gebied. Provincies moeten het PPLG en de gebiedsprogramma's opstellen, vandaar dat er twee provincies zijn geïnterviewd. Ook zijn er twee uitvoeringsinstanties geïnterviewd aangezien deze instanties oog hebben voor de praktische kant van zaken. De laatste groep die is geïnterviewd zijn de maatschappelijke organisaties, deze organisaties hebben een overkoepelend beeld van een sector of beweging. Voorafgaand aan het onderzoek was het nog niet zeker of de interviews gehouden konden worden, er waren nog geen toezeggingen gedaan door de verschillende partijen. In het kort de indeling voor de interviews:

- Groep 1: Provincies (Overijssel en Gelderland)
- Groep 2: Overheidsinstanties (Staatsbosbeheer en Waterschap)
- Groep 3: Vertegenwoordiging groepen (Natuur- en milieuorganisatie (MOB) en LTO)

Groep 1: Provincies	Provincie Overijssel Provincie Gelderland
Groep 2: Uitvoeringsinstanties	Staatsbosbeheer (SBB) Waterschap vallei en Veluwe
Groep 3: Maatschappelijke organisaties	Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) Natuur- en milieu organisatie (MOB)

Tabel 4: Organisaties voor interviews

De betrouwbaarheid van interviews wordt groter naarmate er meer interviews worden afgenomen. Om deze reden zijn er van elke groep twee betrokken personen geïnterviewd, behalve uit de groep van uitvoeringsinstanties. Staatsbosbeheer heeft namelijk aangegeven geen tijd te kunnen vinden om bij te dragen aan het onderzoek. Door van bijna iedere partij twee personen te interviewen is de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens gewaarborgd. De verkregen antwoorden uit de interviews konden niet met cijfers worden gerepresenteerd. Om deze reden is de informatie ook analytisch verwerkt. Per deelvraag worden de uitdagingen bij de uitvoering van het PPLG van de verschillende partijen gepresenteerd.

Een belangrijke factor in het onderzoek van het vraagstuk zijn de antwoorden die worden verkregen uit de interviews. Het is een gevoelig onderwerp wat grote gevolgen kan hebben als vertrouwelijke informatie boven tafel komt. Het is de bedoeling om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen zodat er meer duidelijkheid komt voor alle betrokken partijen, hierbij is dus ook vraag naar eventuele vertrouwelijke informatie. Om tot een goed onderbouwd antwoord te komen is voornamelijk informatie over de inhoud en uitdagingen van de PPLG van de provincies nodig. Om tot een zo onderbouwd mogelijk antwoord te komen was het van belang om meerdere betrokken personen te spreken die vanuit verschillende standpunten keken.

4.1 Aanpak per deelvraag

De aanpak per deelvraag verschilt niet veel onderling. De antwoorden zijn verkregen door het afnemen van interviews. Hieronder zijn de deelvragen nog een keer weergegeven;

1. Wat zijn de uitdagingen bij het opstellen en uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?
2. Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?
3. Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?

Een aantal vragen zijn terugkerend voor elke groep, zo kunnen de antwoorden met elkaar vergeleken worden. De antwoorden op de vraag worden op die manier vanuit verschillende kanten toegelicht. Het doel hiervan is dat de partijen elkaar beter begrijpen en hierdoor elkaar tegemoet kunnen komen. Iedere groep krijgt een aparte deelvraag, deelvraag 1 is voor de provincies, deelvraag 2 voor de uitvoeringsinstanties en deelvraag 3 voor de belangenorganisaties. De vragen zoals 'Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen en wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?', waren terugkerende vragen bij elke deelvraag.

Het antwoord op de eerste deelvraag; 'Wat zijn de uitdagingen bij het opstellen en uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?', is verkregen door twee provincies, Overijssel en Gelderland, te interviewen. De hoofdvragen voor het interview waren hierbij als volgt:

- Wat zijn de exacte doelen waar de provincie voor staat?
- Wat zijn de uitdagingen waar de provincie tegen aan loopt bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat heeft de provincie nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent het natuurbestuur?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de doelen bij veenweidegebieden?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Het antwoord op de tweede deelvraag; 'Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?', is verkregen door twee overheidsinstanties, waterschap en Staatsbosbeheer, te interviewen. De hoofdvragen voor het interview waren hierbij als volgt:

- Wat zijn de uitdagingen waar de uitvoeringsinstanties tegen aan lopen bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat hebben de instanties nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurbestuur?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Het antwoord op de derde deelvraag; 'Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?', is verkregen door de belangenorganisaties te interviewen. De hoofdvragen voor het interview waren hierbij als volgt:

- Wat zijn de uitdagingen waar de belangenorganisaties tegen aan lopen bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat denken de organisaties dat nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurbestuur?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Door middel van deze drie deelvragen is de hoofdvraag; ‘Welke uitdagingen zijn er binnen de provincies Overijssel en Gelderland omtrent de uitvoering van het PPLG?’, beantwoord. Hierboven zijn de hoofdlijn vragen voor de interviews weergegeven. In bijlage 1 staan de exacte vragen weergegeven. Het was de bedoeling om een open gesprek te voeren, tijdens de gesprekken zijn er daarom ook andere vragen gesteld dan in de eerste instantie op papier stond.

4.2 Planning

Voornamelijk het afnemen van de interviews en de gegevens daarvan verwerken hebben het meeste tijd gekost. In de planning is het vooronderzoek op tijd afgerond, hierna is er namelijk toestemming om verder te gaan met het afstudeerwerkstuk. Iedere maand wordt er een groep geïnterviewd, op die manier was er genoeg speling om een afspraak te plannen met de betrokkenen. Na afronding van het vooronderzoek is er direct contact opgenomen met alle belangengroepen zodat de afspraken op tijd vast kwamen te staan. Voor het onderzoek waren er geen specifieke materialen benodigd, voor het opnemen van de interviews is er namelijk een smartphone gebruikt. Ook was er geen behoefte aan een budget voor dit onderzoek.

<i>Activiteit</i>	<i>Betreffende persoon/organisatie</i>	<i>Afgerond voor</i>
<i>Verkennd gesprek</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	1 oktober 2022
<i>Verkennd gesprek</i>	Opdrachtgevers Kr8consultancy	1 oktober 2022
<i>Concept vooronderzoek</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	20 november 2022
<i>Feedback vooronderzoek</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	20 december 2022
<i>Vooronderzoek inleveren</i>	Aeres Hogeschool Dronten	25 februari 2023
<i>Belangengroep 1 interviewen</i>	Provincie Overijssel en Gelderland	14 maart 2023
<i>Belangengroep 3 interviewen</i>	Rijksuitvoeringsorganisaties	30 maart 2023
<i>Tussentijdse feedback</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	7 april 2023
<i>Belangengroep 4 interviewen</i>	Maatschappelijke organisaties	15 april 2023
<i>Tussentijdse feedback</i>	Afstudeerdocent F. Van Erp en opdrachtgevers Kr8consultancy	28 april 2023
<i>Verwerken gegevens</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	10 mei 2023
<i>Concept afstudeerwerkstuk</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	29 mei 2023
<i>Feedback afstudeerwerkstuk</i>	Afstudeerdocent F. van Erp	6 juni 2023
<i>Afstudeerwerkstuk inleveren</i>	Aeres Hogeschool Dronten	12 juni 2023
<i>Presentatie onderzoek</i>	Opdrachtgevers Kr8consultancy	14 juni 2023

Tabel 5: Planning

Na goedkeuring van het vooronderzoek is er verder gewerkt aan het afstudeerwerkstuk. Het afnemen en verwerken van de interviews kost tijd, vandaar dat de datum van het inleveren van het afstudeerwerkstuk uiterlijk 12 juni 2023 was. Groep één is als eerste groep geïnterviewd aangezien het PPLG bij de provincies begint. Alle interviews moeten worden afgerond voor 27 april zodat er nog een maand tussen zat om alle resultaten uit de interviews goed te representeren. Het concept van de antwoorden vanuit de verschillende groepen is namelijk eerst terug gestuurd om te verifiëren of alles goed begrepen is tijdens de interviews. Op die manier is alles op de juiste manier gepresenteerd in het onderzoek en zijn er geen misvattingen ontstaan.

Hoofdstuk 6. Interviewresultaten

In de afgenomen interviews staat veel informatie over de verschillende belangen, visies en uitdagingen die spelen omtrent het PPLG. De afgenomen interviews zijn getranscribeerd en opgenomen in de bijlagen twee tot en met zeven. Met name de deelvragen uit het onderzoek worden beantwoord in dit hoofdstuk. De volgende deelvragen komen aan bod; 'Wat zijn de uitdagingen bij het uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?', 'Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?' en 'Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?'. In het verwerken van de interviews zijn de afgenomen gesprekken getranscribeerd en vervolgens gecodeerd op de uitdagingen. In het eerste deel van de interviewresultaten staan de uitdagingen per partij weergegeven in tabel 6; groen is geen uitdaging en oranje betekent dat die partij het wel als een uitdaging herkent. Als het vakje wit is heeft de partij geen uitspraken gedaan over het onderwerp. Per uitdaging worden de verschillende meningen tegenover elkaar gezet. Een uitdaging wordt pas in een tabel gezet als het door twee partijen wordt benoemd als uitdaging. Per partij wordt er daarna een langer overzicht gegeven van de uitdagingen in het tweede deel van de interviewresultaten.

In het tweede deel van het verwerken van de interviews zijn de belangrijkste uitspraken uit de interviews gehaald en in het onderzoek geciteerd. Bij citeren worden de woorden van de geïnterviewde persoon letterlijk overgenomen. Bij parafraseren worden de woorden van de geïnterviewde persoon in eigen woorden samen gevat wat die persoon gezegd heeft. Hierbij bestaat echter het risico dat bepaalde uitspraken verkeerd worden geïnterpreteerd en dat daardoor de essentie van wat de persoon bedoelde verloren gaat. Om die reden wordt er voor gekozen om een aantal relevante zinnen letterlijk te citeren uit de interviews.

6.1 Uitdagingen

Partij →	Provincie Overijssel	Provincie Gelderland	Waterschap Vallei en Veluwe	Staatsbos beheer	LTO	MOB
Uitdaging:						
Onduidelijkheid vanuit het rijk (1)						
Grondbeschikbaarheid (2)						
Gedwongen uitkoop (3)						
PAS-melders (4)						
Geld (5)						
Ruimte (6)						
Kalenderlandbouw (7)						

Tabel 6: Uitdagingen in het PPLG vanuit de verschillende partijen

1. Onduidelijkheid vanuit het rijk

Wat bij ieder interview terug komt is het ontbreken van duidelijkheid in zowel de doelstellingen als in de instrumenten. "Als op alle punten geen duidelijkheid is, dan is dat een beperking (Gerrits, 2023)." De onduidelijkheid is bijvoorbeeld terug te zien in de Kader Richtlijn Water volgens de heer Blanken van provincie Gelderland. Het water mag bijvoorbeeld niet meer dan 50 milligram nitraat bevatten en ook voor andere stoffen zoals bestrijdingsmiddelen zijn er bepaalde concentraties die niet overschreden mogen worden. De provincie heeft alleen geen geld om zelf uit te zoeken wat de concentraties in het water nu zijn. "Zolang we dat niet weten is het hele PPLG traject nog heel

onzeker. Het is duidelijk dat de uitstoot, zowel in de lucht als in de bodem en grondwater omlaag moet. Maar met hoeveel, dat weten wij nog steeds niet (Blanken, 2023).” Ook volgens de LTO zijn er heel veel instrumenten die nog niet duidelijk zijn. Volgens de eerste versie van het PPLG van de provincie Overijssel is er duidelijkheid nodig over de opgaven per gebied, een duidelijk Rijksbeleid voor de opgaven en een duidelijke ‘governance’ in de gebiedsprocessen (Provincie Overijssel, 2023). Volgens de heer Van Der Sleen loopt het MOB ook tegen onduidelijkheid aan; doordat de overheid niet doorpakt op nationaal niveau willen de boeren helemaal niet praten. “Als een overheid zo onduidelijk is in de boodschap, zo onhelder is in de richtlijnen en handreikingen, waarom zou een boer dan daaraan mee willen werken (Sleen, 2023)?” Ook is er volgens alle partijen voor een langdurige periode, minstens 30 jaar, duidelijkheid nodig omtrent de kaders en randvoorwaarden van de landbouw zodat het “niet om de haverklap weer moet worden aangescherpt (Gerrits, 2023).”

2. Grondbeschikbaarheid

De gronddruk wordt steeds hoger door bijvoorbeeld de opgave voor extensivering en minder productieve landbouw. “Als de grondbeschikbaarheid er niet is dan kunnen boeren ook niet extensiveren. De druk op de grond in de provincies is heel groot en dat is een beperking in het PPLG want die druk op de grond wordt daardoor steeds groter (Baas, 2023).” Een mogelijke oplossing hiervoor is een voorkeursrecht voor de provincie, “ik denk dat op die manier de grond niet wordt onttrokken uit het boerenland. Op die grond mogen alleen geen nieuwe bedrijven komen. De grondmarkt kan het zelf niet doen want dan gaan de grondprijzen nog een stuk verder omhoog (Sleen, 2023).” Volgens de provincie Gelderland is “een voorkeursrecht voor de provincie waarbij de grond wordt doorgegeven aan andere boeren die door willen gaan, nog niet mogelijk volgens de huidige wetgeving (Blanken, 2023).”

3. Gedwongen uitkoop

In de Gelderse Stikstof Aanpak (GMS) staat dat de provincie Gelderland geen agrarische bedrijven gaat onteigenen, dat is voor het behalen van de stikstofdoelen namelijk niet nodig. Tijdens het interview met de provincie Gelderland is dit beaamd, “wij gaan niet onteigenen”, aldus de heer Blanken. Over het algemeen kwam in de interviews naar voren dat de partijen negatief tegenover gedwongen uitkoop staan. Opvallend hierbij was dat de provincie Overijssel hier heel anders tegenaan kijkt. “Wij denken wel dat als de mogelijkheid er is om uiteindelijk tot een gedwongen uitkoop over te gaan, dat dat een betere basis biedt voor een goede financiële vergoeding (Klinker, 2023).” De ervaring van de provincie Overijssel daarin is dat écht gedwongen uitkoop zelden wordt gebruikt aangezien de provincie “echt om tot het uiterste om er in goed overleg met iedereen uit te komen.”

4. PAS-melders

De PAS-melders worden ook gezien als een uitdaging in het PPLG traject. De provincie Gelderland vindt het belangrijk dat er zo snel mogelijk een goede regeling voor PAS-melders komt zodat ze over een goede vergunningssituatie beschikken, hierin wordt vooral gekeken naar het rijk. LTO is van mening dat de PAS-melders eerst voorrang krijgen aan private partijen. “Als er heel snel stikstofruimte wordt opgekocht voor de verbreding van de snelweg en dan niet de PAS-melders helpen, dan is dat heel lastig uit te leggen aan de boerenachterban (Baas, 2023).” De provincie Overijssel vindt het heel erg belangrijk dat de PAS-melders worden gelegaliseerd. “Wij denken ook eigenlijk dat je geen goed Provinciaal Programma kunt opstellen als het niet is opgelost. Wij vinden ook echt dat het rijk hiervoor aan zet is maar wij nemen wel onze verantwoordelijkheid (Klinker, 2023).” Alle partijen zijn het erover eens dat het rijk aan zet is om de uitdaging rondom PAS-melders op te lossen. Het MOB is er “natuurlijk niet voor dat de levens van de PAS-melders geruïneerd worden. Als MOB beginnen wij er alleen wel steeds over die PAS-melders om de druk erop te houden. Als de overheid niets doet dan moeten de PAS-melders stoppen (Sleen, 2023).”

5. Geld

Geld is belangrijk om de transitie naar een toekomstbestendig gebied mogelijk te maken. Door bijvoorbeeld minder productieve landbouwgrond en extensivering verhogen de boeren de kosten of worden de opbrengsten juist verlaagd. Volgens de heer Baas van LTO “is het een opgave voor de provincie dat er ergens ook een grote plus tegenover staat zodat de boeren wel doorkunnen met hun bedrijfsvoering en dat banken daar ook achter kunnen staan (Baas, 2023).” De heer Gerrits van de provincie Gelderland sluit hier ook op aan; “Als boer moet je ervoor zorgen dat je met het hoofd boven water blijft. Als het perspectief alleen maar uit veel minder inkomsten bestaat en de uitgaven even hoog, dan is dat niet aantrekkelijk (Gerrits, 2023).” Ook het Waterschap is van mening dat een boer gecompenseerd moet worden als hij door het vernatten van een gebied, inkomensderving heeft (Steenbergen, 2023). Geld is een belangrijk middel om boeren toekomstperspectief te bieden door bijvoorbeeld het betalen voor groenblauwe diensten. Volgens de LTO is de boer nu nog voor 97% afhankelijk van het melkgeld, als daar in een keer een groot deel van weg valt door extensivering is dat heel veel. “Dan zijn er veel bedrijven die gaan omvallen, dat is een dilemma waar de provincies voor staan (Baas, 2023).”

6. Ruimte

Het is belangrijk om in de uitvoering meer ruimte te creëren. “In de uitvoering moet er wat meer gespeeld kunnen worden, er moet wat meer ruimte komen. Niet meer precies voldoen aan de norm maar juist dat de bedoeling behaald wordt (Steenbergen, 2023).” De provincie Gelderland sluit hier op aan, er moet niet gestuurd worden op middelen maar meer op doelen. “Je moet als provincie de ruimte krijgen om met partijen in gesprek te gaan en tot een goede invulling te komen voor de aanpak. Eerst moet er gekeken worden naar waar je elkaar kunt vinden zodat het uiteindelijk toch kan leiden tot het realiseren van de doelstellingen (Blanken, 2023).” Volgens de eerste versie van het PPLG van de provincie Overijssel is er ook ruimte nodig vanuit het rijk voor maatwerk in de gebieden en gebiedseigen oplossingen (Provincie Overijssel, 2023).

7. Kalenderlandbouw

Vooral in veenweidegebieden en percelen die langer onder water komen te staan zorgt de kalenderlandbouw voor een uitdaging. Als er langer water wordt vastgehouden kunnen boeren pas in mei waarschijnlijk het land op want dan is het droger en is er minder regenval. “In de huidige bedrijfsvoering past dat niet, in mei moet er het liefst al twee keer gemaaid zijn en dat is wel lastig (Steenbergen, 2023).” De heer Baas van LTO sluit hier ook op aan. “Wat daarin landelijk afgesproken zou kunnen worden is dat de kalenderlandbouw meer wordt losgelaten, hierdoor kan er gemakkelijker worden afgeweken (Baas, 2023).”

6.2 Provincies

De belangrijkste resultaten en relevante uitspraken per provincie worden in deze paragraaf weergegeven. De deelvraag die hier naar voren komt is: ‘Wat zijn de uitdagingen bij het uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?’

6.2.1 Provincie Overijssel

De provincie Overijssel is vooruitstrevend en heeft een aanpakken houding aangenomen in het opstellen van het PPLG, de eerste versie is al ingediend. De provincie Overijssel heeft meerdere uitdagingen waar de provincie tegenaan loopt. Volgens de geïnterviewde persoon van de provincie Overijssel (bijlage 3) is de grootse uitdaging dat er nog heel veel onduidelijkheid heerst op verschillende punten. Uit het volgende citaat blijkt dat de landelijke overheid aan de slag moet;

Waar wij tegen aan lopen is dat heel veel doelen nog niet goed doorvertaald zijn en nog niet helder zijn. De opgaven zijn nog niet helemaal uitgewerkt en het concreet maken wordt telkens uitgesteld door Den Haag. Waar wij ook tegen aan lopen is dat heel veel instrumenten nog niet op orde zijn. Onze grootste belemmering is dat het vanuit de overheid in Den Haag niet snel genoeg gaat terwijl de landelijke overheid wel verwacht dat de provincies op 1 juli de programma's gaan inleveren. De uitgewerkte doelen en de landelijke instrumenten zijn er nog niet, en met name hoe het perspectief voor de landbouw er dan uit ziet. Generiek moet dit duidelijk worden en dan kan het gebied specifiek worden ingevuld. (Klinker, 2023)

In het interview komen ook nog twee andere uitdagingen naar voren waar de provincie tegen aan loopt. Ten eerste bestaat het agrarisch areaal van de provincie Overijssel voor 10% uit veenweidegebied, dit is een hele opgave. De tweede uitdaging is dat er nog een opgave is die in het NPLG onderbelicht is, dat blijkt uit het volgende citaat:

Wij moeten er ook voor zorgen dat de methaanuitstoot van de veestapel naar beneden gaat. Vooral deze opgave is onderbelicht aangezien er dan met name wordt gepraat over de methaanuitstoot vanuit de pensvertering van koeien. Met fokprogramma's of ander voer is dat heel slecht te realiseren. Als je het over deze doelstelling hebt, die alle provincies hebben, dat praat je eigenlijk gelijk ook over de omvang van de veestapel. (Klinker, 2023)

Daarnaast is er een uitspraak gedaan als het gaat over het instrument van gedwongen uitkoop. De provincie Overijssel heeft op dit moment gedwongen uitkoop niet meegenomen in de aanpak. In het verleden heeft de provincie wel ervaring met het instrument, bij de Natura2000 gebieden is gedwongen uitkoop wel gebruikt. Het wordt zelden gebruikt aangezien de provincie Overijssel "echt probeert om tot het uiterste er in goed overleg met iedereen uit te komen (Klinker, 2023)." Uit het volgende citaat blijkt dat de geïnterviewde persoon de mogelijkheid voor gedwongen uitkoop wel in het instrumentarium wil gaan opnemen;

Wij denken dat als de mogelijkheid er is om uiteindelijk tot een gedwongen uitkoop over te gaan, dat dat een betere basis biedt voor een goede financiële vergoeding. Als er een onteigeningstitel ligt dat er uiteindelijk tot onteigening over gegaan zou kunnen worden, dan mag de onteigeningswaarde worden vergoed. De inkomensderving mag dan ook worden meegenomen in de vergoeding en niet alleen de taxatiewaarde. Wij denken dat als we daar een rationeel gesprek over zouden kunnen voeren met elkaar, dat het voor heel veel van de betrokken boeren ook beter zou zijn als er uiteindelijk toch de mogelijkheid is tot gedwongen uitkoop over te gaan. Niet als dwangmiddel maar als titel voor een betere vergoeding. (Klinker, 2023)

Ten derde blijkt uit het interview met de provincie dat het probleem met de PAS-melders belangrijk is voor de voortgang van het PPLG en dat het goed moet worden opgelost. Volgens de heer Klinker: "Wij vinden het echt super belangrijk dat het PAS-melders probleem wordt opgelost. Wij denken ook dat er geen goed PPLG kan worden opgesteld als dit niet is opgelost. Wij vinden ook echt dat het rijk hiervoor aan zet is maar wij nemen wel onze verantwoordelijkheid (Klinker, 2023)." De provincie neemt zijn verantwoordelijkheid door oplossingen te bedenken waardoor er tijdelijk niet op de PAS-melders gehandhaafd hoeft te worden.

6.2.2 Provincie Gelderland

De provincie Gelderland heeft ook te maken met meerdere uitdagingen. Het vertrouwen behouden is volgens de heer Blanken een belangrijke uitdaging; “ De grootste uitdaging vind ik vertrouwen behouden in de overheid met elkaar, met de partijen die het uit moeten voeren. Het vertrouwen in de aanpak door degene die het uit moeten voeren, dus de boeren, dat is er niet en daardoor is het naar mijn idee haast onhaalbaar om de doelen te bereiken (Blanken, 2023).” Om het vertrouwen te herstellen zijn er twee dingen nodig; duidelijkheid en perspectief, dat blijkt uit het onderstaande citaat;

Om het vertrouwen te herstellen zijn er eigenlijk twee dingen nodig. Het eerste is duidelijkheid. Zolang de taakstellingen niet helder zijn, kunnen wij daar ook niet mee aan de slag. Het tweede punt is perspectief. Ik vind het heel vervelend dat de hele stikstofreductie is gebaseerd op de vergunningverlening van Aerius, op dit moment zijn die vergunningen juridisch niet houdbaar. Je moet naar een perspectief toe dat de boer wordt afgerekend op alles wat hij doet om stikstof te reduceren en bijvoorbeeld niet alleen maar een bepaald staltype met een bepaalde emissiefactor. De overheid kijkt alleen maar naar Aerius, de stikstofcalculator voor de vergunningverlening. Dat stelsel moet veranderen, de boer moet afgerekend worden op de daadwerkelijke, feitelijke reductie van ammoniak en daarbij moet de boer ook een tool krijgen om het bij te houden. (Blanken, 2023)

De uitdaging volgens de heer Gerrits is vooral een balans zien te vinden tussen tempo en zorgvuldigheid. “De uitdaging zit vooral in het als gezamenlijke partijen vinden van een weg om tot stikstofreductie te komen. Dat vraagt enerzijds om tempo, omdat de natuur verpietert en het moeilijk is om nieuwe economische en maatschappelijke ontwikkelingen te vergunnen, en anderzijds vraagt het om zorgvuldigheid omdat het over de toekomst van gezinnen gaat (Gerrits, 2023).” Ook is er een uitdaging omtrent de onduidelijkheid van de doelen uit het NPLG, dat maakt het hele PPLG nog heel onzeker. Deze uitdaging blijkt uit het volgende citaat:

De Kaderrichtlijn Water houdt bijvoorbeeld in dat er niet meer dan 50 milligram nitraat per liter water mag zijn. Ook voor andere stoffen zoals bestrijdingsmiddelen gelden er bepaalde concentraties die niet overschreden mogen worden, maar wat zijn deze overschrijdingen? De provincie heeft er zelf geen geld voor om dat allemaal te laten onderzoeken, het rijk moet dus onderzoek gaan doen naar wat deze overschrijdingen zijn. Op die manier krijg je dan inzicht in het verschil wat het nu is en wat uiteindelijk het doel is. Als dat bekend is kunnen wij ook maatregelen gaan treffen. Zolang wij dat niet weten is het hele GPLG traject nog heel onzeker. Het is duidelijk dat de uitstoot, zowel in de lucht als in de bodem en grondwater, allemaal omlaag moet. Maar met hoeveel, dat weten wij nog steeds niet. (Blanken, 2023)

Een andere uitdaging die naar voren komt uit het onderzoek is dat er te weinig geld is voor terreinbeheer. Dat blijkt uit een uitspraak van de heer Blanken; “Met name de veenweidegebieden hebben een forse greep genomen uit de pot voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De prijzen zijn door de inflatie enorm gestegen dus eigenlijk klagen de terreinbeheerders en ook de boeren dat ze te weinig geld krijgen. Er moet dus meer geld komen voor terreinbeheer (Blanken, 2023).” Ook het antwoord van de heer Gerrits sluit hier op aan, dat blijkt uit het volgende citaat: “Ik denk dat het vooral een uitdaging wordt om met de terreinbeheerders, het beheer op een kwalitatief hoog niveau te realiseren. De terreinbeheerders, zoals Staatsbosbeheer, hebben weinig geld en daardoor zie je dat ze heel commercieel gaan denken over terreinbeheer. Ik denk dat het een uitdaging wordt om in de beheer sfeer ervoor te zorgen dat de natuur weer in een goede staat komt (Gerrits, 2023).”

Uiteindelijk is er nog een uitdaging waar de provincie tegen aan loopt, een arbeidstekort. Dat blijkt uit de volgende uitspraak; "Bij de uitvoering van het GPLG hebben wij ook te maken met capaciteit. Er komen steeds minder mensen in dienst van de overheid. Er komen steeds minder mensen die bedrijven kunnen helpen om de omslag te maken, dat is lastig. Er is gewoon te weinig capaciteit om het voor iedereen meteen goed te kunnen doen (Gerrits, 2023)."

De provincie ziet mogelijkheden om de hierboven benoemde uitdagingen te verhelpen. Hiervoor heeft de provincie het volgende nodig; duidelijkheid, niet sturen op middelen maar op doelen, handelingssnelheid voor de provincies, regelingen voor geld en de administratieve druk voor de provincies verminderen. Voor de provincie zijn een aantal taakstellingen nog steeds onduidelijk, naar zeggen van de heer Blanken; "Wees duidelijk in doelstellingen en de criteria! De normen heeft de provincie nog steeds niet terwijl wij wel in juli het GPLG klaar moeten hebben, dat is wel echt een uitdaging (Blanken, 2023)." De heer Gerrits sluit hier ook op aan; "Als op alle punten geen duidelijkheid is, dan is dat een beperking (Gerrits, 2023)!" Ook moeten de provincies de tijd en ruimte krijgen om met partijen in gesprek te gaan om tot een goede invulling te komen voor de aanpak. Dat blijkt uit het volgende citaat:

Wij willen graag met partijen aan tafel, dat is onze aanpak. Die partijen moeten ook de tijd krijgen om hun achterban te raadplegen, hun standpunten te bepalen, enzovoort. Daar moet serieus mee worden omgegaan want het gaat nogal ergens om. Er moet niet gedacht worden dat dat wel in drie maanden kan want dat kan gewoon niet. Dat moet je ook niet willen want dan komt er straks iets uit wat later weer gerepareerd moet worden. Het is beter om het in één keer goed te doen, de tijd is hierin dus ook een belangrijke factor. (Blanken, 2023)

Als afsluiting van het interview is er nog een mededeling gedaan door de heer Gerrits wat extra benadrukt werd: "De doelstellingen moeten voor lange tijd hetzelfde zijn. Niet dat er om de haverklap weer wat moet worden aangescherpt of wat dan ook. Dan blijf je gewoon bezig (Gerrits, 2023)."

6.3 Uitvoeringsinstanties

Voor het onderzoek zijn de uitvoeringsinstanties Waterschap Vallei en Veluwe en het Staatsbosbeheer geïnterviewd. De belangrijkste resultaten voor de beantwoording op de deelvragen zijn in deze paragraaf weergegeven. De deelvraag die hier naar voren komt is: 'Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?' Beide uitvoeringsinstanties zien meerdere uitdagingen bij het PPLG.

6.3.1 Waterschap Vallei en Veluwe

Het Waterschap heeft als taak in het PPLG om het bodem- en watersysteem op een goede manier in te richten zodat het de basis is onder een toekomstbestendig platteland. "Het huidige watersysteem is ingericht om de regen die valt zo snel mogelijk af te voeren zodat er zo maximaal mogelijk landbouw bedreven kan worden. Dat systeem van snel afvoeren lijkt niet langer houdbaar te zijn door de klimaatveranderingen (Steenbergen, 2023)." De uitdaging waar het Waterschap voor staat is dat het watersysteem omgebouwd gaat worden. Het Waterschap moet ervoor zorgen dat in periodes dat er geen regen valt, toch water beschikbaar is. Dat moet gecombineerd worden met extreme piekbuien en daar zit ook een dilemma volgens de heer Steenbergen. "Als er op dat moment water wordt vastgehouden kan dat ervoor zorgen dat het overlast geeft, dat weilanden en sloten overlopen. Daar moet een evenwicht in gevonden worden (Steenbergen, 2023)."

Langer water vasthouden kan betekenen dat boeren in april het land nog niet op kunnen terwijl dan wel de mestsilo vol zit, ook betekent het dat er bijvoorbeeld nog niet gezaaid kan worden. Wat het

Waterschap nodig heeft om zijn taak te kunnen volbrengen is “de bereidheid van landgebruikers, dus of dat boeren zijn, industrie, dorpen of particulieren, om het landgebruik meer af te stemmen op het natuurlijk bodem en watersysteem dat wij hebben (Steenbergen, 2023).”

Dat betekent dat in het vroege voorjaar er een kans bestaat dat het land wat langer nat blijft, in de winter kan het echt heel erg nat zijn, maar in de zomer betekent het wel dat er langer water beschikbaar is. In de winter wordt er in de meeste gevallen toch geen gebruik gemaakt van de grond dus dat is niet zo erg, de knel zit alleen in het vroege voorjaar als er bijvoorbeeld gezaaid moet worden maar dan kan het ook nog te nat zijn. In die gevallen moet er gekeken worden op welke manier daarvoor gecompenseerd kan worden. Het gaat hierbij niet alleen om boeren maar er vinden ook veel gesprekken plaats met particulieren die grote tuinen hebben, die komen dan ook onder water te staan soms. Misschien moet er geaccepteerd worden dat er pas in mei het gras gemaaid kan worden in de tuin. (Steenbergen, 2023)

Water langer vasthouden betekent wel productieverlies voor de boer. “Op het moment dat er echt de keuze wordt gemaakt om een bepaald gebied te vernatten en de boer daardoor inkomensderving heeft, dan moet hij daarvoor gecompenseerd worden (Steenbergen, 2023).” Volgens de heer Steenbergen is het ook mogelijk om op natte gronden andere gewassen te telen zoals cranberries. Belangrijk is wel dat de boer het zelf ook leuk vindt om te doen, het past niet bij iedere boer. Voor de boeren die het wel leuk vinden om bijvoorbeeld met landschapselementen te werken moet er “een goed alternatief verdienmodel komen waarbij de boer ook echt bereid moet zijn een paar stappen te zetten. Dus niet voor één jaartje maar voor een langdurige tijd, daarvoor moeten er wel afspraken gemaakt worden (Steenbergen, 2023).” Wat volgens de heer Steenbergen belangrijk is, is ruimte.

De Kader Richtlijn Water had als bedoeling dat de watersystemen meer natuurlijker zouden worden. Uiteindelijk is de KRW heel erg verengd, versmalt tot normen. Uiteindelijk moet er weer geprobeerd worden om naar de bedoelingen terug te gaan. In de uitvoering moet er wat meer gespeeld kunnen worden, er moet wat meer ruimte in komen. Niet meer precies voldoen aan de norm maar juist dat de bedoeling wordt behaald. In sommige gevallen kan het dan bijvoorbeeld beter zijn om in één keer een bufferstrook van zes meter aan te leggen in plaats van twee keer een strook van drie meter, dat kan voor het doel beter zijn maar voor de norm niet. (Steenbergen, 2023)

Een andere relevante uitspraak uit het interview; “Als er vanuit het rijk iets geroepen wordt wat overall moet, dan is dat niet werkbaar. Het is goed dat de kaders en geld worden meegegeven maar uiteindelijk moeten de oplossingen en het maatwerk worden gezocht in het gebied.” Belangrijk in de uitvoering is dat er ook gekeken wordt naar de bodem.

Ik denk dat de bodem de grootste sleutel is die wij in handen hebben. Je ziet dat de provincie Overijssel en Gelderland eigenlijk heel weinig hebben nagedacht en weinig instrumenten hebben om die bodem te gebruiken. Ik vind dat daar echt nog heel veel winst behaald moet worden dat dat de provincies nu doen. Dat is juist een manier en onderwerp die ook heel erg de boeren aangaat. Ik denk wij daar echt mee moeten beginnen, dat zou ik de provincies mee willen geven. (Steenbergen, 2023)

6.3.2 Staatsbosbeheer

Het Staatsbosbeheer heeft helaas geen tijd kunnen vinden om bij te dragen aan het onderzoek.

6.4 Maatschappelijke organisaties

Voor het onderzoek zijn de maatschappelijke organisaties LTO en het MOB geïnterviewd. De belangrijkste resultaten voor de beantwoording op de deelvragen zijn in deze paragraaf weergegeven. De deelvraag die hier naar voren komt is: 'Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?'. Beide maatschappelijke organisaties zien meerdere uitdagingen bij het PPLG.

6.4.1 Land- en Tuinbouworganisatie LTO

De land- en tuinbouworganisatie, LTO, behartigt de belangen van de boeren, hierdoor ontstaat er ook een goed beeld over wat het PPLG voor gevolgen heeft voor de boer. De LTO herkent meerdere uitdagingen in het PPLG, als eerste een steeds groter wordende druk op de grond blijkt uit het volgende citaat. "De druk op de grond in de provincies is heel groot en dat is ook nog wel een beperking in het PPLG want die druk op de grond wordt steeds groter." Meerdere keren is de druk op de grond als uitdaging of beperking uitgelegd, dat blijkt ook uit de volgende uitspraak;

Er zitten natuurlijk veel uitdagingen aan het PPLG want veel van de maatregelen die de provincies willen treffen heeft te maken met extensivering. Daarbij kan aan twee knoppen gedraaid worden; zelf de veestapel verkleinen of meer grond onder het bedrijf. Je kunt als boer dus of de kosten verhogen of de inkomsten verkleinen en daar zit natuurlijk geen enkele ondernemer op te wachten als het gaat om die extensivering. Wat daarin dan de uitdaging is zorgen dat de grond beschikbaar blijft voor de landbouw, als die grondbeschikbaarheid er niet is dan kunnen de boeren ook niet extensiveren. (Baas, 2023)

Om te zorgen dat de grond beschikbaar blijft voor de landbouw is het mogelijk dat de provincie een voorkeursrecht krijgt bij de opkoop van agrarische bedrijven. "Wat wel perspectief kan bieden hierbij is dat de grond dan bij een grondbank van de provincie terecht komt (Baas, 2023)." Het idee hierachter en de nadelen van een grondbank worden in het volgende citaat benoemd.

De provincie kan door een grondbank als een soort makelaar optreden, boerderijen die door willen kunnen dan de grond vanuit stoppende bedrijven overnemen. Als de grond de vrije markt opgaat ontstaat er een wild-west scenario. De grondprijzen zullen ontzettend opgestuwd worden en daardoor zullen er ook andere investeerders in gaan zitten, dan is er geen regie meer op. Het voordeel bij een voorkeursrecht voor de provincies is dus wel dat de provincie dan regie heeft in deze situatie. Het nadeel is dan dat er op vertrouwt moet worden dat de provincie de juiste keuzes maakt voor de landbouw en de beschikbaarheid van grond. Een ander nadeel is dat boeren niet meer direct iets met elkaar kunnen regelen omdat de provincie er dan tussen zit. Persoonlijk denk ik dat het meer voordelen heeft dan nadelen maar sommige leden zien het als een soort communistisch systeem waarbij de overheid al het land gaat nationaliseren. Het moet niet door het rijk maar door de provincie gebeuren want er is meer vertrouwen in de provincie. (Baas, 2023)

De heer Baas heeft de volgende uitspraak gedaan wat het hele interview in citaat kort samenvat; "Als alle doelen uit het PPLG bij elkaar worden opgeteld betekent dat wel een grote min voor de landbouw aangezien alle doelen eigenlijk minder productieve landbouwgrond betekent. Daarin is de opgave voor de provincie dat er ergens ook een grote plus tegenover staat zodat de boeren wel doorkunnen met hun bedrijfsvoering en dat banken daar ook achter kunnen staan (Baas, 2023)." Minder productieve landbouwgrond ontstaat bijvoorbeeld door de grond te vernatten. Een uitdaging hierbij is de strikte kalenderlandbouw. "Wat daarin landelijk afgesproken zou kunnen worden is dat de kalenderlandbouw meer wordt losgelaten, hierdoor kan er gemakkelijker afgeweken worden (Baas, 2023)." Nederland heeft een vrij strikte kalenderlandbouw, dat houdt in; "in bepaalde maanden moet er ingezaaid en geoogst worden en daardoor moet de boer ook in bepaalde periodes

met machines het land op (Baas, 2023).” Ook in veenweidegebieden wordt de grond vernat, het gevolg daarvan is minder productieve landbouwgrond. Toch zijn er nog wel mogelijkheden maar dat leidt ook weer tot een dilemma blijkt uit het volgende citaat (Baas, 2023).

De opgave bij veenweidegebieden is dat de grond vernat moet worden om uitstoot te voorkomen. De uitdaging hierbij is dat er op deze grond geen koeien meer kunnen grazen. Ook is de kans op infecties, bepaalde parasieten, veel groter. Het maakt dat dat ook allemaal grond is die minder productief wordt. Daardoor zijn er ook beperkingen in de bedrijfsvoering maar het is niet zo dat er dan helemaal niets kan op veenweidegebieden. Ondernemers kunnen er bijvoorbeeld biobased bouw materiaal gaan produceren zoals olifantsgras of riet. Maar op welke manier neem je boeren mee die een leven lang veehouder zijn geweest om nu meer akkerbouw gerelateerd werk te doen? Dat is een hele andere tak van sport. Dat maakt het een ingewikkelde puzzel en daar zijn onze leden ook echt wel bezorgd over. Als de helft van de grond onder water moet is dat best wel veel maar daar is ook nog onduidelijkheid over, over hoeveel grond het hier nou eigenlijk gaat. (Baas, 2023)

Volgens LTO heerst er nog veel onduidelijkheid en niet alleen wat betreft de veenweidegebieden. “Onduidelijkheid is ook één van de grote thema’s die in het NPLG een bottleneck is voor veel boeren. Dat zorgt er ook voor dat de bank niet investeert en dat boeren ook niet weten welke bedrijfsbeslissingen ze kunnen nemen voor meerdere jaren (Baas, 2023).” Ook over de gevolgen van de Kader Richtlijn Water heerst nog veel onduidelijkheid wat het precies inhoudt.

Als een boer niet bemest of helemaal niet bemest wordt er veel minder opbrengst van het land gehaald. Voor boeren in waterrijke gebieden is dat wel een probleem. Die gebieden tellen waarschijnlijk ook niet meer mee in de mestplaatsingsruimte maar daar is nog veel over onduidelijk. De PPLG’s worden pas in juni gepubliceerd dus wat nou precies een bufferstrook, beekdal of bemestingsvrije zones worden, dat is nog niet bekend. Dat weten wij niet, de overheid niet maar ook de provincies nog niet. (Baas, 2023)

In het stikstofdossier zitten ook uitdagingen omdat het door de overheid bestuurskundig heel moeilijk gemaakt is “door te sturen op deposities in plaats van op emissies (Baas, 2023).” In het onderstaande citaat wordt dit verder toegelicht. Het opkopen van stikstof voor bepaalde projecten voordat de PAS-melders geholpen worden, brengt ook gevolgen met zich mee. Het gesprek met de boeren wordt hierdoor lastiger aangezien het voor wantrouwen zorgt.

Als Schiphol bijvoorbeeld heel gemakkelijk stikstofruimte kan opkopen of dat er heel makkelijk stikstofruimte wordt opgekocht voor de verbreden van een snelweg, en dan niet de PAS-melders helpen, dan is dat heel lastig uit te leggen aan de boerenachterban. LTO is daar ook verontwaardigd over dat dit soort projecten prioriteit krijgen boven de PAS-melders. De overheid moet er namelijk voor zorgen dat boeren niet in de verdrukking komen door fouten die de overheid in het verleden heeft gemaakt. Dat voelt heel onrechtvaardig en daardoor ontstaat er ook wantrouwen waardoor het gesprek ook lastiger wordt. (Baas, 2023)

6.4.2 Natuur- en milieuorganisatie MOB

De partij MOB herkent andere uitdagingen dan de voorgaande partijen. Toch is het wel opvallend dat over bepaalde standpunten toch wel hetzelfde gedacht wordt. Een voorbeeld hiervan is dat de grond wel beschikbaar blijft voor de agrariërs en niet wordt onttrokken. De belangrijkste uitdaging die de heer Van Der Sleen ziet is de totale desinformatie bij de meeste partijen. Deze uitdaging is bij de andere partijen niet benoemd.

Ik loop aan tegen totale misinformatie bij de meeste partijen, en zeker ook bij de boeren, over waar de hele stikstofdiscussies over gaan. Dat is ontstaan doordat mensen nooit meer echt naar elkaar geluisterd hebben en al heel snel in de emotionele weerstand schieten. Dat gebeurt wel vaker maar in dit geval, omdat het echt over de transformatie van de sector gaat, hebben grote ketenpartijen zich verenigd. Deze ketenpartijen willen boeren stimuleren om zich te verzetten tegen de plannen. De meeste boeren dragen daar ook aan bij want die vinden ook dat de boeren stem harder moet klinken. Dan krijg je desinformatie zoals geen boer, geen voedsel. Dat is natuurlijk helemaal waar alleen hebben wij het helemaal niet over geen boer in Nederland. (Sleen, 2023)

De desinformatie is ontstaan volgens de heer Van Der Sleen doordat er met verschillende bronnen wordt gewerkt; Agrimatie en het CBS.

Het verschil zit in hoe de sector kijkt naar veeteelt en hoe de statistiek vanuit het CBS kijkt naar veeteelt. Het CBS zegt namelijk dat er 26.000 veehouderij bedrijven zijn in Nederland maar de veehouderij sector zelf stelt in Agrimatie dat er maar 17.000 veehouderij bedrijven zijn. Het is in ieder geval een interessant punt voor verwarring want wat is nou het uitgangspunt; 26.000 of 17.000 veehouderijen. Het CBS heeft het alleen niet over veehouderij bedrijven maar over graas- en hokdierbedrijven dus bijvoorbeeld ook maneges en hele kleine bedrijfjes. Als er wordt uitgegaan van die 26.000 bedrijven is het voor te stellen dat er 10.000 zouden moeten stoppen, als je er werkelijk naar kijkt dan is dat dus niet zo. (Sleen, 2023)

De tweede uitdaging is volgens de heer Van Der Sleen dat de verhoudingen weg zijn. “ De economische schade aan bedrijven in alle sectoren die nu geen vergunning krijgen is vele malen groter dan de economische schade die Nederland zou oplopen bij het sluiten van veehouderij bedrijven. Mensen denken dat het alleen over boeren gaat maar het gaat over de hele maatschappij, over het welzijn van Nederland. Het is zeker een emotionele klap voor boeren, en dat moet worden erkent, maar ik zie niet hoe dit vermeden kan worden op korte termijn (Sleen, 2023).” Twee andere uitdagingen zijn het wantrouwen naar de organisatie MOB toe en waar deze organisatie voor staat en het ontbreken van de menselijke maat in het instrumentarium. “De overheid moet begrijpen dat het gaat om het beëindigen van heel veel bedrijven ,daar zit veel verdriet bij. Dat verdriet komt ook omdat het allemaal zo onrechtvaardig voorkomt, het is echt een chaos geworden.” Een andere uitdaging die Van Der Sleen benoemd is de onduidelijkheid vanuit het rijk, deze uitdaging wordt ook door de andere partijen erkend.

Het derde waar ik tegen aan loop is dat boeren helemaal niet willen praten over een proces, ze willen helemaal niet aan de slag zolang op nationaal en provinciaal de overheid niet doorpakt. Minister President Rutte heeft pas na de Provinciale Verkiezingen voor het eerst gezegd dat we niet om de stikstofaanpak heen kunnen. Als de overheid zo onduidelijk is in de boodschap, zo onhelder is in de richtlijnen en handreikingen, waarom zou een boer dan daaraan mee willen werken? De boer wacht totdat er meer duidelijk komt, iedereen is nu op elkaar aan het wachten. (Sleen, 2023)

Ook is de partij van mening dat alle partijen aan tafel moeten, dus ook de natuurorganisaties moeten uitgenodigd worden aan de landbouwtafel. Als dit niet gebeurt gaan er parallelacties lopen en dat is niet handig, de discussie moet juist bij elkaar gehouden worden. Een andere uitdaging is dat de grondprijzen steeds verder omhoog gedreven worden, om die reden moet de overheid grond kopen. De grond is wel een belangrijk onderdeel voor een toekomstbestendig gebied volgens de heer Van Der Sleen. "Voldoende grond om op een milieuvriendelijke wijze te boeren, dat is het toekomstperspectief (Sleen, 2023)!" Onderstaande uitspraak laat zien op welke manier de overheid de grond kan gaan beheren.

De grondmarkt kan dat zelf niet doen want dan gaan de grondprijzen nog een stuk verder omhoog. Boeren zullen de grond zelf niet meer kunnen kopen, de grond zal gepacht moeten worden van de overheid. Een overheid die grond koopt heeft de grond direct in eigendom. De grond is gekocht, het geld uitgegeven en dat hoeft de overheid niet af te schrijven. De overheid heeft het dus in eigendom en kan het dan tegen hele lage prijzen uitgeven voor de pacht. Er worden wel boeren uitgekocht maar die grond wordt weer uitgegeven aan andere boeren voor de extensivering. Dan is het probleem van extensivering ook gelijk opgelost.

Vanuit de Kader Richtlijn Water wordt er volgens de heer Van Der Sleen ook gekeken naar een verbod op nicotinoïden, volgens van der Sleen is dat een chemische verbinding die heel slecht is voor insecten. De uitdaging hierbij, is dat de middelen door hele grote partijen wordt geproduceerd. Commercieel is het zo belangrijk voor die chemische bedrijven dat er nog geen alternatief wordt gemaakt. Als er misschien straks een verbod komt op het middel dan kan het zijn dat de boer zijn hele oogst kwijt raakt bij een plaag. "Dat is natuurlijk een enorm risico, is dat de verantwoordelijkheid voor de boer? Daar zal het aan de landbouwtafel ongetwijfeld over gaan (Sleen, 2023)."

Een woord dat telkens werd benoemd tijdens het interview is erkenning. Erkenning is een belangrijk onderdeel om het PPLG op een goede manier te kunnen uitvoeren. Uit onderstaande uitspraak blijkt op welke manier dit gedaan moet worden.

Voor het slavernij verleden zijn excuses gemaakt, een ambtelijke commissie heeft gekeken naar hoe dat gedaan moet worden. Het bestaat uit drie fasen; erkenning van het probleem, excuses en dan herstel. De gedachte hierachter is dat eerst iedereen moet begrijpen waar het over gaat, daarna kunnen er excuses gemaakt worden en daarna kan er gezamenlijk gekeken worden naar hoe het verder moet. Als je naar de landbouw kijkt is er wel veel erkent dat er een stikstofprobleem is maar er is niet zozeer erkent welke problemen dit allemaal met zich meebrengt voor boeren, de boeren zijn dus boos. Het feit dat het ook om emoties gaat, wordt te weinig erkend. (Sleen, 2023)

De heer Remkes heeft ook empathie getoond waardoor de boeren weer aan tafel willen aldus Van Der Sleen. Het grote kritiek hierop is dat eigenlijk de Minister President Rutte hier had moeten staan. "Ik denk dat Rutte als leider het land moet toespreken over de toekomst van de landbouw (Sleen, 2023)."

6.5 Resultaat per deelvraag

Bij ieder interview is er veel informatie vrij gekomen. De voorgaande paragrafen geven de belangrijkste uitspraken per partij weer. Om het op een overzichtelijkere manier weer te geven wordt in deze paragraaf per deelvraag kort antwoord gegeven. Door middel van een SWOT-analyse zoals weergegeven in tabel 7 worden de sterktes, zwaktes, bedreigingen en kansen van het PPLG kort weergegeven zodat er een overzichtelijk beeld ontstaat van de uitdagingen maar ook de kansen die er zijn.

Wat zijn de uitdagingen bij het uitvoeren van het PPLG vanuit de provincies?

Volgens de heer Klinker is de grootste uitdaging dat het vanuit de overheid in Den Haag niet snel genoeg gaat terwijl er wel verwacht wordt dat de provincies op 1 juli het PPLG al inleveren. "De uitgewerkte doelen en de landelijke instrumenten zijn er nog niet, en met name hoe het perspectief er voor de landbouw dan uit ziet. Generiek moet dit duidelijk worden en dan kan het gebied specifiek ingevuld gaan worden (Klinker, 2023)." Volgens de heer Gerrits van de provincie Gelderland is tijd inderdaad een belangrijke factor in het PPLG, de partijen moeten namelijk ook de tijd krijgen om hun achterban te kunnen raadplegen. Wat bij ieder interview terug komt is het ontbreken van duidelijkheid in zowel de doelstellingen als in de instrumenten. "Als op alle punten geen duidelijkheid is, dan is dat een beperking (Gerrits, 2023)." De onduidelijkheid is bijvoorbeeld terug te zien in de Kader Richtlijn Water volgens de heer Blanken van provincie Gelderland. Het water mag bijvoorbeeld niet meer dan 50 milligram nitraat bevatten en ook voor andere stoffen zoals bestrijdingsmiddelen zijn er bepaalde concentraties die niet overschreden mogen worden. De provincie heeft alleen geen geld om zelf uit te zoeken wat de concentraties in het water nu zijn. "Zolang we dat niet weten is het hele PPLG traject nog heel onzeker. Het is duidelijk dat de uitstoot, zowel in de lucht als in de bodem en grondwater omlaag moet. Maar met hoeveel, dat weten wij nog steeds niet (Blanken, 2023)."

Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoeringsinstanties aangaande het PPLG?

De uitdaging waar het Waterschap voor staat is dat het watersysteem omgebouwd gaat worden. "Het Waterschap moet er ook voor zorgen dat in periodes dat er heel lang geen regenwater valt dat de bomen, natuur en landbouw toch voorzien worden van schoon drinkwater. Dat is denk ik de grootste uitdaging (Steenbergen, 2023)." Langer vasthouden voor drogere periodes brengt meerdere dilemma's met zich mee zoals later het land op, bij extreme piekbuien sloten die overlopen en productieverlies voor de boer. Belangrijk is dat er echt gebied specifiek wordt gekeken aangezien ieder stroomgebied anders is. "Als er vanuit het Rijk iets geroepen wordt wat overal moet, dan is dat niet werkbaar. Het is goed dat de kaders en geld worden meegegeven maar uiteindelijk moeten de oplossingen en het maatwerk worden gezocht in het gebied (Steenbergen, 2023)."

Wat zijn de uitdagingen volgens de belangenorganisaties aangaande het PPLG?

Het MOB ziet meerdere uitdagingen omtrent het PPLG. Ten eerste de totale misinformatie bij de partijen volgens de heer Van Der Sleen, bijvoorbeeld door het hanteren van verschillende informatiebronnen zoals CBS en Agrimatie. De tweede uitdaging is dat de verhouding weg is, het gaat niet alleen over boeren maar over maatschappij in zijn geheel. Ook het ontbreken van empathie is het instrumentarium van de overheid is een uitdaging en het wantrouwen richting de MOB. Een andere uitdaging volgens de heer Van Der Sleen is dat boeren helemaal niet willen praten aangezien de landelijke overheid niet doorpakt. "Als de overheid zo onduidelijk is in de boodschap, zo onhelder is in de richtlijnen en handreikingen, waarom zou een boer dan daaraan mee willen werken (Sleen, 2023)?" Ook de LTO is van mening dat onduidelijkheid een belangrijke uitdaging is in het PPLG. "Er zijn heel veel instrumenten die nog niet duidelijk zijn (Baas, 2023)." Ook moet het probleem met de PAS-melders worden opgelost voordat de overheid voor andere projecten, zoals het verbreden van een snelweg, stikstofruimte koopt. "Dat voelt heel onrechtvaardig en daardoor ontstaat er ook wantrouwen waardoor het gesprek lastiger wordt (Baas, 2023)."

De combinatie van bovenstaande drie deelvragen beantwoord tegelijkertijd ook de hoofdvraag; “Welke uitdagingen zijn er binnen de provincies Overijssel en Gelderland omtrent de uitvoering van het PPLG?”. De uitdagingen worden nog eens kort beschreven en komen terug in tabel 7.

Sterktes - Integrale aanpak - Verandering naar een toekomstbestendig gebied	Zwaktes - Onduidelijkheid vanuit het rijk - Bestuurskundig moeilijk - Administratieve druk voor provincies - De factor tijd - Productieverlies voor de boer
Kansen - Grondbank vanuit de provincie - Betalen voor groen-blauwe diensten - Duidelijkheid over een lange termijn - Perspectief voor de boeren - Geen middel maar doelrealisatie - Gedwongen uitkoop voor betere financiële vergoeding - Erkenning en empathie - Gebruik van de bodem	Bedreigingen - Toenemende gronddruk - Strikte kalenderlandbouw - Wantrouwen naar de overheid - Te weinig capaciteit bij de uitvoering

Tabel 7: SWOT-analyse van het PPLG

Door alle partijen werd benoemd dat een integrale aanpak een sterk punt is uit het PPLG, belangrijk is wel dat er duidelijkheid komt voor een langere termijn. De regels moeten niet steeds veranderen. Ook zijn er veel kansen uit de interviews naar voren gekomen. Alle partijen zijn het er mee eens dat een voorkeursrecht voor de provincies bij de opkoop van agrarische bedrijven een kans is. Op die manier kan de grond ook agrarisch bestemd blijven en daardoor is het mogelijk om te extensiveren. Een belangrijke kans is het gebruiken van de bodem, ook in het instrumentarium.

De bodem is een onderwerp dat boeren ook heel erg aan gaat en daar is nog veel winst op te behalen. Bedreigen en uitdagingen zijn tijdens de interviews ook naar voren gekomen, dat is immers ook de hoofdvraag van het onderzoek. Bij iedere partij is de toenemende gronddruk benoemd. Ook is de strikte kalenderlandbouw vaker geformuleerd als uitdaging. De grootste zwakte uit het PPLG is de onduidelijkheid vanuit het rijk, dat maakt het heel lastig om een goed PPLG op te stellen. Ook maakt het sturen op deposities in plaats van op emissies dat de overheid het zichzelf bestuurskundig moeilijk heeft gemaakt.

Hoofdstuk 7. Discussie

De interviewresultaten zijn in het voorgaande hoofdstuk uitvoerig per partij beschreven. De gevolgen van het onderzoek en wat de resultaten betekenen in de praktijk zijn nog niet helemaal overzichtelijk weer gegeven, dat wordt in dit hoofdstuk gedaan. Ook de betrouwbaarheid van het onderzoek, de beperkingen en suggesties voor vervolgonderzoeken komen aan bod.

7.1 Validiteit onderzoek

De methodiek van het onderzoek is verantwoord aangezien meerdere betrokken partijen omtrent het PPLG gesproken zijn. Ieder geïnterviewd persoon had direct te maken met gesprekken over het PPLG aan bijvoorbeeld gebiedstafels, hierdoor zijn deze personen dus ook precies op de hoogte van wat er speelt. De verschillende uitdagingen die uit de interviewresultaten naar voren komen zijn daardoor ook betrouwbaar. Het meenemen van de belangenorganisaties in de interviews is een belangrijk onderdeel geworden voor de betrouwbaarheid van het onderzoek. Deze partijen weten wat er bij de achterban speelt en hierdoor zijn de resultaten ook generaliserend voor een grotere groep. De provincie Gelderland is vooral nadenkend over de aanpak en de provincie Overijssel aanpakkend, beide provincies benaderen het PPLG op een andere manier wat ook zorgt voor een betrouwbaar beeld over de uitdagingen die daarbij naar voren komen. De uitvoeringsinstanties hebben ook te maken met de praktische uitvoering van het PPLG waarbij ook uitdagingen naar voren komen. Het komt voor dat in de theorie bijvoorbeeld in middel heel mooi klinkt maar dat het in de praktijk niet werkt. De antwoorden van de provincies zijn getoetst tegenover de andere partijen waardoor de resultaten uit het onderzoek betrouwbaar zijn. Ook zijn alle interviews getranscribeerd en bijgevoegd in de bijlage zodat alle informatie en uitspraken terug te vinden zijn, dit waarborgt ook de betrouwbaarheid van het onderzoek.

7.2 Reflectie

De resultaten komen overeen met de persoonlijke verwachtingen op basis van het vooronderzoek. In mijn vooronderzoek ben ik erachter gekomen dat er nog veel onduidelijkheid heerst omtrent het PPLG, dit komt ook bij iedere partij terug in de afgenomen interviews. De onduidelijkheid ontstaat vooral omdat het een emotioneel onderwerp is aangezien het over agrarische gezinnen en hun toekomst gaat, om die reden wordt er uiterst zorgvuldig te werk gegaan en daardoor is er nog veel onduidelijkheid. Zoals de provincie Gelderland aan gaf; "dat vraagt enerzijds om tempo omdat de natuur verpietert en het moeilijk is om nieuwe economische en maatschappelijke ontwikkelingen te vergunnen, en anderzijds om zorgvuldigheid omdat het om de toekomst van gezinnen gaat (Blanken, 2023)." Wat belangrijk is, is dat het rijk ook empathie toont. Wat er nu gaat gebeuren met de uitdagingen hangt grotendeels af van wat het rijk doet. De provincies zijn bereid om stappen te zetten maar het rijk moet daarvoor wel de ruimte geven.

Tijdens het afnemen van de interviews zijn er ook andere vragen gesteld, buiten het onderwerp om. In de bijlages zijn de complete interviews te lezen en daaruit blijkt ook dat er een aantal andere vragen werden gesteld dan vragen die voorafgaand aan het interview waren bedacht. Dit heeft geresulteerd in een uitvoeriger hoofdstuk met interviewresultaten. Alleen richten op de uitdagingen bleek toch moeilijker te zijn dan vooraf gedacht. Uitdagingen zijn namelijk nooit zwart wit maar hebben een hele achtergrond met verschillende dilemma's. Om dat overzichtelijk weer te geven is een moeilijke opgave. Veel uitspraken uit de interviews zijn relevant, ook al zijn een aantal uitspraken niet van toepassing op dit onderwerp. Voor een compleet beeld wordt de lezer door verwezen naar de bijlagen, alles in de interviews neer zetten was niet noodzakelijk voor de beantwoording van de hoofdvraag.

Door de afgenomen interviews is er een ander beeld ontstaan bij sommige aspecten. Gedwongen uitkoop klinkt bijvoorbeeld verschrikkelijk maar als het een basis biedt voor een betere financiële vergoedingen moeten de mogelijkheden daarvoor wel onderzocht worden. Ook een grondbank vanuit de provincie biedt naar mijn mening perspectief voor de boeren zodat extensivering toch mogelijk is. Uit de interviews is gebleken dat er nog veel te halen valt is bij de communicatie. In de provinciale overheid is meer vertrouwen dan in de landelijke overheid. De boer moet echt meegenomen in het verhaal.

De heer Van der Sleen begon tijdens het interview meerdere malen over het slavernijverleden, een totaal ander onderwerp. Toch was de opmerking wel relevant aangezien de volgorde van excuses voor het slavernij verleden ook gebruikt kan worden voor de agrarische sector. "Het bestaat uit drie fasen; erkenning van het probleem, excuses en dan herstel. De gedachte hierachter is dat eerst iedereen moet begrijpen waar het over gaat, daarna kunnen er excuses gemaakt worden en daarna kan er gezamenlijk gekeken worden naar hoe het verder moet. Dit betrekking op de landbouw is er wel veel erkent dat er een stikstofprobleem is, maar er is niet zozeer erkent welke problemen dit allemaal met zich meebrengt voor boeren, de boeren zijn dus boos (Sleen, 2023)." Het gesprek moet weer aangewakkerd worden aangezien nu iedereen op elkaar wacht, de boeren op de overheid en de overheid op de boeren. Om die reden is het van belang dat voornamelijk de landelijke overheid eerst erkend dat er ook emoties bij zijn.

7.3 Beperkingen

De resultaten uit het onderzoek zijn niet 100% betrouwbaar aangezien er een gebrek is aan wetenschappelijke bronnen over het onderwerp. Het PPLG is nieuw en wordt nu opgesteld door de provincies, om die reden is er nog weinig onderzoek naar gedaan. Aangezien er een gebrek is aan wetenschappelijke bronnen zijn er interviews gebruikt om achter de uitdagingen van het PPLG te komen. De lezer moet er rekening mee houden dat deze studie grotendeels gebaseerd is op meningen en geen feiten. De resultaten uit het onderzoek zijn gebaseerd op persoonlijke ervaringen van de geïnterviewde personen en niet op wetenschappelijk onderzoek. Door praktische beperkingen kan dit onderzoek ook geen volledig overzicht bieden van de uitdagingen specifiek voor de provincie Overijssel en Gelderland. De heer Steenbergen van het Waterschap is namelijk een aanspreekpunt voor de provincie Utrecht en Gelderland maar niet voor de provincie Overijssel. Ook de heer Van der Sleen heeft geen directe ervaring met het PPLG in de provincie Overijssel en Gelderland maar wel in Zuid-Holland. Een ander potentieel probleem is dat de scope van deze scriptie misschien te breed is. Het PPLG is een integrale opgave waardoor meerdere doelstellingen worden gecombineerd. De verschillende doelen hebben ook allemaal eigen uitdagingen, deze zijn wel weergegeven in de bijlagen maar waren te veel om allemaal op te nemen in het onderzoek.

Wat mogelijk een negatieve invloed heeft gehad op de validiteit van het onderzoek is dat het Staatsbosbeheer helaas geen tijd heeft gevonden om een interview te geven. Het Staatsbosbeheer heeft precies in de gaten welke uitdagingen er zijn omtrent de natuur opgaven, net zoals het Waterschap dat heeft voor de opgaven omtrent water. Staatsbosbeheer is een uitvoeringsinstantie van de overheid en om die reden kon er ook geen andere partij worden geïnterviewd. Deze beperking had voorkomen kunnen worden door eerder en directer te reageren op de mailtjes van het Staatsbosbeheer. Helaas was er in dat korte tijdbestek geen gesprek meer mogelijk. Een gesprek met het Staatsbosbeheer was wel van belang voor het onderzoek om de betrouwbaarheid te vergroten, nu is er helaas van de uitvoeringsinstanties maar één partij geïnterviewd in plaats van twee. Om beperkingen in de toekomst te voorkomen is het van belang om in het vooronderzoek alle datums van interviews al in te plannen.

7.4 Implicaties

Uit de interviews blijkt dat er nog veel onduidelijkheid heerst, ook voor de provincies zelf. Om die reden is het nu de noodzaak dat de landelijke overheid stappen gaat zetten. De boeren wachten op een toekomstperspectief en de provincies op ruimte om stappen te kunnen nemen in processen. Als het rijk geen stappen gaat zetten in de vorm van erkenning en duidelijkheid blijft er onvrede en wantrouwen naar het rijk toe. Het gesprek over een toekomstbestendig platteland zal hierdoor lastiger worden, dit zal leiden tot vertraging in het proces. Ook is het belangrijk dat er een oplossing komt voor de PAS-melders, als dit niet gebeurt zal de uitvoering van het PPLG ook een stuk lastiger gaan. Dit onderzoek geeft duidelijk de uitdagingen uit het PPLG weer maar tegelijkertijd ook de kansen. De provincies, maar met name de landelijke overheid kan hier op inspelen door beleid. Voor boeren is vooral het toekomstperspectief van belang. Op welke manier kan een agrarisch bedrijf voldoen aan de opgaven van het PPLG en tegelijkertijd rendabel blijven, dat is de belangrijkste vervolgvraag voor de uitvoering van het PPLG.

7.5 Suggesties voor vervolgonderzoek

De uitdagingen zijn in dit onderzoek duidelijk naar voren gekomen, maar de betekenis hiervan in de praktijk is een belangrijk onderwerp voor vervolgonderzoek. De uitdagingen omtrent het PPLG zijn nu bekend maar wat dit betekent in de praktijk op het boerenland blijft nog onderbelicht. Er zijn nog veel vragen onbeantwoord over de benodigde instrumenten en de praktische uitvoering aangezien er nog zoveel onduidelijkheid over het onderwerp heerst. Verschillende vragen blijven op dit moment onbeantwoord. De hoofdvraag van het onderzoek is wel beantwoord door de interviews maar er spelen nog zoveel andere factoren mee in dit onderwerp dat het onmogelijk is om alles in één onderzoek te onderzoeken. Verder onderzoek is dus noodzakelijk om de gevolgen van het PPLG in de praktijk voor de landbouw te beantwoorden.

Als het voor de provincies duidelijk is op welke manier het PPLG ingevuld gaat worden, kan dat getoetst gaan worden bij de agrariërs. Aangezien er nu voor de provincies zelf ook nog veel onduidelijkheid is over de uitvoering kunnen de uitdagingen daarin ook niet expliciet worden onderzocht. Onderzoeksvragen die in een vervolgonderzoek gesteld kunnen worden, zijn "Welke gevolgen heeft het PPLG op het boerenland?" en "Wat zijn de uitdagingen in het PPLG voor de agrariërs?". De hoofdvraag hierbij kan zijn; "Op welke manier kan een agrarisch bedrijf voldoen aan de opgaven van het PPLG en tegelijkertijd rendabel blijven?" Het onderzoek moet dan opgesplitst worden op basis van de gebieden; dus rivierkleigebieden, zandgronden, veenweidegebieden. Op die manier kan het ook duidelijk worden hoe het PPLG er in de praktijk komt uit te zien.

Een andere suggestie voor een vervolgonderzoek is het onderzoek verbreden naar alle twaalf provincies. In dit onderzoek zijn alleen de provincie Overijssel en Gelderland meegenomen. De betrouwbaarheid wordt nog verder vergroot als er alle provincies worden geïnterviewd. Persoonlijk denk ik niet dat andere provincies hele andere opvattingen hebben dan de provincie Overijssel en Gelderland aangezien de provincies voor grotendeels dezelfde opgaven staan alleen met andere percentages. De provincie Overijssel en Gelderland hebben relatief grote opgaven ten opzichte van andere provincies. Het zou dus onderzocht kunnen worden om de betrouwbaarheid te vergroten maar is het niet essentieel aangezien het onderwerp dan in dit afstudeeronderzoek ook onderzocht is.

Hoofdstuk 8. Conclusie en aanbevelingen

In hoofdstuk zes zijn de resultaten uit het onderzoek uitvoerig beschreven. In hoofdstuk zeven is de betekenis van de resultaten onderzocht en ook de beperkingen tijdens het onderzoek. In hoofdstuk zeven komen dus ook een aantal conclusies naar voren. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste uitkomsten nog eens kort beschreven. In de aanbevelingen wordt er vooral ingegaan op de kansen die naar voren zijn gekomen tijdens het onderzoek om de uitdagingen te verminderen. Ook welke mogelijkheden er nu zijn om het PPLG tot een goede uitvoering te brengen.

8.1 Conclusie

Het doel van het onderzoek was inzicht verkrijgen in de uitdagingen die spelen rondom de uitvoering van het PPLG. Tijdens de interviews zijn er meerdere uitdagingen naar voren gekomen. De deelvragen waren gericht op drie groepen, de meeste uitdagingen komen terug bij iedere partij. Om die reden worden de vragen hieronder ook niet per deelvraag beantwoord maar in zijn totaliteit. Alleen de hoofdvraag wordt bij de conclusie beantwoord om verdubbeling te voorkomen. De antwoorden per deelvraag zijn namelijk ook terug te vinden in paragraaf 6.5.

Ten eerste is de toenemende gronddruk een belangrijke uitdaging. Iedere opgave uit het PPLG vraagt uiteindelijk om extensivering, voldoende grond is daarvoor de basis. Ook speelt de strikte kalenderlandbouw een rol, een boer moet hier meer ruimte in krijgen om toch de werkzaamheden op het land te blijven verrichten. Door het beleid van afgelopen jaren is er veel wantrouwen naar de landelijke overheid toe, er heerst steeds veel onduidelijkheid en ook wordt er niet echt erkend dat het ook echt om de toekomst van agrarische gezinnen gaat. Een andere uitdaging is te weinig capaciteit bij de uitvoering, hierbij speelt ook de factor tijd een rol. De vraag in welk tijdsbestek het PPLG moet worden uitgevoerd is van belang, aangezien het enerzijds om tempo maar anderzijds ook om zorgvuldigheid omdat het om de toekomst van mensen gaat. De onduidelijkheid van het rijk is voor veel boeren een bottleneck.

Het sturen op deposities in plaats van op emissies is bestuurskundig moeilijk en juridisch lastig houdbaar. De landelijke overheid heeft hiervoor gekozen maar het ligt wel ten grondslag aan de huidige maatschappelijke vergunningensituatie. Administratieve druk voor de provincies blijkt ook een uitdaging te zijn, dit heeft ook gelijk gevolgen op de factor tijd. De provincie heeft meer ruimte nodig om snel te beslissingen te kunnen nemen, het steeds verantwoorden van de aanpak kost veel tijd en die tijd is er niet. Hierbij moet gekeken worden naar de bedoeling van een opgave en niet naar de norm. Een belangrijke vraag die naar voren komt uit dit onderzoek is op welke manier een boer kan voldoen aan de alle opgaven uit het PPLG maar tegelijkertijd ook een rendabel bedrijf kan runnen. De opgaven vragen namelijk om extensivering en productieverlies, om dit rendabel te maken is het noodzakelijk dat hier een vergoeding tegenover komt te staan.

De opkoop van private partijen van stikstofruimte resulteert ook in een uitdaging in het PPLG. De druk wordt steeds groter en als private partijen ook ruimte kopen wordt die druk alleen maar groter. Als er steeds minder stikstofruimte blijft voor de agrarische sector wordt het ook steeds lastiger om te kunnen extensiveren en tegelijkertijd rendabel te blijven. Het is dus van wezenlijk belang dat de grond die nu in de agrarische sector zit, ook bij de agrarische sector blijft. Uit de interviews blijkt dat er in het PPLG veel uitdagingen naar voren komen. In meerdere uitspraken blijkt dat voornamelijk het rijk nu aan zet is om deze uitdagingen te verhelpen. Het is belangrijk dat de landelijke overheid helder is in de boodschap, richtlijnen en handleidingen zodat alle partijen weten wat er gaat gebeuren. Ook is een toekomstperspectief voor de boer belangrijk om de uitdagingen te verminderen of helemaal weg te nemen. Het moet rendabel zijn om bij te dragen aan de opgaven.

8.2 Aanbevelingen

Het belangrijkste onderdeel van de aanbevelingen is een eerlijke vergoeding voor de boer. Alle opgaven uit het PPLG opgeteld komt neer op extensivering en productieverlies wat resulteert in een grote min voor de landbouw. Hier moet een plus tegenover komen te staan zodat de agrarische sector een toekomstperspectief heeft. Tegenover de meeste bedreigingen staan tegelijkertijd ook kansen, deze komen terug in de aanbevelingen. Ten eerste een grondbank vanuit de provincie waardoor het mogelijk is voor boeren die doorgaan met het bedrijf, om te kunnen extensiveren. Ten tweede is het belangrijk dat er duidelijkheid komt voor een langere termijn zodat het vertrouwen in de overheid herstelt kan worden. De steeds wijzigende wetgeving van de afgelopen jaren heeft bij veel boeren voor een diepe vertrouwenscrisis gezorgd.

Om ervoor te zorgen dat de provincies snel beslissingen kunnen nemen is het van belang dat daarvoor ook de ruimte komt. Kijk naar de bedoeling van de opgaven en probeer daarmee het beoogde resultaat te behalen, geen middel maar doel realisatie. Boeren hebben ook ideeën hoe de doelen in de praktijk behaald kunnen worden zonder het voldoen aan alle normen. De mogelijkheid van gedwongen uitkoop als basis voor een betere financiële vergoeding moet ook onderzocht worden. Dit moet wel goed naar boeren toe gecommuniceerd worden. Ten derde is de bodem de basis van alles en dus ook in het PPLG, hier bevalt ook nog veel winst op te behalen. Het belangrijkste van alles om het gesprek weer op gang te brengen is naar mijn mening erkenning en empathie. Minister President Rutte zou het land moeten toespreken over de toekomst van de landbouw. De agrarische sector zal zich hierdoor meer gehoord en gezien voelen wat het vertrouwen in de overheid vergroot. Vertrouwen is noodzakelijk om het PPLG in uitvoering te kunnen brengen.

Belangrijk is een toekomstperspectief voor de boer. Om die reden is een belangrijke aanbeveling om een vervolgonderzoek te doen, met als hoofdvraag; "Op welke manier kan een agrarisch bedrijf voldoen aan de opgaven van het PPLG en tegelijkertijd rendabel blijven?" Als er toekomstperspectief is voor de boer ben ik er zeker van dat de agrarische sector wil bijdragen aan de huidige opgaven.

Bibliografie

- (2021). Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-broeikasgassen/welke-sectoren-stoten-broeikasgassen-uit-#:~:text=In%202021%20werd%20van%20de,hel%20stoken%20van%20aardgas%20voor>
- Baas, R. (2023, Maart 16). Interview LTO. (M. Tessemaker, Interviewer)
- Blanken, L. (2023, Februari 2). Interview Provincie Gelderland. (M. Tessemaker, Interviewer)
- Brief Provinciaal Programma Landelijk Gebied.* (2022, Mei 24). Opgehaald van Overijssel : <https://overijssel.notubiz.nl/document/11544227/1/document>
- C. Van Der Wal - Zeggelink. (2022, Juni 10). *Kamerbrief startnotitie nationaal programma landelijk gebied.* Opgehaald van open.overheid.nl: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-69397aa7ef89ba80b3d521510b1581ac1033add1/1/pdf/startnotitie-nationaal-programma-landelijk-gebied.pdf>
- Dubbel gevoel over stikstofplannen Den Haag.* (2022, Juni 16). Opgehaald van www.flevoland.nl: <https://www.flevoland.nl/actueel/dubbel-gevoel-over-stikstofplannen-den-haag>
- E. Hakkenes. (2020, December 10). *Veehouders in Gelderland willen zich best laten uitkopen voor hun stikstofuitstoot.* Opgehaald van www.trouw.nl: <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/veehouders-in-gelderland-willen-zich-best-laten-uitkopen-voor-hun-stikstofuitstoot~b893721d/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Fosfaatrechten en grondgebondenheid.* (2022, December 8). Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/artikel/fosfaatrechten-en-grondgebondenheid.htm>
- G. Daamen. (2022, Juni 10). *Stikstofbrief van der Wal.* Opgehaald van Vee en Gewas.nl: <https://www.vee-en-gewas.nl/artikel/477439-stikstofbrief-van-der-wal/>
- Gedeputeerden Staten van Overijssel . (2022, Mei 24). Opgehaald van overijssel.nl: <https://overijssel.notubiz.nl/document/11544227/1/document>
- Gelderland reageert op stikstofplan kabinet.* (2022, Juni 10). Opgehaald van www.gelderland.nl: <https://www.gelderland.nl/nieuws/gelderland-reageert-op-stikstofplan-kabinet>
- Gerrits, R. (2023, Februari 2). Interview provincie Gelderland. (M. Tessemaker, Interviewer)
- H. Van Grinsven. (2015, April 01). *gevolgen van afschaffing melkquotum.* Opgehaald van pbl.nl: https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/PBL-2015-Quick-scan-gevolgen-van-afschaffing-melkquotum_01757_1.pdf
- H. Van Grinsven. (2015, April 1). *Quick scan gevolgen afschaffing melkquotum.* Opgeroepen op Oktober 16, 2022, van www.pbl.nl: https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/PBL-2015-Quick-scan-gevolgen-van-afschaffing-melkquotum_01757_0.pdf
- J. Erisman, R. S. (2019). Biodivers boeren. In *Biodivers boeren, de meerwaarde van natuur voor het boerenbedrijf* (pp. 8-13). Jan van Arkel.
- J. Mandemakers, R. Halbersma, M. Middeldorp, J. Veldkamp, L. Van Wanrooij, C. Van Woerkens. (22, Juni 2022). *Atlas 2022 voor Gemeenten.* (N. van den Berg, Red.) Nijmegen: R&Z boeken. Opgeroepen op November 2022, 4, van atlasresearch.nl: <https://atlasresearch.nl/atlas-voor-gemeenten-2022-wonen/>

- J. Van den Hengel. (2022, September 28). *Uitleg verantwoorde groei melkveehouderij en grondgebondenheid*. Opgehaald van [www.melkveen.nl](https://www.melkveen.nl/artikel/73979-uitleg-verantwoorde-groei-melkveehouderij-en-grondgebondenheid/#:~:text=Melkveebedrijven%20mogen%20groeien%20als%20er,januari%202015%20van%20kracht%20is):
<https://www.melkveen.nl/artikel/73979-uitleg-verantwoorde-groei-melkveehouderij-en-grondgebondenheid/#:~:text=Melkveebedrijven%20mogen%20groeien%20als%20er,januari%202015%20van%20kracht%20is>.
- Kamerbrief inzake ruimtelijke ordening*. (2022, Mei 17). Opgeroepen op November 4, 2022, van open.overheid.nl: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-0b9aacc522c561fc898c43812fec9d8a759259d0/1/pdf/kamerbrief-tk-inzake-ruimtelijke-ordening.pdf>
- Klinker, H. (2023, Maart 06). Interview provincie Overijssel. (M. Tessemaker, Interviewer) Zwolle.
- L. Mudde. (2022, Augustus 26). *nationaal programma landelijk gebied, in gesprek blijven*. Opgehaald van vng.nl: <https://vng.nl/artikelen/nationaal-programma-landelijk-gebied-in-gesprek-blijven>
- Mobilisation*. (2023, Januari 25). Opgehaald van mobilisation.nl: <https://mobilisation.nl/>
- Nationaal programma landelijk gebied*. (2022, Oktober 5). Opgehaald van Aanpak stikstof : <https://www.aanpakstikstof.nl/de-stikstofaanpak/nationaal-programma-landelijk-gebied>
- Nationaal programma landelijk gebied*. (2022, Oktober 5). Opgehaald van [www.denationaleomgevingsvisie.nl](https://denationaleomgevingsvisie.nl):
<https://denationaleomgevingsvisie.nl/programma+novex/nationale+programmas/nationaal+programma+landelijk+gebied/default.aspx>
- Nieuwsberichten Drenthe aanpak stikstof*. (2022, Juni). Opgehaald van www.provincie.drenthe.nl:
<https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/aanpak-stikstof/nieuwsberichten-drentse-aanpak-stikstof/@141920/drenthe-roept-kabinet-realisme/>
- Omzetten PAS melding*. (sd). Opgeroepen op November 18, 2022, van www.bij12.nl:
<https://www.bij12.nl/onderwerpen/stikstof-en-natura2000/vergunningen-en-toestemmingsbesluiten/omzetten-pas-melding/>
- Ontwikkeldocument NPLG*. (2022, November 25). Opgehaald van file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Ontwikkeldocument+NPLG_PDF.pdf
- Ontwikkeldocument NPLG*. (2022, November 25). Opgehaald van file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Ontwikkeldocument+NPLG_PDF.pdf
- Over staatsbosbeheer*. (2023, Januari 25). Opgehaald van [staatsbosbeheer](https://www.staatsbosbeheer.nl):
<https://www.staatsbosbeheer.nl/Over-Staatsbosbeheer/Organisatie>
- Overijssel, P. (2022). *Stikstof gebiedsgerichte aanpak* . Opgehaald van www.overijssel.nl:
<https://www.overijssel.nl/onderwerpen/natuur-landschap/stikstof/stikstof-gebiedsgerichte-aanpak/>
- P. Heij. (2021). *Regie nemen en samenwerken*. Den Haag: ABDTOPConsultancy.
- P. J. G. Goumans. (2016, Oktober 5). *Wetsvoorstel fosfaatrechten melkvee voorgelegd aan de Tweede Kamer*. Opgeroepen op December 8, 2022, van Navigator:
<https://www.navigator.nl/document/idpass98bee9cd902a4335b74617323cc27b3f/land-en->

Provincie Gelderland. (2022, September 30). Opgehaald van Provincie Gelderland.

Provincie Gelderland. (2022, November). *Bijlage 3 Tabel vertaling NPLG doelen naar Gelderland*.

Opgehaald van gelderland.nl:

https://gelderland.parlaeus.nl/user/voorstel/env=help/action=showannex/gdb=16619/Bijlage_3_Tabel_vertaling_NPLG-doelen_naar_Gelderland__PS2022-864_.pdf

Provincie Overijssel. (2022). *Landbouwvisie provincie Overijssel Versie 21-12-2022*. Overijssel.

Provincie Overijssel. (2023, Januari 17). *Provinciaal Programma Landelijk Gebied*. Opgehaald van www.overijssel.nl: <https://www.overijssel.nl/onderwerpen/omgeving/provinciaal-programma-landelijk-gebied#:~:text=Het%20PPLG%20Overijssel%20kent%20dus%20drie%20onlosmakelijke%20doelen%3A&text=Versterken%20natuur.-,We%20moeten%20in%20Nederland%20stikstof%20en%20broeikasgassen>

R. Hadders. (2022, September 29). *Afschaffing melkquotum einde van een tijdperk*. Opgehaald van [eenvandaag](http://eenvandaag.avrotros.nl/item/afschaffing-melkquotum-het-einde-van-een-tijdperk/): <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/afschaffing-melkquotum-het-einde-van-een-tijdperk/>

Remkes, J. (2022, Oktober 5). *Wat wel kan*. Opgeroepen op Oktober 9, 2022, van open.overheid.nl: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-4039eee4ed64ecd5574d2c34f1e1fe24fa8e8f18/1/pdf/wat-wel-kan.pdf>

Sleen, M. v. (2023, April 14). Interview MOB. (M. Tessemaker, Interviewer)

Startnotitie NPLG. (2022, Juni 10). Opgeroepen op November 4, 2022, van open.overheid.nl: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-957152a40e305ec279cee2f0104e86013339b9c1/1/pdf/startnotitie-nplg-10-juni-2022.pdf>

Steenbergen, E. (2023, April 17). Interview Waterschap Vallei en Veluwe. (M. Tessemaker, Interviewer)

Stikstof. (2022, September 28). Opgehaald van www.raadvanstate.nl: <https://www.raadvanstate.nl/stikstof/>

Stikstof en natuurherstel - Onderzoek naar een ecologisch noodzakelijke reductiedoelstelling van stikstof. (2021, April). Opgehaald van www.wwf.nl: https://www.wwf.nl/globalassets/afbeeldingen/nieuws/nieuws-2021/210408__rapport-stikstof-van-den-burg-et-al_.pdf

Waterschappen. (2023, Januari 25). Opgehaald van [Rijksoverheid.nl](http://rijksoverheid.nl): <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/waterschappen>

Zeggelink, C. v. (2022, Juni 22). Opgeroepen op November 3, 2022, van omgevingsweb.nl: <https://www.omgevingsweb.nl/wp-content/uploads/po-assets/736765.pdf>

Bijlage 1. Interview vragen

Interview vragen voor de Provincies

Hoofdpijenvragen:

- Wat zijn de exacte doelen waar de provincie voor staat?
- Wat zijn de uitdagingen waar de provincie tegen aan loopt bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat heeft de provincie nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent het natuurpact?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de doelen bij veenweidegebieden?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Extra vragen:

- Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?
- Welke instrumenten heeft u nodig om het PPLG in uitvoering te brengen?
- Wat is het tijdspad?
- Wat zijn volgens u eventuele knel- en risicofactoren die het PPLG met zich mee brengt?
- Is het mogelijk om reductiedoelstelling te wisselen tussen provincies aangezien '40% reductie landelijk' leidend is?
- Wie gaat uiteindelijk het proces uiteindelijk uitvoeren als de gebiedsagenda klaar is? (door middel van bestemmingsplan, pips (provinciaal inpassing plan) of projectplan?
- Tegen welke beperkingen loopt de provincie aan bij de opstelling en uitvoering van het PPLG?
- Wat vindt de provincie van het opkopen van stikstof door private partijen?
- Wat gaat er gebeuren met de problematiek omtrent de PAS-melders?
- Waarom hebben de provincies de ambitie om meer natuur te realiseren? Het doel vanuit het rijk was 80.000 ha maar in het ontwikkeldocument staat dat de provincies een aanvullende ambitie hebben.
- Wat zijn de exacte doelen waar u als provincie voor staat? Denk op het gebied van stikstofreductie, natuurrealisatie, veenweidegebied, bossenstrategie, ect. Wat zijn hierin de urgente doelen die uitgewerkt moeten worden in het PPLG van 1 juli 2023?
- Hoe denken de provincies in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling(LBV +)?
- Hoe denken de provincies over de legalisatie van de PAS-melders?
- Wat betekent het dat private partijen, zoals Schiphol, stikstof opkopen en dat dat ten koste gaat van de stikstofbanken?
- Hoe denken de provincies over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?
- Ik heb laatst een artikel gelezen waarin stond dat het voor de overheid niet duidelijk is hoeveel stikstof bedrijven uitstoten. Hoe kijken jullie hier als provincie tegenaan?

Interview vragen voor uitvoeringsinstanties

Hoofdvragen:

- Wat zijn de uitdagingen waar de uitvoeringsinstanties tegen aan lopen bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat hebben de instanties nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurbestuur?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?
- Wat vinden de uitvoeringsinstanties van het opkopen van stikstof door private partijen?
- Wat gaat er gebeuren met de problematiek omtrent de PAS-melders?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Extra vragen:

- Hoe denken de provincies in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling(LBV +)?
- Hoe denken de provincies over de legalisatie van de PAS-melders?
- Wat betekent het dat private partijen, zoals Schiphol, stikstof opkopen en dat dat ten koste gaat van de stikstofbanken?
- Hoe denken de provincies over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

Interview vragen voor de belangenorganisaties

- Wat zijn de uitdagingen waar de belangenorganisaties tegen aan lopen bij het uitvoeren van het PPLG?
- Wat denken de organisaties dat nodig om deze uitdagingen te verhelpen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurbestuur?
- Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?
- Wat vinden de belangenorganisaties van het opkopen van stikstof door private partijen?
- Wat gaat er gebeuren met de problematiek omtrent de PAS-melders?
- Wat is het toekomstperspectief voor de boeren?

Extra vragen:

- Hoe denken de provincies in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling(LBV +)?
- Hoe denken de provincies over de legalisatie van de PAS-melders?
- Wat betekent het dat private partijen, zoals Schiphol, stikstof opkopen en dat dat ten koste gaat van de stikstofbanken?
- Hoe denken de provincies over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

Bovenstaande interview vragen zijn geen vaststaande vragen. Het is de bedoeling om het gesprek zo vrij mogelijk te laten verlopen. Duidelijkheid aangaande het PPLG is het belangrijkste doel van de gesprekken. Bovenstaande vragen zijn een overzicht van vragen vanuit de opdrachtgever, maar ook van vragen vanuit melkveehouders uit mijn omgeving. Het is dus niet de bedoeling dat op alle vragen een duidelijk antwoord komt. De belangrijkste onderwerpen uit de gesprekken neem ik mee naar de andere gesprekken om de argumenten tegen elkaar uit te zetten.

1. Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?

‘Mijn visie bestaat uit twee belangrijke punten:

- Het is nog nooit zo complex geweest als nu. Het oplossen van het ene probleem creëert een ander probleem door het ontbreken van een integrale aanpak. Elk probleem heeft zijn eigen deskundigheid en beleidsspoor ontwikkeld waardoor het haast niet meer te combineren is.
- De vraagstukken zijn wel haalbaar als er wordt overgaan op doelrealisatie. Wij zijn doorgeslagen in de middelen, bijvoorbeeld minder mest uitrijden of een ander type stal. Naar mijn idee moeten wij daar helemaal van af. We moeten de doelen weer centraal stellen en niet de middelen. We moeten aan het vakmanschap van de boer of de terreinbeheerder overlaten hoe hij de doelen gaat realiseren.’

“De wet en regelgeving wordt nu als een bedreiging gezien. We kunnen het ook omzetten in kansen. Het geld en de energie die nu in de aanpak gestopt worden, kunnen we dan ook beschikbaar stellen als beloning voor boeren die dan met de kansen aan de gang gaan. Dit vereist wel een grote transitie.”

2. Wat zijn de exacte doelen waar de provincie voor staat? Denk op het gebied van stikstofreductie, natuurrealisatie, veenweidegebied, bossenstrategie, ect.

“Waar wij als provincie het bevoegd gezag voor zijn, waar wij door het rijk op kunnen worden afgerekend, is de vogel- en habitatrictlijn en de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000 gebieden. Onder Bleker, de staatssecretaris van landbouw rond 2011, is het natuurbeleid helemaal gedecentraliseerd naar de provincies. ”

Voor Gelderland is er een opgave van een vermindering van 7,5 kiloton aan stikstof. Dit is niet alleen voor de landbouw maar ook de andere sectoren moeten hieraan bijdragen.

“De reductiedoelstelling per provincie is ten tijde van het interview nog niet bekend. In een brief van minister Van der Wal die rond midden februari is verschenen, worden de reductiedoelstellingen voor methaan per provincie waarschijnlijk bekend gemaakt worden. De doelen zijn nu allemaal landelijk geformuleerd en voor een deel moet dat nog naar de provincie worden vertaald.”

“Kaderrichtlijn water houdt bijvoorbeeld in dat er niet meer dan 50 milligram nitraat per liter. Ook voor andere stoffen zoals bestrijdingsmiddelen mogen bepaalde concentraties niet overschrijden, maar wat zijn dan deze overschrijdingen? De provincie heeft er zelf geen geld voor om dat allemaal te laten onderzoeken, het rijk moet dus onderzoek gaan doen naar wat de overschrijdingen zijn. Op die manier krijg je dan inzicht in het gat; het verschil wat het nu is en wat uiteindelijk het doel is. Als dat bekend is kunnen we ook maatregelen gaan treffen. Zolang we dat niet weten is het hele GPLG traject nog heel onzeker. Het is duidelijk dat de uitstoot, zowel in de lucht als in de bodem en grondwater, allemaal omlaag moet. Maar met hoeveel, dat weten we nog steeds niet.”

3. Uit het ontwikkeldocument blijkt dat er een verschil is tussen urgente, en minder urgente doelen. Wat zijn voor de provincie Gelderland de urgente doelen?

“Op dit moment is de stikstofcrisis echt het meest urgente vraagstuk. Het is namelijk zo urgent dat de vergunningverlening stil is gelegd. Doordat de vergunningverlening op slot zit kan er ook niet gebouwd worden en daardoor is dit echt een heel urgent vraagstuk.”

“Wat ook steeds urgenter begint te worden is de Kader Richtlijn Water, in 2027, dus over vier jaar moeten we voldoende maatregelen hebben getroffen die Brussel ervan overtuigen dat weer schoon water krijgen in Nederland. ”

“Wat ook urgent is maar net iets minder omdat het nog net iets langer duurt, zijn de klimaatdoelen. Dus de sectoren industrie, mobiliteit, woningbouw maar ook de landbouw moeten minder broeikasgassen uitstoten met bepaalde Mton. Het is nog helemaal niet bekend wat dit betekend voor de veehouderij in Gelderland.” *Met de brief van 10 februari is dit wel bekend geworden.*

“De urgentie hangt dus af van bepaalde afspraken of deadlines die we hebben die door de Europese Unie zijn gesteld. Voorop staat dus de stikstof, en wij zeggen altijd dat binnen de stikstofproblematiek het aller urgentst de PAS-melders zijn.

4. Provincie Gelderland heeft de provincie onderverdeeld in 7 regio's. Het is voor mij nog niet helemaal duidelijk welke 7 regio's.

- Arnhem-Nijmegen
- Food Valley
- Achterhoek (Liemers is daar een onderdeel van)
- Noordelijk is Harderwijk, Ermelo en Zeewolde
- Noord-Veluwe
- Stedendriehoek: Deventer, Zutphen en Apeldoorn
- Rivierenland

Noordelijk is er Harderwijk, Ermelo en Zeewolde. Dat is wel een andere provincie maar die pakken wij bij elkaar. Harderwijk en Ermelo werken namelijk heel veel samen met Zeewolde.

Natuur

5. Wat zijn de uitdagingen omtrent het natuurpact?

“Wat in ieder geval geen uitdaging meer is, is de grondverwerving. We liggen als provincie zelfs een beetje voor in de grondverwerving, dat gaat dus wel goed. De laatste maanden wordt dit wel lastiger omdat de prijzen aan het stijgen zijn. ”

“Ik denk dat het vooral een uitdaging wordt om met de terreinbeheerders, het beheer op een kwalitatief hoog niveau te realiseren.” De terrein beheerders, zoals Staatsbosbeheer, hebben weinig geld en daardoor zie je dat ze heel commercieel gaan denken over terrein beheer. Ze gaan bijvoorbeeld heel veel bos kappen en verkopen. Ik denk dat het een uitdaging wordt om in de beheer sfeer er voor te zorgen dat de natuur weer in een goede staat komt. Door de terreinbeheerders moeten er ook maatregelen worden getroffen waardoor de natuur weer beter tot zijn recht komt. Wij monitoren dat met de biodiversiteit, die geeft gelukkig nog geen alarmsignalen. Je ziet wel op termijn dat er een verbetering nodig is en dan heb ik het over het waterpeil en het reduceren van emissies. Kortom: Hectares gaan goed, het ordentelijk beheer kan beter. ”

6. Bij het GPLG staat een taakstelling van 8414 hectare maar onder het kopje natuur staat dat er 10.600 hectare nieuwe natuur wordt aangelegd. Hoe is dat verschil ontstaan? Is dit een aanvullende ambitie vanuit de provincie?

Uit het GPLG: *In aansluiting op de richtlijnen van EU en Rijk is het onze Gelderse ambitie uit de Omgevingsvisie om 75% van de instandhoudingsdoelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR-doelen) te realiseren in 2030. Hiervoor voeren wij sinds 2012 onder meer het Natuurpact uit. Van onze taakstelling van 8.414 ha nieuwe natuur voor het Gelders natuurnetwerk (GNN) is inmiddels ruim 68% gerealiseerd. Onder het kopje Natuur: We leggen in totaal 10.600 hectare nieuwe natuur aan, in 2025 is dit klaar. We doen dit door grond aan te kopen en daarna in te richten als natuur. Van de 10.600 hectare grond is 62% al ingericht als nieuwe natuur.*

“ Het verschil zit in wat het rijk doet in het kader van het Natuurpact. Het rijk is verantwoordelijk voor de uiterwaarden en heeft daar ook nieuwe natuur te realiseren. Wij moeten als provincie dus die 8414 hectare realiseren, dat is ons deel en het andere deel is rijksdeel.”

“ Buiten deze 8414 hectare hebben de provincies ook nog een aanvullende ambitie. Wij hebben ook besloten dat wij meer bos willen aanleggen, dat zijn besluiten die de provincie al eerder genomen heeft. Die bossen leg je niet alleen aan in bestaande natuurgebieden maar ook buiten het Gelders Natuurnetwerk worden hectares ingericht voor nieuw bos, dat valt niet onder het natuurpact maar onder de bossenstrategie.

7. In het GPLG stond dat de afstand of omvang van de overgangsgebieden nog niet bepaald zijn. Zijn deze nu wel bepaald? En wat als er een boerderij in deze afstand ligt?

Uit het GLPLG: *De overgangsgebieden; gebieden grenzend aan Natura 2000-gebieden die een bijdrage leveren aan systeemherstel van de natuurgebieden. De afstand of omvang voor overgangsgebieden hebben we nog niet bepaald.*

“De afstand van de overgangsgebieden is nog niet bepaald. De provincie Gelderland legt aan de gebieden waar een gebiedsgerichte aanpak is, de vraag voor; wil je specifiek in smalle zones extra maatregelen die de depositie op natuurgebieden treffen (dat zijn dan forse maatregelen zoals reductie door innovaties of het beëindigen van bedrijven, dat heeft veel effect) of willen jullie hetzelfde effect bereiken door met heel Gelderland de uitstoot te verminderen? Je moet dan alleen veel meer partijen zover krijgen dat ze gaan investeren, veranderen of beëindigen. Dat bepaalt dus hoe breed een overgangsgebied is. ”

“We kunnen wel vanuit stikstof indicatief zeggen van als er voor die variant gekozen wordt van een flinke reductie in een beperkt gebied, dan hebben we het over 2 kilometer overgangsgebied.”

“We kunnen dat ook berekenen, ligt een bedrijf op meer dan twee kilometer afstand van een natuurgebied en het bedrijf wordt beëindigd of er de uitstoot wordt verlaagd, dan heeft dat minder effect dan wanneer een bedrijf dichterbij het natuurgebied is. Het is dus ook een kwestie van hoe efficiënt is het geld dat de provincie er voor inzet. ”

Wanneer wordt het duidelijk?

“Ten eerste moeten we de keuze helder hebben, en dan is ons voorstel; kies alsjeblieft voor die overgangsgebieden, maar die stellen dus ter discussie. Als die keuze wordt bevestigd, dan krijg je in het traject daarna waarin het GPLG gebiedsgericht wordt uitgewerkt voor Veluwe, Achterhoek en Rivierenland, daarin worden die lijnen doorgetrokken en dan wordt er berekend wat het effect is. Het kan best zijn dat er bij de Veluwe een overgangsgebied is van 3 kilometer terwijl er bij de Achterhoek misschien wel 1,5 kilometer voldoende is. Dat hangt dus af van de situatie ter plekke, de hydrologische situatie en stikstofuitstoot en dus ook de mate van overbelasting.”

“Bepalend is dus ten eerste de aanpak vraag; willen jullie met z’n allen naar beneden of gebied specifiek? En ten tweede reken even door; wat is het meest efficiënt? En dan gaan we het niet verplichten, dat is niet onze intentie, maar we gaan kijken per geval wat de keus van de ondernemer is; innoveren, verplaatsen of beëindigen.”

8. Waarom hebben de provincies de ambitie om meer natuur te realiseren? En hoeveel bedraagt deze aanvullende ambitie voor de provincie Gelderland?

“De natuur is echt kwetsbaar. We leven in een ontzettend dichtbevolkt land. Er is veel meer emissie als vroeger dus als je de natuur wilt behouden en wilt doorgeven aan de volgende generatie, niet als sterfhuis maar als kwaliteit; dan moet het stevig aanpakken, dus de emissies reduceren maar eigenlijk ook de natuur met elkaar verbinden. Dat is wel lastig voor de boeren die daar al jaren zitten, dat snap ik ook.”

“De 80.000 hectare is afgesproken in het Natuurpact. Later hebben provincies op initiatief van de volksvertegenwoordigers besloten om meer nieuwe natuur te realiseren en/ of meer bomen te planten.”

9. In het GPLG kwam ik tegen dat er per toegevoegde woning, 500 m2 recreatief uitloopgebied gerealiseerd moet worden. Komen deze vierkante meters nog bovenop het natuurpact? En waar moet dit aangelegd worden?

Van 2022 t/m 2030 moeten er in heel Gelderland 100.000 woningen bijkomen. Om de bestaande natuurgebieden niet verder te belasten door recreatie van nieuwe bewoners en omwille van de leefbaarheid hebben we in de verstedelijkingsstrategie afgesproken om per toegevoegde woning 500 m2 recreatief uitloopgebied te realiseren. Dat kan door bestaand agrarisch gebied toegankelijker en aantrekkelijker maken en kan ook deels plaatsvinden in nog te realiseren nieuw bos en natuur vanuit bestaand beleid. Hier zien we dus koppelkansen tussen de doelstellingen uit de verstedelijkingsstrategie en die van het GPLG.

“Het recreatief is een minder urgent doel. Ik denk dat zo’n uitloopgebied naar mijn idee niet goed is gedefinieerd. Als er woningen bijgebouwd worden dan gaan wij zoeken naar een uitloopgebied. Wij kunnen bijvoorbeeld routes uitzetten met bordjes, of een wandelpad of klompen pad aanleggen, dan vragen wij of de boer mee wil doen. Als het dan wordt opengesteld dan kan de boer daar ook een vergoeding voor krijgen. Het kan ook bijvoorbeeld zo zijn dat er naast een natuurterrein nog geen parkeerplaats ligt, dan kan daar ook een parkeerplaats gerealiseerd worden. Dan creëer je toch weer een gebied waar mensen kunnen ‘uitlopen’. Het geeft ook nieuwe kansen voor de boer zoals een streekwinkel naast een wandelpad. Je verbindt hierdoor ook boeren met burgers.”

10. Op de website van de provincie Gelderland kwam ik een brochure tegen voor particulier natuurbeheer. Particulieren kunnen hierbij hun grond laten omzetten in natuur. Voor mij is het nog onduidelijk waarom boeren hieraan mee zouden willen doen, de vergoedingen zijn niet kostendekkend blijkt uit de brochure. Doen boeren mee aan deze regeling of moeten de subsidies bijgesteld worden?

“Dat is voor mij nieuw. Ik weet niet beter dan dat wij als provincie de waardedaling vergoeden. Landbouwgrond, laten we zeggen 80.000 en natuurgrond 10.000, dan krijg je 70.000 per hectare ongeveer van de provincie. Voor het beheren krijg je een kostenvergoeding, het is geen beloning maar een vergoeding voor de kosten die je maakt. Ik weet niet beter dan dat die kostendekkend moet zijn.” → Er is navraag gedaan en de brochure wordt van de website gehaald.

11. Wat zijn de uitdagingen omtrent de doelen bij veenweidegebieden?

“Veenweidegebieden zijn er in Gelderland haast niet. Alleen een klein beetje bij Oldebroek en in het binnenveld, bij Bennekom, Ede en Wageningen. De provincies waar veel veenweide gebieden zijn, zoals Friesland, Utrecht, Zuid-Holland en een stukje van Overijssel, hebben een heel veenweidebeleid opgezet. De uitdaging bij veenweidegebieden is peilverhoging omdat veenweidegebieden oxideren en daarbij komt er heel veel methaan vrij. Dat kan voorkomen worden door het peil te verhogen. Als het peil verhoogd wordt is er alleen geen landbouw meer mogelijk omdat het dan te nat is. Daar komen enorme subsidieregelingen voor om die vernattingsschade te compenseren. ”

12. Wat zijn de uitdagingen omtrent de doelen bij de bossenstrategie, kan het leiden tot een verschuiving van de Natura2000 begrenzings?

“Ons standpunt is dat de provincie Gelderland de Natura2000 gebieden niet gaan uitbreiden. Het is wel een politieke discussie. Er kan niet zomaar gezegd worden ‘dit wordt een Natura 2000 gebied’, daar is ook eerst een heel proces voor nodig om het gebied erkend te krijgen, inclusief een ecologisch onderzoek. Vervolgens komt het op democratische besluitvorming neer (de Minister besluit over de begrenzing). Tegen een besluit kan bezwaar gemaakt worden maar het besluit wordt uiteindelijk democratisch besloten. Een gedeputeerde kan dus nooit zeggen dat een gebied nooit Natura 2000 gebied gaat worden. Op dit moment heeft de provincie Gelderland een heel breed college en die zeggen; ‘wij gaan Natura 2000 gebieden niet verder uitbreiden.’”

“ De bossenstrategie is wel een mooi voorbeeld van nieuw beleid. Wat op een gegeven moment ontstaat doordat de staat zegt; ‘wij willen 1 miljoen nieuwe bomen’. Het rijk wou er ook wel meer bomen bij. De bossenstrategie is dan voort gekomen uit een nieuwe ambitie en straks als wij nieuwe verkiezingen hebben gehad dan komt er misschien nog wel zoiets bij, je hebt geen idee. Dat zou kunnen, het is maar net wat de politiek op dat moment wil. ”

“De minister gaat erover waar de Natura 2000 gebieden liggen. Wij als Gelderland zijn van mening dat de grenzen moeten blijven waar ze nu liggen. Er ligt namelijk een behoorlijk streng regime op de Natura 2000 gebieden. Als de grenzen gaan verschuiven dan lijkt het niet dat je dan echt een betrouwbare overheid bent op dat moment. ”

13. Wat heeft de provincie nodig om deze uitdagingen te verhelpen?

“Met name de veenweidegebieden hebben een forse greep genomen uit de pot voor agrarisch natuur en landschapsbeheer. De prijzen zijn door de inflatie ook enorm gestegen dus eigenlijk klagen de terreinbeheerders en ook de boeren dat ze eigenlijk te weinig krijgen. Er moet dus meer geld komen voor terreinbeheer, dat is het belangrijkste.”

“Boeren uitkopen lukt wel, daarvoor zit genoeg geld in de pot. Er zijn elke week vier boeren die zich bij de provincie Gelderland melden om te stoppen. Vorig jaar zijn er 220 boeren gestopt, dus ongeveer één boer per werkdag. De vraag is alleen of de boeren met de provincie in zee willen gaan want de provincie biedt alleen de getaxeerde marktwaarde. Vaak zijn er projectontwikkelaars die nog meer betalen.”

Stikstof

14. Wat zijn de uitdagingen omtrent de stikstof reductiedoelen?

“De grootste uitdaging vind ik vertrouwen behouden in de overheid met elkaar, met de partijen die het uit moeten voeren. Het vertrouwen in de aanpak door degene die het uit moeten voeren, dus de boeren, dat is er niet en daardoor is het naar mijn idee haast onhaalbaar om de doelen te bereiken.”

“Om het vertrouwen te herstellen zijn er eigenlijk twee dingen nodig. Het eerste is **duidelijkheid**, het is nog steeds onbekend wat de exacte reductiepercentages voor de deelgebieden zijn. Daarbij moet er ook nog het gesprek gevoerd worden of dat gebeurt in geconcentreerde zones of veel breder. Zolang de taakstellingen niet helder zijn, kunnen wij daar ook niet mee aan de slag. Het tweede punt is **perspectief**. Ik vind het heel vervelend dat de hele stikstofreductie wordt gebaseerd op de vergunningverlening in Aerius. Op dit moment zie je dat die vergunningen niet juridisch houdbaar zijn. Diverse melkveehouders die een nieuwe stal hebben gebouwd of uitgebreid met een bepaalde stalvloer en emissiefactor, krijgen nu problemen omdat die stalvloer niet blijkt te werken. De boeren worden nu aangevochten door de MOB en dan wordt de vergunning ingetrokken door de rechter. Dat is echt funest voor boeren die door willen. Je moet naar een perspectief toe dat de boer wordt afgerekend op alles wat hij doet om stikstof te reduceren, en niet alleen maar een staltype met een emissiefactor. Veel boeren zijn bijvoorbeeld ook bezig met voer, minder mest uitrijden of managementmaatregelen, dat leidt ook allemaal tot ammoniakreductie alleen dat telt niet mee. De overheid kijkt alleen maar naar Aerius, de stikstofcalculator voor de vergunningverlening. Als je dat stelsel verandert en de boer afrekent op de daadwerkelijke, feitelijke reductie van ammoniak en hem ook een tool geeft waarin hij dat bij kan houden, dan komt er naar mijn idee weer perspectief.”

“De uitdaging zit vooral in het als gezamenlijke partijen vinden van een weg om tot stikstofreductie te kunnen komen. Dat vraagt enerzijds om tempo (omdat de natuur verpietert en het moeilijk is om nieuwe economische en maatschappelijk ontwikkelingen te kunnen vergunnen) en anderzijds om zorgvuldigheid (omdat het om de toekomst van gezinnen gaat).

15. In de GMS staat dat de provincie Gelderland geen agrarische bedrijven gaat onteigenen. Wat is jullie oplossing als de piekbelasters uitgekocht moeten worden?

“Wij gaan niet onteigenen. In de brief staat drie mogelijkheden; innoveren, verplaatsen of beëindigen. Ik weet zeker dat er heel veel boeren zijn die wachten op een goed bod. Alleen binnen een jaar lukt dat niet natuurlijk met de piekbelasters. Het is nu nog niet duidelijk wie precies de piekbelasters zijn maar ik begrijp dat dit in april duidelijk gaat worden.”

16. Hoe denken de provincies in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling (LBV +)?

“Er is nog steeds geen concept van de vrijwillige opkoopregeling (LBV +). De plus staat voor een heel aantrekkelijk bod en ik weet dat daar staatsteunvraagstukken bij zijn waar de minister nog steeds niet uit is. Het gaat niet alleen om een aantrekkelijke opkoopregeling, het gaat ook over het netjes beëindigen van een bedrijf. Ik heb het dan over de fiscale verrekening van stakingswinsten. Je hebt de landbouwwijziging gehad maar als een boer stopt dan moet hij die landbouwwijziging verrekenen. Je krijgt dan een enorme zware belastingaanslag op de meerwaarde van de gronden. Dat soort dingen moeten ook opgelost worden, dan zal er veel belangstelling voor komen verwacht ik.”

“Op dit moment zijn er twee alternatieven aantrekkelijker. Gedeeltelijk stoppen, de kalveren worden bijvoorbeeld niet doorgezet maar de pluimvee tak wel op een bedrijf. Het tweede alternatief is met een projectontwikkelaar in zee gaan. Ik denk dat er daarom heel veel boeren blijven zitten omdat ze verwachten dat ze vanuit de markt een betere vergoeding krijgen dan vanuit de overheid. Ik vind het wel heel erg dat dit gebeurt want dan kan de vrijgekomen grond niet naar boeren gaan die door willen. Met de vrijgekomen gronden kunnen ook andere boeren geholpen worden.”

17. Afgelopen week is bekend geworden dat het voor de provincies onduidelijk is hoeveel boeren een stikstofvergunning hebben, en hierdoor is het onduidelijk hoeveel stikstofruimte er is. Hoe kijken jullie hier als provincie tegenaan? Wat is jullie visie op deze ‘uitdaging’?

“Het punt ligt volgens mij iets genuanceerder. Het is voor ons niet mogelijk om even heel snel alle vergunningen die er zijn te lichten want die worden opgeslagen bij Bij12 in Utrecht, dat is niet een heel makkelijk systeem. Het tweede is dat er gevraagd wordt naar de latente ruimte. Wat is de vergunning, dat is dus de vergunde ruimte op basis van de aanvraag van de boer toen hij de sta ging bouwen, en wat is de daadwerkelijke bezetting. De ruimte daartussen heet de latente ruimte en een voornemen van de minister is om die in te nemen. We hebben dus geen inzicht in die latente ruimte want dan zou je de vergunningsdatabase moeten combineren met de mei telling gegevens van het CBS of/ en de I&R registratie, en dan voor alle locaties. En dan nog is het maar de vraag of het klopt.”

“De provincie verleent inderdaad de vergunningen, die worden ook geregistreerd in Aeries en die worden beheert in Utrecht bij Bij12. Het is niet een openbaar register dus als ambtenaar zou ik dan eerst de gegevens van een boerderij moeten opvragen.”

18. Wat vind de provincie van het opkopen van stikstof door private partijen?

“Wij mogen als provincie nooit meer bieden dan een private partij. Wij moeten ons houden aan de gemiddelde grondprijs. Als provincie kunnen wij alleen wel de grond doorgeven aan een collega boer zodat hij door kan gaan, dat gebeurt niet bij een private partij. Een projectontwikkelaar is gericht op winstmaximalisatie. Ik hoop dat de boer dan toch zegt van ik neem genoeg met een lagere prijs.”

“Boeren willen wel aan de provincie verkopen maar dan wordt er vaak afgehaakt op onder andere de stakingswinst. Bij beëindiging van het bedrijf moet er flink betaald worden aan de fiscus. De provincie kan daar niets aan doen. We moeten dus nadenken over creatieve manieren om boeren over de streep te trekken om toch aan de provincie of andere boeren te verkopen, en niet aan projectontwikkelaars.”

“Provinciale Staten zijn uitgesproken tegenstander van de opkoop van Gelderse boeren door private partijen, vooral als de daaruit verworven stikstofruimte naar projecten buiten Gelderland gaat. Daarnaast willen zij voorkomen dat er op planologisch gebied problemen ontstaan: lege stallen die niet gesloopt worden lenen zich voor oneigenlijk gebruik.”

19. Hoe denken de provincies over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

“Op dit moment mag de provincie helemaal geen stikstof kopen, de markt doet dat wel. Stikstof is ook niet te koop, er is geen prijs voor 1 mol stikstof. De provincie kan wel een boerderij kopen waardoor er stikstofruimte komt. Ik kan mij wel voorstellen dat er een voorkeursrecht komt op grond voor de provincie. De wet voorkeursrecht kan alleen bij bestemmingsplan wijziging naar bijvoorbeeld wonen, verkeer of industrieterrein. Een voorkeursrecht voor de provincie waarbij de grond wordt doorgegeven aan boeren die door willen gaan, kan via de huidige wet niet.”

“ Pas de wet voorkeursrecht aan en dan zodanig dat de functie ook hetzelfde blijft. Ik vraag mij alleen af de Raad van State daar wel mee instemt. ”

20. Heeft de provincie Gelderland gekeken naar de mogelijkheden om de reductiedoelstelling te wisselen tussen provincies?

“Voor zover ik dat uit Gelderland kan bekijken is er niet gekeken naar de mogelijkheden om de reductiedoelstellingen te wisselen tussen provincies, dat heeft alles te maken met de onduidelijkheid die er nu nog is. Voor het GPLG moeten we eerst goed weten wat de doelstelling uiteindelijk moet worden. Het heeft niet heel veel nut om nu al met provincies in gesprek te gaan omdat het nog niet eens duidelijk is waar wij het dan eigenlijk over hebben. Ik verwacht wel dat er een stukje verder gekeken wordt dan de provincie grens op de plekken waar dat aan de orde is, ik denk wel dat dat gaat gebeuren.”

“Je hebt op de eerste plaats als provincie al een taakstelling die je gaat krijgen. Die moet gerealiseerd worden met de partijen die het gaan uitvoeren en dat is al een hele opgave. Ik denk dat het al heel wat is als we dat per provincie voor elkaar gaan krijgen. Het kan best zijn dat het dan voor partijen interessant is om over en weer wat uit te wisselen maar dan moet dus wel eerst bekend zijn wat je precies moet doen.”

“Je moet weten of de doelstellingen haalbaar zijn. De provincie moet dan de doelstelling in zijn totaliteit zien te reduceren. Positief gezien moet dat kunnen, de wil is er denk ik wel. Het kan dan zijn dat het in sommige situaties goed is om een aantal dingen te ruilen met andere provincies. Per slot van rekening zitten wij ook in een landelijk bootje. Dat vergt wel nieuwe besluitvorming, op dit moment kunnen wij daar dus nog niet op vooruitlopen.”

21. Hoe denken de provincies over de legalisatie van de PAS-melders?

We willen een goede en snelle oplossing voor de PAS-melders.

“Boeren hebben netjes gehandeld, ter goeder trouw. Het blijkt dat de rechter vindt dat dat niet rechtmatig is gegaan dus dan heb je als overheid iets verkeerd gedaan. Dat moet zo snel mogelijk worden rechtgezet. De vergunningssituatie van de PAS-melders moet zo snel mogelijk op orde worden gebracht. PAS-melders moeten stikstofruimte zien te krijgen om aan een vergunning te komen en dat is nog niet zo makkelijk. Bovendien hebben wij te maken met beleidsregels waar iedereen zich aan te houden heeft. Als bij wijze van spreken op de Veluwe een boerderij wordt opgekocht, dan wil dat niet zeggen dat je een PAS-melder aan de andere kant van de provincie kunt helpen want dan is de afstand te groot.”

“Zo snel mogelijk een goede regeling voor PAS-melders zodat ze over een goede vergunningssituatie beschikken, dan kijk ik toch vooral naar het rijk.”

“De vergunningen worden afgegeven door het bevoegd gezag, dat is vaak de provincie. Het rijk moet daar de ruimte voor geven aan provincies om dat te kunnen doen. Dat betekent dat het rijk moet regelen dat er voldoende stikstofruimte is.”

22. Wat heeft de provincie nodig om deze uitdagingen te verhelpen?

1. Duidelijkheid

“Weten waar je aan toe bent. Wees duidelijk in de doelstellingen en criteria. De normen heeft de provincie nog steeds niet terwijl wij wel in juli het GPLG klaar moeten hebben, dat is wel een uitdaging.”

2. Niet op middelen maar op doelen sturen

“Je moet als provincie ook de ruimte krijgen om met partijen in gesprek te gaan en tot een goede invulling te komen voor een aanpak. Eerst moet er gekeken worden waar je elkaar kunt vinden zodat het uiteindelijk toch kan leiden tot het realiseren van de doelstellingen. Dus niet vertellen op welke manier het moet gebeuren maar zeggen van; dit is het doel en kijk maar hoe het gerealiseerd kan worden. Het rijk moet dan gaan ondersteunen met instrumenten zoals geld.”

3. Handelingssnelheid voor de provincie (Zie Didam arrest)

“Als je als provincie aan tafel zit bij iemand dan moet je snel kunnen handelen. Het moet niet eerst zo zijn dat iedereen er een akkoord op moet gaan geven. Het rijk kan dan helpen met een regeling om snel te kunnen handelen.”

4. Regeling voor geld

“Als instrument om doelen te realiseren wordt er vaak gekeken naar geld. Om geld weg te zetten moet er wel een goede regeling zijn. Een regeling die getoetst kan worden door de rechter. Wij als provincie hebben ons te houden aan de staatsteunregels, dat maakt het lastig om een regeling in elkaar te zetten. Zo’n regeling moet dan ook in Brussel worden getoetst en daar gaat allemaal tijd overheen. Dat is lastig want een regeling zou je dan graag gelijk willen inzetten. Denk bijvoorbeeld ook aan een regeling voor de fiscale afrekening bij het beëindigen van een bedrijf.

5. Administratieve druk verminderen

“Het rijk moet niet steeds vragen hoeveel hectares er gerealiseerd zijn. De provincie heeft de energie nodig om te kunnen doen. Het is wel belangrijk om verantwoording af te leggen maar dat kan ook op andere manieren getoetst worden dan het aantal hectares. De verantwoording moet niet meer zijn dan dat echt nodig is. De administratieve druk moet zo laag mogelijk worden gehouden.”

Water

23. Wat zijn de uitdagingen omtrent de Kader Richtlijn Water (KRW) doelen?

“ De Kader Richtlijn Water zegt eigenlijk; zorg dat de kwaliteit van het water goed is en dat dit ook beschikbaar is.”

“ Wat wij zien gebeuren is dat er bij wijze van spreken op een hoger gelegen gebied bijvoorbeeld mest wordt uitgereden. De mest spoelt in diepere lagen uit. Onze uitdaging is niet om ervoor te zorgen dat daar minder mest wordt uitgereden of de plek waar het terecht komt dat je daar grondwater hebt. De uitdaging is juist om het in zijn totaliteit te bekijken, dus dat je er een systeembenadering op los laat in plaats van dat er heel lokaal gekeken wordt. Je kunt beter zorgen dat je het systeem in zijn geheel pakt.”

24. Tijdens droogte is het van belang om te kunnen beregenen, om deze reden wordt er water vastgehouden. Dit leidt wel tot extra natschade. Wordt hier een regeling voor opgezet om de boer tegemoet te komen?

Water vasthouden zodat er nog beregend kan worden tijdens droogte. Uitdaging hierin is dat dit leidt tot extra ‘natschade’. *Voor Oost-Gelderland is berekend dat water vasthouden enerzijds zorgt voor 7% extra natschade en anderzijds voor 40% minder droogteschade.*

“In de Achterhoek is het de laatste jaren heel droog. Het is een uitdaging om water vast te houden wat bij droogte gebruikt kan worden om te beregenen. Dat betekent wel dat er schade ontstaat op het moment dat er water wordt vastgehouden omdat de grond dan te nat wordt. De schade die er zou ontstaan bij droogte is alleen veel groter. Het is dus beter om ervoor te zorgen dat je ergens water vasthoudt.”

“ Op dit moment heeft de provincie nog geen regeling om de natschade te vergoeden. We willen eerst met partijen aan tafel om te kijken of deze insteek een goede is, of men daarachter wil gaan staan. Het vraagt namelijk heel wat van de grondeigenaren. Op moment dat wij het gevoel hebben dat er draagvlak voor is en dat het plan uitvoerbaar is, dan is de volgende stap dat er wel een regeling of iets dergelijks moet worden opgesteld. ”

Toekomstperspectief voor de boer

25. Krijgen boeren een vergoeding om een omschakeling mogelijk te maken?

We zien natuur inclusieve en/of kringlooplandbouw conform de Kadernota Agrifood 2021-2030 als passend sociaaleconomisch toekomstperspectief voor de land- en tuinbouw:

- a. *Dicht bij kwetsbare natuur (Vogel en Habitatrichtlijn) en wateren (Kaderrichtlijn Water) betekent dat:*
 - *voor grondgebonden bedrijven emissiereductie en een gesloten kringloop van voer en mest op 'eigen' grond, weidegang en natuur inclusieve bedrijfsvoering met ruimte voor extra verdienmodellen;*
 - *voor niet-grondgebonden bedrijven een gegarandeerde emissiereductie voor de hele bedrijfsvoering (van voer, stal, mest en management), circulair voer, mestverwaarding en ruimte voor extra verdienmodellen.*
- b. *Voor de overige gebieden in Gelderland betekent dat generieke inzet op emissiereductie en een bedrijfsvoering die in balans is met de eisen van de leefomgeving*

“ Subsidie voor omschakeling is pas de volgende stap. De provincie moet eerst nog weten of het zinvol is om daar een subsidie of regeling voor op te stellen. Het moment dat je een boerenerf op stapt is eigenlijk de eerste vraag die je moet stellen; ‘hoe zie jij zelf de toekomst en hoe kunnen wij als provincie je daarin helpen?’. Deze informatie moet eerst opgehaald worden en de volgende stap is dan om te kijken hoe dat voor elkaar gekregen kan worden. ”

“ Ik kan op dit moment niet zeggen dat boeren een vergoeding gaan krijgen om over te schakelen. Als je kijkt naar de afgelopen decennia is het wel mogelijk dat boeren een vergoeding krijgen voor de afwaardering van gronden, als dat staatssteun technisch mogelijk is want dat is natuurlijk ook altijd nog wel een dingetje. ”

“ Hoe krijg je het voor elkaar om de transitie die het rijk graag wil, ook betaalbaar is. Vlees van de ecologische boer is duurder dan het vlees uit de supermarkt. Niet iedereen kan zich dat veroorloven. Op welke manier kan dat gat gedicht worden? Dat is ook een uitdaging voor het rijk om over na te denken. We willen allemaal dat het percentage biologische bedrijven toeneemt maar dat gebeurt niet. De marktprijs is nog niet altijd kostendekkend. Misschien dat daar in het landbouwakkoord iets over komt, ik ben heel benieuwd wat daar uit gaat komen. ”

“ Als boer moet je ervoor zorgen dat je met het hoofd boven water blijft. Als het perspectief alleen maar uit veel minder inkomsten bestaat en de uitgaven even hoog, dat is niet aantrekkelijk. Het zou kunnen dat de inkomsten lager liggen, dat hoeft niet erg te zijn zolang de kosten ook maar lager liggen dan, je blijft dan toch op saldo. Ik denk dat de gesprekken daar vooral ook over moeten gaan maar dat gesprekken voor Den Haag.”

26. En wat wordt er bedoeld met vrijwillig, maar niet vrijblijvend?

*Provincie Gelderland heeft vastgesteld dat het perspectief is gelegen in natuur inclusieve en/of kringlooplandbouw. Hiervoor zijn veranderingen in de bedrijfsvoering nodig van kennis tot afschrijving van oude bedrijfsmiddelen. Daarbij is ook passend instrumentarium van belang. Ons uitgangspunt is dat de boer zelf kiest wat het beste bij hem past, **vrijwillig maar niet vrijblijvend**: innoveren, extensiveren, omschakelen, verbreden, verplaatsen of beëindigen.*

“Het moet een keer maar we zeggen niet tegen iedereen van het moet nu. Je gaat er alleen gewoon niet aan ontkomen. In de toekomst is er op een gegeven moment een punt, dan houdt het op. De regelgeving is dan zo ingewikkeld en moeilijk, dan kun je met een bedrijf eigenlijk niet verder. De manier waarop er nu wordt geboerd, dat moet aangepast worden, daar ontkom je niet aan. Dat is niets nieuws, je moet je altijd aanpassen.”

“Er is nu een nieuwe koers ingezet, natuur inclusief richting kringlooplandbouw. Dat is een keuze die door het kabinet is gemaakt, zwaar ondersteund door de Europese Unie. Daar ontkom je gewoon niet aan.”

Afsluitende vragen

27. Tegen welke beperkingen loopt de provincie aan bij de opstelling en uitvoering van het GPLG?

“Ten eerste moet het duidelijk worden wat er precies gereduceerd moet worden en met hoeveel. Ten tweede moet er perspectief komen, er moet een systematiek komen die ook aansluit bij het vakmanschap van de boer.”

“Zorg dat bekend is wat de doelstellingen zijn, dat er gestuurd kan worden op doelrealisatie en dat er goede regelingen zijn die ook uitvoerbaar zijn, dat het rechtmatig kan worden uitgevoerd. Zorg dat de middelen er zijn maar zorg er vooral ook voor dat de bereidheid van partijen er is om de beweging te maken, geen dwang. Daar is een goed perspectief voor nodig waar je het met elkaar over eens bent.”

“Als op alle punten geen duidelijkheid is, dan is dat een beperking.”

“Op de eerste plaats moet wel bekend zijn wat de doelen zijn, dat weten wij nu nog niet. We moeten wel voor 1 juli een plan inleveren. Hoe langer het rijk wacht met het geven van duidelijkheid, des te korter is er de tijd om echt een professioneel plan op te leveren. Het wordt dan een plan met veel abstractie erin verwacht ik.”

“Wij willen graag met partijen aan tafel, dat is onze aanpak. Die partijen moet je ook de tijd geven om hun achterban te raadplegen, hun standpunten te bepalen, enzovoort. Daar moet serieus mee worden omgegaan want het gaat nogal ergens om. Er moet niet gedacht worden dat dat wel in drie maanden kan want dat kan gewoon niet. Dat moet je ook niet willen want dan komt er straks iets uit wat later weer gerepareerd moet worden. Het is beter om het in één keer goed te doen. De tijd is dus ook een belangrijke factor.

“ We weten ook niet wat er vanuit de juridische hoek nog komt. Als er iemand een zaak aanspant en de rechter doet daar uitspraak over, dan hebben wij ons eraan te houden. Ook al zie je dat van tevoren niet, het Didam arrest is daar een voorbeeld van. We zien het niet aankomen, de rechter doet uitspraak en dan hebben wij er mee te dealen. Ook Europa kan zomaar wat beslissen en dan hebben wij ons er ook aan te houden.”

“De doelstellingen moeten voor een lange tijd hetzelfde zijn. Niet dat er om de haverklap weer wat moet worden aangescherpt of wat dan ook. Dan blijf je gewoon bezig.”

28. Welke instrumenten zijn er nog nodig om het GPLG in uitvoering te brengen?

“Boeren willen best aan de gang met het vastleggen van koolstof of het reduceren van methaan. Geef dat impulsen door naar een systematiek te gaan waarbij er met sensoren wordt gemeten. Daag boeren bijvoorbeeld ook uit om coöperaties te vormen waarbij gezamenlijk terreinen beheerd gaan worden. We moeten met boeren in gesprek gaan over die taakstellingen. Dan zou het mooi zijn om die instrumenten daarop aan te sluiten.”

29. Wat zijn de uitdagingen waar de provincie tegen aan loopt bij het uitvoeren van het GPLG?

“Bij de uitvoering heb je ook met capaciteit te maken. Er komen steeds minder mensen in dienst van de overheid. Er komen steeds minder mensen die bedrijven kunnen helpen om de omslag te maken, dat is lastig. Er is gewoon te weinig capaciteit om dat voor iedereen meteen goed te kunnen doen. ”

“ Wat wij op dit moment ook lastig vinden; over een paar weken hebben wij de Provinciale Staten Verkiezingen. Dat moet voor ons als ambtenaar helemaal niets uitmaken, wij gaan gewoon door met ons werk. Straks een ander college is de verwachting. Bij een andere samenstelling is ook een ander coalitieakkoord te verwachten en het is nog onduidelijk wat daar in komt te staan. Zij moeten alleen wel over een paar maand een besluit nemen. Wij kunnen alleen maar doorgaan met wat wij weten en de besluitvorming verder voorbereiden maar wij weten niet hoe dat gaat lopen. Het moment waarop wij het moeten doen is gewoon lastig. Ambtelijk is dit geen beperking maar met de besluitvorming is dit heel lastig. ”

Interview met L. Blanken en R. Gerrits

L. Blanken is beleidsmedewerker Agrifood en met name de intensieve veehouderijtakken. Hij is actief betrokken bij de tafel van pluimvee voor het landbouwakkoord, daarnaast is hij ook actief in de IPO. De IPO is een samenwerking tussen het ministerie en de provincies over de strategie en met name over het landbouwbeleid. Ook volgt hij de processen in de Food Valley, daar ligt een zwaar accent op innovaties zoals stalvernieuwing en sensoren. Hij heeft heel goed door wat er in de sector allemaal leeft en hoe dat gecombineerd kan worden met het beleid.

R. Gerrits is verantwoordelijk voor de documentatie. Hij schrijft stukken voor het college die het college helpen om besluiten te nemen. Hij was de penvoerder van onder andere het klimaatakkoord en de Gelderse Maatregelen Stikstof. Hij probeert alles op papier te zetten zodat het voor iedereen begrijpelijk is en dat doet hij nu voor het GPLG. Rob is ook onderdeel van een IPO waarbij er gesproken wordt over het PPLG en alle onderdelen die daarbij horen.

Bijlage 3. Transcriptie interview provincie Overijssel

Inleidende vragen

Provincie Overijssel 06-03-2023

1. Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?

“De provincie vindt dat de doelen in samenhang moeten worden aangepakt. Er moet dan niet alleen gekeken worden naar de groenblauwe doelen, dus klimaat, natuur en water, de internationale verplichtingen. We moeten tegelijkertijd ook werken aan een goed sociaaleconomisch behoud en het versterken van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland, en aan het toekomstperspectief voor de sector. Wij vinden dat die andere twee onderwerpen even belangrijk zijn als de internationale verplichtingen. Het realiseren van de groenblauwe diensten mag niet ten koste gaan aan de sociaaleconomische kwaliteit en ook niet aan het toekomstperspectief van de landbouw.”

2. Wat zijn de exacte doelen waar de provincie voor staat?

“We hebben natuurlijk de groenblauwe doelen die op internationale verplichtingen zijn gebaseerd. Dat betekent dat wij voor de vogelhabitatrichtlijn, dat geldt zowel binnen als buiten de Natura2000 gebieden, daar de doelen van moeten realiseren. Onder andere de stikstofdepositie, dat is één. Nummer twee is dat wij vanuit de kaderrichtlijn water ervoor moeten zorgen dat de kwaliteit van grondwater en oppervlakte water voldoet aan de normen in 2027, daar hoort dan ook het sturen van stikstof uit dierlijke mest vanuit de nitraatrichtlijn bij. Die horen een beetje bij elkaar de kaderrichtlijnwater en de nitraatrichtlijn alleen de nitraatrichtlijn is al wat ouder. Ten derde moeten wij vanuit het klimaatakkoord, de Nederlandse vertaling van het klimaatakkoord van Parijs, sturen op emissies vanuit de landbouw en de veehouderij. Daar zitten voor ons twee grote uitdagingen in;

1. Wij zijn één van de zes veenweideprovincies. Wij moeten ervoor zorgen dat er minder bodemdaling en CO₂ uitstoot in het veenweidegebied komt. Bij ons is dat 20.000 hectare dus 10% van het agrarisch areaal in Overijssel.
2. Wij moeten er ook voor zorgen dat de methaanuitstoot van de veestapel naar beneden gaat. Vooral deze opgave is een beetje onderbelicht want dan praat je met name over de methaanuitstoot vanuit de pens vertering van koeien. Dat is maar heel slecht met voer en fokprogramma's te realiseren. Ze zijn wel wat met fokkerij bezig maar dat is allemaal maar marginaal. Als je het over deze doelstelling hebt, die alle provincies hebben, dan praat je eigenlijk gelijk ook over de omvang van de veestapel. Als je het methaandoel wil halen dan kan dat eigenlijk alleen maar met minder dieren.”

“Dit zijn de doelen die wij moeten halen. De doelen die wij willen halen zijn het behouden en versterken van de sociaaleconomische kwaliteit en een toekomstperspectief voor de landbouw. Die hebben wij aan de doelen toegevoegd omdat wij die doelen als provincie even belangrijk vinden als de internationale verplichtingen. In onze eerste versie van het PPLG hebben wij bijvoorbeeld ook 100 miljoen gevraagd voor die sociaal economische kwaliteit. In samenhang met het PPLG ontwikkelen wij ook het perspectief voor de landbouw.”

3. Uit het ontwikkeldocument blijkt dat er een verschil is tussen urgente, en minder urgente doelen. Wat zijn voor de provincie Overijssel de urgente doelen?

“In de wet staat nog steeds dat stikstof in 2035 gerealiseerd moet zijn. Ofwel; je moet 74% van de natura2000 gebieden onder de kritische depositiewaarde zijn in 2035 en het kabinet wil dat vervroegen naar 2030 alleen dat wetsvoorstel is nog niet aangenomen. Als provincie houden wij ons aan wat er in de wet staat.”

4. Provincie Overijssel heeft een zogenaamde 3x3 aanpak. (3 doelen, 3 randvoorwaarden en maatwerk voor 3 categorieën boeren). Wat verstaan jullie onder de 3 randvoorwaarden?

“De drie randvoorwaarden zijn:

1. Wij werken het samen uit in de gebieden, samenwerking in de uitvoering in de gebieden. Wij vinden dat er in het PPLG die wij op 1 juli moeten inleveren voldoende ruimte moet zitten om samen met de gebieden de doelstellingen te behalen.
2. De tweede randvoorwaarde is dat alle sectoren bij moeten dragen aan stikstof via andere programma's. Als het rijk daar niet voldoende aan doet dan kunnen wij het voor de landbouw niet reduceren.
3. Alle opgaven integraal oppakken zodat de ondernemers direct in één keer weten waar ze aan toe zijn. “

5. Hoeveel hectare nieuwe natuur is er al gerealiseerd onder het natuurpact?

“Hoeveel hectare zou ik zou exact niet durven te zeggen. In het provinciaal programma staat wel het zoekgebied voor nieuwe natuurdoelen alleen die nieuwe natuurdoelen zouden wij in een brief van de overheid van 10 januari moeten krijgen. Die nieuwe natuurdoelen gaan bijvoorbeeld over areaal weidevogels en akkerranden, dat soort elementen. Alleen wij hebben die opgaven nog niet gekregen dus wij hebben zelf een aantal aannames gedaan over wat het maximaal zou kunnen worden, op basis van eerdere onderzoeken. Het kan dan altijd nog meevallen gaan wij vanuit. Alleen die natuurdoelen zijn dus nog niet verdeeld in Nederland.”

6. Is de afstand of omvang van de overgangsgebieden van Natura 2000 gebieden in Overijssel al vastgesteld?

(De overgangsgebieden; gebieden grenzend aan Natura 2000-gebieden die een bijdrage leveren aan systeemherstel van de natuurgebieden.)

“De afstand van overgangsgebieden is nog niet bekend in Overijssel. Het rijk zegt eigenlijk dat je moet laten zien wat je in de zone rond een Natura2000 gebied wat je moet doen om de situatie in een Natura2000 gebied goed te krijgen. De maatregelen die in een overgangsgebied nodig zijn moeten bepaald worden op basis van de natuurdoelanalyses, een soort update. Voor alle gebieden in Overijssel hebben wij op basis van gebiedsanalyses die ooit gemaakt zijn, plannen en benodigdheden bedacht voor de zones eromheen, de uitwerkingsgebieden. Op basis van die analyses zou de provincie de overgangsgebieden kunnen vaststellen maar nu komen wij met de natuurdoelanalyses, een soort update om te kijken of die plannen nog voldoende zijn. Het zou kunnen zijn dat daar andere maatregelen uitkomen en het zou ook kunnen zijn dat die maatregelen in een zone eromheen nodig zijn. Wij gaan ervan uit dat wij op basis van de echte doelen en de natuurdoelanalyses in een natuurgebied gaan kijken of er een overgangsgebied nodig is en hoe groot die dan moet zijn, en vooral welke maatregelen dan nog genomen moeten worden in dat gebied. Wij willen dat op basis van de inhoud bekijken.”

“We hebben als provincie een aanname gedaan omdat er toch gerekend moet worden aan de opgave. De natuurdoelanalyses zijn nog niet klaar en ook nog niet getoetst door de ecologische autoriteit en dat moet gebeuren, de meeste komen daar pas eind van het jaar aan toe. Wij doen de aanname voor ons rekenwerk van 1 kilometer maar dat zegt niets over wat het uiteindelijk wordt.”

“De natuurdoelanalyses zijn rond april klaar en dan moeten ze getoetst worden door de ecologische autoriteit. Die controleert of er wel naar de goede dingen is gekeken, of er wel objectief is gemeten, enzovoort. Dat is nog lang niet klaar, daar moet nog mee begonnen worden en de ecologische autoriteiten zeggen dat ze daar pas aan het einde van het jaar mee klaar zijn.”

“Het ministerie van landbouw heeft tegen ons gezegd; een overgangsgebied pas toe of leg uit. Je moet dus laten zien of er iets nodig is en wat er dan nodig is. Als je kan laten zien dat je de doelen zonder overgangsgebied kan behalen, dan hoeft je geen overgangsgebied te hebben.”

7. In het PPLG staat dat de agrarische sector nu ca. 192.000 hectare bezit, in de toekomst wordt dit wel minder maar blijft er 180.000 hectare voor de agrarische sector. Dat is een daling van 6,25% als gevolg van autonome ontwikkelingen. Wat wordt hiermee bedoeld? Waar wordt de grond voor gebruikt?

“Er zijn altijd ontwikkelingen die beslag leggen op de agrarische grond. Wegen en steden worden uitgebreid, dorpen willen ook voor starters mogelijkheden hebben, er zijn altijd ontwikkelingen die beslag leggen op agrarische gronden. Wij kijken met het perspectief voor de landbouw niet naar 2030 maar naar 2040. Het is een inschatting waar de autonome ontwikkelingen toe gaan leiden.”

“Het college van de provincie Overijssel voor het PPLG heeft wel gezegd; wij willen wel zorgen dat als er natuurdoelen liggen, dat het wel agrarische grond blijft. Wij moeten natuurdoelen reduceren, ook extra natuurdoelen, maar dat zijn allemaal natuurdoelen die agrarische gebruik veronderstellen. Wij vinden dat dat agrarisch gebruik wel behouden moet worden ook als dat betekent dat het extensiever moet voor de natuurdoelen. Wij vinden ook dat boeren die natuurdoelen moeten uitvoeren en daar een goede vergoeding voor moeten krijgen. Wij vinden niet dat die natuurdoelen ertoe moeten leiden dat grootschalige agrarische gronden naar natuurorganisaties gaan.”

8. Waarom hebben de provincies de ambitie om meer natuur te realiseren? En hoeveel bedraagt deze aanvullende ambitie voor de provincie Overijssel?

Het doel vanuit het rijk was 80.000 ha maar in het ontwikkeldocument staat dat de provincies een aanvullende ambitie hebben. *(Niet bekend bij de geïnterviewde)*

9. Kan de nieuwe aangelegde natuur leiden tot een verschuiving van de Natura 2000-gebiedsbegrenzingsen?

“ Volgens mij is het zo dat wij voor de huidige Natura 2000 gebieden; om de huidige Natura2000 gebieden in een goede staat te krijgen de uitwerkingsgebieden die buiten de begrenzingen van een Natura2000 gebied ligt, bij het Natura2000 gebied komt. Het zou kunnen dat een boer dus in eens een stuk dichterbij een Natura2000 gebied zit. Dat is alleen niet op basis van het huidige provinciaal programma landelijk gebied maar dan zou het op basis van het huidige Natura2000 beleid zijn.”

“ Voor onze huidige Natura2000 gebieden hebben wij de beheerplannen en de provinciaal inpassingsplannen volgens mij allemaal klaar. De inpassingsplannen zijn in sommige gevallen ook voor de uitwerkingsgebieden dus wat nog niet was aangewezen als Natura2000 gebied, dat is geen nieuw beleid.”

10. Is provincie Overijssel van plan om boeren te verplicht te gaan uitkopen?

“ Ik weet niet of boeren in een overgangsgebied verplicht uitgekocht gaan worden aangezien het in de goede volgorde moet gebeuren. Eerst moeten de plannen nog getoetst worden door de ecologische autoriteit, dan welke maatregelen er nodig zijn en dan kijken of je daar samen uitkomt in een gebied. Gedwongen uitkoop bevindt zich momenteel niet in onze aanpak.”

“Wij kunnen wel zeggen dat wij zelfs bij de uitwerking van de Natura2000 gebieden, waar wel een wettelijke verplichting achter zit, misschien maar 1x gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om gedwongen uit te gaan kopen. Wij proberen dus echt om tot het uiterste om er in goed overleg met iedereen uit te komen.”

“Wij denken wel dat als de mogelijkheid er is om uiteindelijk tot gedwongen uitkoop over te gaan, dat dat een betere basis biedt voor een goede financiële vergoeding. Omdat als er uiteindelijk een verplichtend karakter zit dat als je als overheid uiteindelijk iets moet met een boer, dan mag je meer betalen. Als er een onteigeningstitel ligt, dus dat wil niet zeggen dat we er gebruik van maken, dat er uiteindelijk tot onteigening over zou kunnen gaan, dan mag je de onteigeningswaarde vergoeden. Dus dan mag je ook inkomensderving gaan meenemen en niet alleen de taxatiewaarde. Wij denken dat als we daar een rationeel gesprek over zouden kunnen voeren met elkaar, dat het voor heel veel van de betrokken boeren ook beter zou zijn als er uiteindelijk toch de mogelijkheid is tot gedwongen uitkoop over te gaan. Niet als dwangmiddel maar als titel voor een betere vergoeding. Dat is onze ervaring ook vanuit de Natura2000 gebieden, en onze ervaring daarin is ook dat echt gedwongen uitkoop zelden moet worden gebruikt. ”

11. Hoe denkt de provincie in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling (LBV +)?

“Vrijwillig is volgens ons de goede manier. Er zou toch op één of andere manier ruimte moeten komen, hier ben ik dus wel positief over. Wij hopen alleen wij dat de criteria van deze regeling zodanig zijn dat de spreiding van mensen die mee kunnen doen, wel voldoende is.”

12. Afgelopen maand is bekend geworden dat het voor de provincies onduidelijk is hoeveel boeren een stikstofvergunning hebben, en hierdoor is het onduidelijk hoeveel stikstofruimte er is. Hebben jullie dit wel in beeld? En op welke manier kunnen jullie dan zien hoeveel er al is gereduceerd?

“ De latente ruimte is denk ik wel een probleem hoor. De doelstelling is dat 74% van de Natura2000 gebieden onder de kritische depositiewaarde zijn. Dus het moet gemeten worden ten opzichte van de stikstofreductie en niet ten opzichte van hoeveel stikstofuitstoot. Ook al weet je niet precies hoeveel stikstofruimte er in het bedrijf is, je moet nog steeds zoveel reductie halen als nodig is om die kritische depositie waarde te behalen. De vermindering van 51% die is gebaseerd op het doorrekenen wat er nodig is om de doelen te halen. De nulmeting waar sommigen het over hebben is dus eigenlijk ook helemaal niet zo belangrijk.”

“De vergunningen zijn op basis van een individuele beoordeling vastgelegd. Het is niet gemaakt om landelijk te kunnen kijken hoeveel stikstofruimte er is. Het is dus niet zo gek dat die latente ruimte niet inzichtelijk is. Het is wel een risico natuurlijk dat er latente ruimte is die weer gebruikt gaat worden, het wordt dan nog moeilijker om uiteindelijk de doelen te behalen. De latente ruimte is dus wel een probleem maar het is niet zo gek dat wij dit niet weten.”

13. Wat vind de provincie van het opkopen van stikstof door private partijen?

“ Wij vinden het belangrijk dat er genoeg grond voor de agrarische sector blijft. Ik geloof dat ons bestuur wel gezegd heeft; ‘wij zetten er geen schotten tussen’ om het maar zo te zeggen. Wij vinden dat provincies niet in elkaars provincie grond moeten kopen, dat is in het verleden wel eens gebeurd voor stikstofruimte. Daar zijn nu onderling ook afspraken over gemaakt. Wij hopen wel dat er zoveel mogelijk ruimte voor de agrarische sector beschikbaar blijft alleen wij zien ook gebeuren dat soms een fabriek agrarische stikstofruimte opkoopt maar dat gaan wij als provincie niet blokkeren als dat vrijwillige transacties zijn. ”

14. Hoe denken de provincies over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

“Ik weet niet of wij daar als provincie een mening over hebben. De provincie is wel langere tijd bezig met een anticiperend grondfonds omdat wij beseffen dat het belangrijk is om grondposities te hebben. Als je bijvoorbeeld in gesprek gaat met tien boeren dat het extensiever moet en vervolgens kijken ze elkaar aan van wie gaat eruit, dan is het handiger dat er al grond beschikbaar is van iemand die al besloten heeft om te stoppen. Daar zijn wij mee bezig, een voorkeursrecht voor de provincie zou hier wel heel goed bij aan kunnen sluiten.”

15. Heeft de provincie Gelderland gekeken naar de mogelijkheden om de reductiedoelstelling te wisselen tussen provincies?

“Tussen de verschillende provincies vinden er ook overleggen plaats. De veenweide provincies spreken elkaar eens in de twee weken zelfs. Ook voor de stikstof en de NPLG aanpak is er een coördinatieoverleg die eens in de zoveel weken is. De provincies spreken elkaar wel regelmatig.”

“Het landelijke reductiepercentage is leidend. Als de provincie de doelstelling niet gaat halen dan is bijvoorbeeld wisseling tussen de provincies mogelijk. Dat is op dit moment nog niet aan de orde. Ik ga er vanuit dat als de opgaven duidelijk zijn dat er dan wel naar deze mogelijkheid wordt gekeken.”

“Wij zijn nog niet een potje aan het kaarten met de andere provincies met de kaarten die wij nog niet hebben.”

16. Hoe denken de provincies over de legalisatie van de PAS-melders?

“ Wij vinden het echt super belangrijk dat dit gebeurt. Wij denken ook eigenlijk dat er geen goed Provinciaal Programma kunt opstellen als dit niet is opgelost. Wij vinden ook echt dat het rijk hiervoor aan zet is maar wij nemen wel onze verantwoordelijkheid. Wij hebben bijvoorbeeld dit jaar besloten dat onze éénjarige pacht, die wij nog niet hadden uitgegeven, dit jaar niet bemest mag worden door de pachter. Onder die voorwaarden is de grond verpacht. Dat geeft ons voldoende stikstofruimte in Overijssel om niet te hoeven handhaven op de PAS-melders. Het is niet een permanente oplossing maar wij doen wel alles wat er in onze macht ligt om ervoor te zorgen dat wij niet hoeven te handhaven. De rechter heeft wel besloten dat wij dat moeten maar door die stikstofruimte die wij hebben gecreëerd door het bemestingsverbod op onze éénjarige pacht, hoeven wij niet te handhaven. Wij vinden echt dat dit opgelost moet gaan worden omdat het anders niet verder kan, het is heel schrijnend. ”

“ Wij hopen dat de piekbelasters regeling vanuit het rijk voldoende ruimte biedt voor de legalisatie van de PAS-melders. Het rijk verwacht zelf dat er door de piekbelasters regeling forse stikstofreductie wordt gecreëerd waarmee ze ook iets voor de PAS-melders kunnen doen. Binnen drie jaar moet het rijk het probleem hebben opgelost volgens die wet maar die drie jaar zijn nog niet voorbij. In april kunnen boeren kijken of ze voor de piekbelasters regeling in aanmerking komen, dan kan er ook een aanvraag ingediend worden. Alleen niemand weet nog wat daar uit gaat komen.”

17. Is er voor de provincie Overijssel berekend wat water vasthouden kost? Voor de provincie Gelderland is berekend dat water vasthouden enerzijds zorgt voor 7% extra natschade en anderzijds voor 40% minder droogteschade. Hoe verhoudt zich dit in Overijssel?

“ Dat weet ik eerlijk gezegd niet. Op de droge zandgronden en in de beekdalen gaan wij ook uit van een extensievere landbouw met meer ruimte voor water beheer. Daar hebben wij bijvoorbeeld in onze nieuwe omgevingsvisie apart, dus zandgronden met water aanvoer en zandgronden zonder water aanvoer, daar hebben wij wel andere toekomstbeelden voor. Ik weet niet of wij het op dezelfde manier hebben uitgerekend als de provincie Gelderland maar wij houden er wel rekening mee dat de opgaven tot een extensievere vorm van landbouw gaan leiden.”

18. Wat betekent de Provinciale Staten verkiezingen voor de uitvoering van het PPLG?

"Ik denk dat de uitkomst heel belangrijk wordt. Maar ook als BBB de grootste partij wordt en ze in staat zijn om een coalitie te vormen, dan is het alsnog zo dat zij niet de enige zijn die zeggen wat wij gaan doen. Ze zullen ook met de partijen die eronder zitten moeten overleggen, anders komen ze misschien niet tot een meerderheid. Dat is op welke manier wij in Nederland ons land besturen en dat is een groot goed. Als de politieke verhoudingen anders worden dan moeten wij kijken op welke manier wij zo goed mogelijk uitvoering kunnen geven aan de opgaven die er liggen."

19. Voor het NPLG is een Transitiefonds van ca. € 24 miljard beschikbaar. In het PPLG van Overijssel zijn de kosten beraamd op maximaal 5,3 miljard euro, alleen al voor de provincie Overijssel. Zit er volgens jullie te weinig geld in het transitiefonds?

"Geen idee, dat moet het rijk zeggen. Op basis van alle hectares hebben wij zo eerlijk mogelijk uitgerekend; als dit de opgave is die van het rijk komt met alle onduidelijkheid die er nog is, dan hebben wij deze aannames gedaan en dan hebben wij dit bedrag nodig. Wij hebben gekeken naar hectares, naar opbrengstverlies, naar wat er nodig is om dit verlies te compenseren, en op basis daarvan hebben wij gerekend. Wij denken dus dat wij gewoon een eerlijk verhaal hebben neergelegd, welke consequenties ze daar in Den Haag aan willen verbinden dat moeten ze zelf weten. Zij hebben aan ons gevraagd van hoe zou het kunnen en wat zou het kosten."

Afsluitende vragen

20. Tegen welke beperkingen loopt de provincie aan bij de opstelling en uitvoering van het GPLG?

"Waar wij tegen aan lopen is dat heel veel doelen nog niet goed doorvertaald zijn en nog niet helder zijn. De opgaven zijn nog niet helemaal uitgewerkt en het concreet maken wordt telkens uitgesteld door Den Haag. Waar wij ook tegen aan lopen is dat heel veel instrumenten nog niet op orde zijn. Bijvoorbeeld landschapsgrond is nog niet uitgewerkt. Het perspectief voor de landbouw dat ligt er nog niet en dat zou al heel lang klaar moeten zijn. Boeren waar wij in gebieden mee werken die zeggen van 'ja wat is ons perspectief, als wij weten wat ons perspectief is dan weten wij ook op welke manier wij kunnen meegaan in de opgaven. Ook het landbouwakkoord ontbreekt nog, die moet bijvoorbeeld iets zeggen over de grondgebondenheid van de melkveehouderij, dat ligt er ook nog niet."

"Onze grootste belemmering is dat het vanuit de overheid in Den Haag niet snel genoeg gaat terwijl ze wel verwachten dat de provincies op 1 juli de programma's inleveren. De uitgewerkte doelen en de landelijke instrumenten zijn er nog niet, en met name hoe het perspectief voor de landbouw er dan uit ziet. Generiek moet dit duidelijk worden en dan kan het gebied specifiek ingevuld gaan worden."

"Omdat de doelstellingen nog niet helder zijn hebben wij zelf een aantal aannames gedaan over wat het maximaal zou kunnen zijn, waarbij er wel ontdudd is. Bijvoorbeeld in veenweidegebieden moeten we gaan vernatten, dat kan gecombineerd worden met areaal voor weidevogels. Wij gaan dus wel een plan maken, het is niet zo dat wij zitten te wachten. Het zou alleen een stuk makkelijker zijn als de doelstellingen helemaal zijn uitgewerkt en de instrumenten compleet zouden zijn."

"Door de gecombineerde aanpak hebben wij zoveel mogelijk geprobeerd om te ontdudden. De getallen die daaruit daarvoren komen zijn wel de maximale getallen om ervoor te zorgen dat wij straks niet met minder instrumenten en geld komen te zitten. Als de doelen lager worden vanuit het rijk denk ik niet dat wij als provincie die maximale getallen nog gaan halen. We gaan niet meer doen dan vanuit de doelen moet, dus de doelen staan centraal."

21. Welke instrumenten zijn er nog nodig om het PPLG in uitvoering te brengen?

“De instrumenten die wij nog nodig hebben staan benoemd in de eerste versie van het PPLG, deze zijn als volgt:

- Regelingen voor de opkoop van productierechten en ruilgronden en de uitgifte van verkregen gronden;
- Uitwerking/inrichting van kavelruil en landinrichting voor landbouwstructuurversterking op grond van de Wet inrichting landelijk gebied (Wilg);
- Normering in het kader van mestbeleid (landelijk of provinciaal);
- Inrichtingsplannen (vrijwillig/Wilg/omgevingsplannen);
- Regeling voor de afkoop en waardedaling van gronden;
- Regeling beloning ecosysteemdiensten voor de realisatie van gewenste maatschappelijke doelen (zoals regeneratie/uitmijning bodems/water vasthouden/groen blauwe dooradering (langjarig, zodat bedrijfsperspectief er op gebaseerd kan worden)). Kern is dat doelen op waarde worden gezet en ver volgens op basis daarvan ook de beloning voor de realisatie wordt gebaseerd. Hier bouwen wij verder op bestaande regelingen voor agrarisch natuur- en waterbeheer en zoeken de samenhang met de ecologische regelingen van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB);
- Regeling beloning ecosysteemdiensten voor het beheer van leefgebieden VHR-soorten/GBDA/extensief landgebruik; inrichtingsplannen en overgangszones voor deelstroomgebieden en beekdalen”

22. Wat zijn de uitdagingen waar de provincie tegen aan loopt bij het opstellen en uitvoeren van het PPLG?

“Er zijn al een aantal gebieden die zelf aan de slag zijn, bijvoorbeeld de Marienpolder in Noordwest Overijssel. Hier hebben tien boeren gezegd van wij maken zelf een plan want het gaat over onze toekomst. Wij zien wel voor ons dat die aanpak in heel veel plekken in Overijssel gaat gebeuren. De gebieden hebben zelf de ruimte om binnen de randvoorwaarden die er zijn, zelf te kijken hoe ze het gaan uitvoeren. Dat zal niet in elk gebied op hetzelfde schaalniveau gebeuren. Er zijn ook wat gebieden die niet zo veel te maken hebben met de verschillende opgaven, volgens die visie van Overijssel zijn die uitermate geschikt voor hoogproductieve landbouw. Dus het gangbare systeem, hoge opbrengsten zonder beperkingen vanuit de natuur behalve de algemene regels die voor iedereen gelden. Dat zijn gebieden waar voornamelijk naar management maatregelen op bedrijfsniveau wordt gekeken, dan hoeft je als gebied geen plan te maken.”

“Het kan ook zijn dat het gebied waarmee je het plan maakt veel groter is omdat je in dat gebied ook echt met grond wil gaan schuiven om extensivering voor elkaar te krijgen. Dan zou er veel meer naar ruilverkaveling gekeken worden.”

“Het is goed dat het rijk de opgaven heeft gedecentraliseerd naar de provincies. Juist omdat je ruimte wil houden in de gebieden om de opgaven voor het gebied zelf zo goed mogelijk in te passen. Dat is ook onze visie; samenwerken met de gebieden en we combineren de opgaven.”

Interview met H. Klinker

H. Klinker: Hij is programmaleider bij de Provincie Overijssel. Omtrent het PPLG heeft hij inhoudelijk heel veel kennis en heeft daardoor goed zicht op de uitdagingen die daarbij spelen.

Bijlage 4. Transcriptie interview Waterschap Vallei en Veluwe

Interview vragen voor Waterschap Vallei en Veluwe

Uitvoeringsinstantie 17-04-2023

1. Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?

“Sinds de jaren '50 hebben wij het bodem en watersysteem op een manier ingericht die niet meer houdbaar is. Nu hebben we een vrij gunstig jaar met veel regen maar de voorgaande jaren was het vanaf april eigenlijk steeds al wel heel droog tot augustus. Dat heeft de landbouw en de opbrengsten onder druk gezet. De droogte heeft niet alleen effect op de landbouw maar ook op natuurgebieden, natuurgebieden die helemaal nat horen te zijn staan nu ook vaak droog. Ook veel vissen gaan dood omdat bepaalde beken geen water meer hebben. Het is dus heel belangrijk dat nu het landelijk gebied veranderd dat er ook gekeken wordt naar het bodem en watersysteem.”

2. Wat wordt de taak van het Waterschap in het uitvoeren van het PPLG?

“In principe hebben wij als taak om het watersysteem in te richten. De taak in de uitvoering wordt dat wij het watersysteem die er nu ligt gaan aanpassen zodat het beter geschikt is om om te gaan met de klimaatveranderingen. Een watersysteem die beter past om een periode van droogte op te vangen maar ook periodes van extreme neerslag. Het watersysteem moet veerkrachtiger en robuuster gemaakt worden. Als Waterschap houden wij ook rekening met de verschillende gebruiksfuncties die er zijn. Het bodem- en watersysteem is wat ons betreft, het rijk en de provincies omarmen dit ook, heel belangrijk hierin. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied heeft als doel om Nederland toekomstbestendiger te maken, hiervoor zijn er een aantal doelen voor natuur, water en klimaat. Het begon eigenlijk allemaal met een teveel aan stikstof die ook neerslaat op natuurgebieden. Het rijk heeft toen gezegd dat er niet alleen naar stikstof gekeken moest worden maar ook naar andere aspecten zoals water en klimaat, een integrale aanpak.”

“Wij als Waterschap hebben hierbij de taak om het bodem- en watersysteem op een goede basis is onder een toekomstbestendig platteland.”

“Het huidige watersysteem is ingericht om de regen die valt zo snel mogelijk af te voeren zodat er maximaal mogelijk landbouw bedreven kan worden. Vroeger was 100 jaar geleden nog een heel erg nat land, daarom heet het ook Nederland. In de jaren '50 was het net na de oorlog, in die periode wou Nederland iedereen voorzien van voedsel dus de landbouwproductie moest omhoog. Het gevolg daarvan was dat het watersysteem anders ingericht werd zodat water die aan de oppervlakte staat zo snel mogelijk werd afgevoerd naar de rivieren en naar de zee. Zou kunnen de boeren veel sneller met grote machines op het land en kan er ook veel meer productie vanaf gehaald worden. Dat systeem van dat snel afvoeren lijkt niet langer houdbaar te zijn door de klimaatveranderingen. Het water wat met regen valt moet juist worden vastgehouden want dat is nodig in het voorjaar en in de zomer, voor de landbouw zelf maar ook voor de natuurgebieden. Uiteindelijk moeten wij naar een watersysteem toe waarbij het water dat wij hebben langer vasthouden en schoner houden.”

“Die bufferstroken zijn er voor bedoeld dat de meststoffen die in de grond zitten, dat een plant zo veel mogelijk de tijd krijgt om die meststoffen op te nemen. Er zijn twee soorten van uitspoeling; af- en uitspoeling. Afspoeling is het moment dat er mest op het land wordt gebracht en als het dan heel hard gaat regenen met een stortbui, spoelen die meststoffen uit naar de sloten en dat water is heel erg vervuild. En dan is er uitspoeling door meststoffen die al wat dieper in de grond zitten en die spoelen heel langzaam het water in. Afspoeling is dus aan het oppervlakte en de uitspoeling is wat dieper, die moeten verminderd worden. Het zorgt ervoor dat het water niet meer gebruikt kan worden omdat het dan al dusdanig vervuild met nutriënten, antibiotica en bestrijdingsmiddelen. In mest zit namelijk niet alleen maar nutriënten. De natuur is best weerbaar maar als er in de zomer echt stortbuien zijn is duidelijk dat er sloten en wateren heel erg vervuild raken. De dieren kunnen die intensiteit van al die stoffen niet aan en gaan dan soms ook dood.”

“Bij biologische landbouw wordt er ook bemest maar dan wordt er veel gebruik gemaakt van vaste mest. Vaste mest wordt beter vastgehouden in de grond en makkelijker opgenomen. Vaste mest bindt zich ook beter aan organisch materiaal dus de uitspoeling in de biologische landbouw is in de meeste gevallen minder dan in de gangbare landbouw. Dat is niet altijd per definitie zo hoor! Bij biologische landbouw wordt er alleen minder en op een andere manier bemest.”

3. Wat zijn de uitdagingen waar het Waterschap tegen aan loopt bij het PPLG?

“De uitdaging waar het Waterschap voor staat is dat het watersysteem omgebouwd gaat worden. Er moet een watersysteem gebouwd worden die niet meer gericht is op het snel afvoeren van water maar gericht is op het vasthouden van water. Het Waterschap moet er ook voor zorgen dat in periodes dat er heel lang geen regenwater valt dat de bomen, natuur en landbouw toch voorzien worden van schoon water. Dat is denk ik de grootste uitdaging. Dat moet gecombineerd worden met extreme piekbuien, daar zit ook een beetje het dilemma. Als er op dat moment water wordt vastgehouden kan dat ervoor zorgen dat het overlast geeft, dat weilanden onder water komen te staan en sloten overlopen. Daar moet een evenwicht in gevonden worden. Uiteindelijk is het belangrijkste is dat het water langer wordt vastgehouden.”

“Het klinkt een beetje negatief nu maar wij als Waterschap hebben het best makkelijk want wij moeten alleen maar naar het water kijken. Provincies moeten ook kijken naar andere aspecten zoals de economie, de leefbaarheid en ook de verschillende gebruikers van grond want die moeten ook een boterham kunnen verdienen. Als wij als Waterschap dus zeggen dat niet al het water meer moet worden afgevoerd maar juist moet worden vastgehouden. De provincie kan dan zeggen van ‘wacht even; dat betekent dat het land in april misschien nog onder water staat en dan kunnen de boeren er niet op terwijl wel de mestsilo vol zit.’ Daar zit dus ook een dilemma. Wat is dan van groter belang; dat er een watersysteem komt die in de zomer water beschikbaar houdt of dat er dan ergens een gebied is waar tijdelijk weilanden onder water staan? Dat is wel een dilemma, dat is vaak zo met individueel en algemeen belang.

“Stel dat een boer veel land heeft in de lage delen van een gebied, dan is die boer wel de pineut. Op het moment dat er meer water wordt vastgehouden, blijft die grond dan langer onder water staat. Om die reden moeten er ook gekeken worden naar op welke manier die boer bijvoorbeeld ook hogere gronden beschikbaar krijgt waar in het voorjaar toch al de mest op kwijt kan. Ook moet er gekeken worden naar maatregelen die de provincie neemt. Nu is alles nog gericht op zoveel mogelijk productie maar er moet dan ook gekeken worden naar of er ook op de natte delen andere functies worden toegevoegd zoals houtwallen of heggen. De boer moet dan met het onderhoud van die wallen en heggen ook een compensatie of inkomen krijgt.”

4. Wat is volgens het Waterschap dat nodig is om deze uitdagingen te verhelpen?

“ Wat wij nodig hebben is de bereidheid van de landgebruikers, dus of dat boeren zijn, industrie, dorpen of particulieren, de bereidheid om het landgebruik meer af te stemmen op het natuurlijk bodem en watersysteem dat wij hebben. Dat betekent dat in het vroege voorjaar er een kans bestaat dat het land wat langer nat blijft, in de winter kan dat echt heel erg nat zijn, maar in de zomer betekent dat wel dat er ook langer water beschikbaar is. In de winter kan dat in sommige gevallen wel betekenen dat er echt niets op stukken grond kan, dat is ook niet zo erg want in de winter wordt er normaal gesproken toch geen gebruik gemaakt van het land. De knel zit alleen in het vroege voorjaar als er bijvoorbeeld gezaaid moet worden maar dan is het ook op sommige delen te nat. In die gevallen moet gekeken worden op welke manier daarvoor gecompenseerd kan worden. Het gaat hierbij niet alleen om boeren maar er vinden ook veel gesprekken plaats met particulieren die grote tuinen hebben, die komen dan ook onder water te staan soms. Misschien moet er geaccepteerd worden dat er pas in mei het gras gemaaid kan worden in de tuin.”

“Wat wij graag zouden willen is dat de landgebruikers bereid zijn om het land gebruik een beetje aan te passen aan het natuurlijk bodem- en watersysteem. Dat betekend omgekeerd ook dat er rekening gehouden moet worden dat het in de zomer soms droger is. Nu wordt er veel gebruik gemaakt van beregeningsinstallaties omdat het droger wordt. Het grondwater wordt dan opgepompt maar dat is best kostbaar. Vorig jaar was er ook een tijdelijk verbod omdat er zoveel werd opgepompt dat de drinkwatervoorziening haast niet meer haalbaar was. Ook is te zien dat als er ergens grondwater wordt opgepompt dat het dan toch ergens droger wordt, dat kan zijn in bepaalde natuurgebieden maar ook in weilanden. Er zal dus rekening gehouden moeten worden met nattere periodes in het de winter en in het voorjaar en droge zomers, en soms dus ook verdroging.”

“ Als ik bijvoorbeeld mijn gazon niet beregen kan het soms helemaal geel worden maar uiteindelijk gaat het wel weer een keer regenen. Ik verbaas mij er altijd wel over dat als het dan één dag regent dat het gras dan drie dagen later alweer groen is. Misschien moeten wij gewoon accepteren dat het dan tijdelijk wat minder mooi is.”

“ Waar dan wel op gelet moet worden is de bodem, de bodem is het begin van alles. Op het moment dat de bodem beter verzorgd en weerbaarder wordt gemaakt voor de veranderingen van droogte en nat, dan is daar ook al winst mee te behalen. ”

“Het betekent wel productieverlies voor de boer. Voor een deel heeft de boer nu ook al te maken met fluctuaties en dat hoort ook een beetje bij het ondernemersrisico, er zijn goede en slechte jaren. Op het moment dat er echt de keuze wordt gemaakt om een bepaald gebied te vernatten en de boer daardoor inkomensderving heeft, dan moet hij daarvoor gecompenseerd worden. Dat kan op verschillende manieren. Als het echt heel nat wordt dan kan het zijn op die percelen andere gewassen geteeld moeten worden zoals cranberries of hennep voor isolatiemateriaal. Het kan ook zijn dat die boer of die landgebruiker de ruimte krijgt om landschappelijke elementen zoals hagen of houtwallen, aan te leggen en te onderhouden en daar een vergoeding voor geven. Het kan ook zijn dat als het echt heel erg nat wordt dat er niets meer mogelijk is. Klinkt een beetje gek maar meestal als er niets meer mogelijk is wordt het meestal natuur, natuurgebieden zijn eigenlijk de slechtste landbouwgronden. Er kan dan gekeken naar mogelijkheden als ruilverkaveling zodat die boer op andere plekken misschien wel goede grond kan krijgen.”

“Belangrijk hierbij is dat de boer zelf wel het idee heeft dat hij of zij het leuk vindt om te doen. Als een boer gericht is op om met hele grote trekkers zoveel mogelijk productie van het land te halen, dan is meestal niet een boer die het prettig vindt om een heg aan te leggen of om andere teelten te doen. Het moet dus ook een beetje bij die boer passen maar dat is ook individueel. De ene boer vindt het leuk om een beetje te experimenteren en de andere boer blijft het liefste doen waar hij goed in is, namelijk produceren. Met name die laatste groep gaat het wel zwaar krijgen omdat de belasting van veel produceren best groot is. Om die boeren toch mee te nemen moeten ze ruimte krijgen voor eigen ideeën en dan moeten die boeren voor bijvoorbeeld groenblauwe diensten ook gewaardeerd en beloond worden.”

“Het moet wel aantoonbaar zijn dat een boer de goede dingen doet, dat is nog wel lastig. De afgelopen jaren, dat roepen boeren ook terecht, is er al best veel stikstofreductie en minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Als je dan ziet wat er nog steeds in de bodem zit dan is dat nog wel veel. Er moet dus een goed alternatief verdienmodel zijn waarbij de boer ook echt bereid moet zijn een paar stappen te zetten. Dus niet voor één jaartje maar voor een langdurige tijd, daarvoor moeten er wel afspraken gemaakt worden.”

5. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?

“Stikstof gaat over de belasting van de natuur en daar zal vooral de provincie wat van vinden. Wij als Waterschap zien ook dat stikstof heel veel in het water zit. Dat betekent zeker in de zomer dat als er al niet zoveel water is en er wordt intensief bemest en dan komen er een piekbuien, dat er in ons water wel heel veel stikstof en fosfaat zit. Want N en P, de scheikundige elementen gaan samen op. Wij zien niet alleen de stikstof terug in ons oppervlaktewater maar ook de fosfaten, zeker als het in één keer heel hard gaat regenen. Wij willen dat die af- en uitspoeling van nutriënten, zeker in de zomer, een flink stuk verminderd wordt. In het voorjaar en in de zomer zijn onze watergangen in natuurgebieden die zijn heel gevoelig. Op dat moment zitten er heel veel beesten die zich aan het voorplanten zijn, de biodiversiteit en de natuurlijke situatie moet dan beschermd worden. Dat gaat niet altijd samen met flinke mestbelasting, daar zit onze grootste uitdaging in de stikstof reductie doelen. Daarin moet een balans gevonden worden en die balans moet wel een beetje opschuiven want nu is het echt teveel.”

6. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?

“Die Kader Richtlijn water wordt vaak heel smal benoemd, daar gaat het alleen om de nutriënten P en N. Maar die Kader Richtlijn Water doelen verwachten eigenlijk dat er een watersysteem, dus een sloot of een beek, dat die op een zo natuurlijk mogelijke manier wordt ingericht. Ook moet er een soort natuurlijk leven van biodiversiteit weer bevorderd worden.”

“Ook hier is weer een spanningsveld in herkenbaar. Bij de bufferstroken wordt nu aangegeven dat er vanaf de slootkant gerekend wordt en daardoor wordt de talud zo stijl mogelijk gemaakt. Terwijl een flauwer talud voor veel beestjes juist gunstiger is.”

“In sommige gevallen zijn er best hoge gronden waar de regen heel vaak naar beneden stroomt, daar zijn die watergangen eigenlijk helemaal niet nodig. Als Waterschap vinden wij het in die gevallen ook helemaal niet erg als die watergangen dan worden dichtgegooid want dan kan het water heel rustig de bodem inzakken en dat willen wij het liefste hebben. Als het water namelijk langzaam de bodem in zakt want dan kan die onderweg heel veel gebruikt worden voor de opname van nutriënten en vocht.”

7. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurpact (meer natuur)?

“Voor ons natuur geen doel op zich maar de KRW die stelt wel eisen aan een natuurlijk watersysteem. Die watergangen en beken zouden best wel benut kunnen worden om daar natuur te maken. De bufferstrook is nu bijvoorbeeld vaak drie meter gras maar eigenlijk zijn daar wel mogelijkheden zoals het neerzetten van een heg of een bloemenrand. Het mag nu niet maar daar kan dan misschien naar gekeken worden of het ook mogelijk is om in plaats van drie meter aan beide kanten van het perceel, één keer 6 meter aan te leggen. In die zes meter is dan bijvoorbeeld echt de ruimte om een natuurlijk lint te vormen in plaats van twee keer een grasstrookje van drie meter. Als er aan de ene kant van het perceel een ander landgebruik is wat minder uitspoeling met zich meebrengt, of dat er aan de andere kant van het land de bodem heel goed is waardoor daardoor minder uitspoeling is. Het zou dan interessant kunnen zijn om de bufferstrook dan aan één kant aan te leggen maar dat kan nu nog niet volgens de regeltjes maar daar zitten dus nog wel mogelijkheden.”

“Wat ik in dit geval zou willen meegeven aan de overheid is; ‘ ga nou niet zo regide en rechtlijnig om maar kijk waar de grootste natuurwinsten behaald kunnen worden. Het kan dan dus zijn dat het beter is om in plaats van steeds die hele smalle bufferstroken, dat er dan echt ergens een goede strook wordt aangelegd.”

“Die KRW had als bedoeling dat die watersystemen meer natuurlijker zouden worden, dus meer biodiversiteit, meer plantjes, meer insecten, enzovoort. Uiteindelijk is de KRW heel erg verengd, versmalt tot normen voor P en N, normen voor getallen en chemie. Uiteindelijk moet er weer geprobeerd worden om naar bedoelingen terug te gaan. In de uitvoering moet er wat meer gespeeld kunnen worden, er moet wat meer ruimte in komen. Niet meer precies voldoen aan de norm maar juist dat de bedoeling wordt behaald. In sommige gevallen kan het dan bijvoorbeeld beter zijn om in één keer een bufferstrook van zes meter aan te leggen in plaats van twee keer een strook van drie meter, dat kan voor het doel beter zijn maar voor de norm niet. Alleen uiteindelijk is de norm een middel om het doel te bereiken dus dan heb ik toch liever dat er naar de bedoeling wordt gekeken.”

“Ook moet er gebied specifiek gekeken worden want alleen in ons beheer al zijn er tal verschillende gronden. Wij hebben de Hoge Veluwe en links en rechts allemaal watergangen, de ene stroomt naar de IJssel en de andere naar de Vallei maar daar zit heel veel variatie in. Eigenlijk kan er niet gezegd worden dat er één systeem overal past, er is zoveel variatie in de verschillende gebieden. Als Waterschap kijken wij altijd naar stroomgebieden. Per stroomgebied willen wij kijken wat de beste oplossingen en maatregelen zijn die passen bij dat gebied, en dat is verschillend. Als Waterschap vinden wij het heel belangrijk dat er dus echt gebied specifiek wordt gekeken en dat is ook de enige manier om het samen met de mensen te doen.”

“Als er vanuit het Rijk iets geroepen wordt wat overal moet, dan is dat niet werkbaar. Het is goed dat de kaders en geld worden meegegeven maar uiteindelijk moeten de oplossingen en het maatwerk worden gezocht in het gebied.”

8. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?

“Onder ons beheer vallen niet heel veel veenweidegebieden in Gelderland. In het Utrecht zijn er wel wat meer veenweidegebieden maar dat is niet te vergelijken met wat Overijssel heeft. Wij kijken er natuurlijk wel naar want die poldersystemen willen wij ook wel anders inrichten. Het liefst willen wij dat daar het water ook zo lang mogelijk wordt vastgehouden. In veenweidegebieden is er namelijk niet alleen regenwater maar ook kwel water dat uittreedt uit de grond. Dat uittredende water is vaak heel mooi want het is heel schoon, dat water willen wij juist vasthouden en benutten voor gebruiksfuncties.

“Eigenlijk zou je willen dat ook de polders langer nat blijven in het voorjaar zodat ze in de zomer ook langer vooruit kunnen als het een tijd niet regent. Het water kan vastgehouden worden door het op te zetten maar daar zit ook precies het dilemma. De boer kan dan namelijk niet met zijn machines het land op, daar moet ook naar gekeken worden. De hele lage gronden kunnen dan bijvoorbeeld heel nat worden en dat is dan een soort buffer voor de andere gebieden erom heen die dan langer water beschikbaar hebben in de zomer.”

“Het water kan langer vastgehouden worden maar dat betekent wel dat het iets doet met de gebruiksfuncties, en met name het moment waarop. Op de meeste percelen kunnen machines in mei er wel op want dan het droog en is de regenval minder. In de huidige bedrijfsvoering van de boeren past dat niet, in mei moet er het liefst al twee keer gemaaid zijn. Dat is wel lastig.”

9. Op welke manier kunnen boeren weer toekomstperspectief krijgen volgens het Waterschap?

“Een boer kan weer toekomstperspectief krijgen door toch af te dwingen dat als een boer andere diensten levert, dat er een alternatief, een aanvulling wordt gegeven op zijn bedrijfsmodel. De groen-blauwe diensten moeten dan ook zekerheid bieden voor een vergoeding. Het kan niet zijn dat er eerst drie jaar betaalt wordt voor een heggetje maar dat het daarna niet meer zeker is dat die boer die vergoeding nog steeds krijgt. Er moet dan echt geregeld worden dat er voor langere periodes, dus bijvoorbeeld dertig jaar, een contract kan worden afgesloten met een vergoeding.”

“Veel boeren in Nederland, en met name de melkveehouderij, die krijgen al van alles. Voor een deel wordt er al heel veel vergoed bovenop de melkprijs met toeslagen en subsidies dus dat is er ook al. Vanuit Europese subsidies worden er wel steeds meer eisen aan gesteld zodat de biodiversiteit wordt bevordert. Die trend zal alleen maar verder toenemen. Als dat gecombineerd kan worden met bijvoorbeeld meer landschapselementen vanuit Nederland, dan is er misschien een deel van de boeren die daar in mee gaan. Er zal ook een ander deel van de boeren zijn, omdat die bijvoorbeeld op een hele gunstige plek liggen, die gewoon gefocust blijven op zo veel mogelijk productie. Die ruimte zal er ook blijven maar die zullen het wel moeilijker krijgen denk ik. Als er teveel van die boeren bij elkaar zitten dan is wel duidelijk dat die belasting op de bodem, water en ook op de luchtkwaliteit, eigenlijk te groot is. Vanuit het ministerie wordt nu ook gekeken of er in bepaalde gebieden een bepaald aantal grootvee-eenheden moet komen zodat er niet teveel belasting komt op de omgeving. Een grondgebonden melkveehouderij, dat is ook een trend die in Gelderland ook wel eens zou kunnen doorzetten.”

PROVINCIES

10. Wat doet de provincie Gelderland goed met het opstellen van het PPLG?

“ Wat de provincies heel goed doen is dat de provincies echt proberen om het bodem en watersysteem echt als basis te gebruiken in het denken over een toekomstbestendig platteland. Dat is ook heel hard nodig. Het bodem- en watersysteem is de basis voor al het landgebruik, of er nou op geboerd, gewoond of gerecreëerd wordt. Het is heel goed dat de provincies daar mee beginnen. Dat betekent op sommige plekken wel ongemakkelijke keuzes zoals hele natte gronden waar geen landbouw meer mogelijk is. Er moet dan wel gekeken worden naar de mogelijkheden die wel mogelijk zijn zoals het telen van cranberries of het wordt bijvoorbeeld natuur. De landbouw kan dan op een andere plek gedaan worden zonder dat het, het bodem- en watersysteem in de knel brengt.”

11. Waar zien jullie de knelpunten in het GPLG van Gelderland?

“ In Gelderland, waar ik echt vind dat er veel meer moet gebeuren, is kijken naar de bodem. De bodem is het begin van alles en waar heel veel winst te behalen valt. Echt een betere bodem waar water makkelijk in kan wegzakken, met een veel actiever bodemleven die meststoffen makkelijk kunnen afbreken, daar moet de eerste winst worden behaald. Op die manier kom je ook heel dicht bij boeren want die zien dat ook, die willen ook een goede bodem want de bodem is hun inkomstenbron. Als die bodem beroerd is dan groeit er ook niets. Daar is ook te zien dat de bodem is uitgeput door de monoculturen die er geweest zijn. Misschien moet er veel meer gebruik gemaakt worden van vaste mest in plaats van drijfmest en andere bemestingsmethoden.”

“Ik denk dat de bodem de grootste sleutel is die wij in handen hebben. Daar begint het wat ons betreft als Waterschap ook, je moet echt met die bodem beginnen. Je ziet dat de provincie Gelderland en Overijssel ook eigenlijk heel weinig hebben nagedacht en weinig instrumenten hebben om die bodem te gebruiken. Ik vind dat daar echt nog heel veel winst behaald moet worden dan dat de provincies nu doen. Dat is juist een manier en onderwerp die ook heel erg de boeren aangaat. Het moment dat daar meer energie in wordt gestopt krijg je de boeren ook weer beter mee. Er moet veel meer gestimuleerd en geëxperimenteerd worden op het gebied van bodemverbetering. Ik denk dat wij daar echt mee moeten beginnen, dat zou ik de provincies mee willen geven.”

“De bodemverbetering, en niet alleen maar een hogere organische stof, maar ook echt een verbeterd bodemleven met meer wormen bijvoorbeeld. Wormen zorgen namelijk voor gangen waardoor er een betere beluchting komt en waardoor ook het water makkelijker wegzakt in de bodem en niet meer aan het oppervlakte blijft staan. Daar is nog heel veel winst te behalen.”

12. Wat doet de provincie Overijssel goed met het opstellen van het PPLG?

13. Waar zien jullie de knelpunten in het PPLG van Overijssel?

“Wij hebben maar een heel klein stukje Overijssel in beheer dus daar weet ik het fijne niet van.”

Interview met E. Steenbergen:

E. Steenbergen: Hij is contactpersoon voor de provincie Utrecht en Gelderland. Vanuit het Waterschap denkt hij mee over het water en bodemsysteem. Hij kan punten in gebiedsprogramma's inbrengen vanuit het Waterschap, kijkend naar het bodem en watersysteem. Het bodem- en watersysteem moet aangepast worden aan de tijd en daarbij wordt ook gekeken naar wat dat betekent voor het gebruik.

Bijlage 5. Transcriptie interview Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer heeft helaas niet de mogelijkheid gevonden om bij te dragen aan het onderzoek. De gevolgen voor de betrouwbaarheid van het onderzoek zijn terug te lezen in de discussie.

Bijlage 6. Transcriptie interview Land- en Tuinbouworganisatie (LTO)

Interview vragen voor de LTO

Belangenorganisatie LTO 16-03-2023

1. Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?

“De persoonlijke visie kan wel eens wringen met de belangen die je behartigt. Bij mij denk ik dat het wel aardig overeenkomt. Mijn visie is dat de opgaven waar wij voor staan best wel groot zijn en wat er nu bij de overheid gebeurt, is dat ze heel erg kijken naar de natuur en naar het water en die analyses kloppen allemaal. Daar is niets mis mee, het heeft inderdaad impact op de natuur. De overheid is daarin alleen wel vergeten daar de landbouwsector in mee te nemen en op welke manier er toch toekomst voor de landbouw in Nederland is. Je merkt dat dat op provinciaal niveau al veel meer leeft maar dat daar op landelijk niveau toch minder aandacht naar uit gaat naar mijn idee.”

“Ik denk wel dat de problemen rondom klimaat, water en natuur zo urgent zijn dat wij daar als landbouwsector wel wat mee moeten. Alleen moet iemand daar wel voor gaan betalen en dat is iets wat wij met z'n allen moeten oplossen. Grotendeels is dit wel hetzelfde standpunt als de LTO. Het enige is dat dit naar mijn idee betekent dat niet elke boer op dezelfde manier door kan gaan als dat hij of zij altijd heeft gedaan. Onder leden is er ook wel een conservatieve onderstroom die denken van wij hebben het altijd al zo gedaan, om die reden zegt LTO ook niet dat het anders moet. Dat is wel hoe ik er zelf in sta en op die manier praat ik ook wel met boeren.”

2. Wat zijn de uitdagingen waar de belangenorganisaties tegen aan lopen bij het PPLG?

“Er zitten natuurlijk veel uitdagingen aan want veel van de maatregelen die ze willen treffen heeft te maken met extensivering. Daarbij kun je aan twee knoppen draaien; zelf de veestapel verkleinen of meer grond onder het bedrijf. Je kunt als boer dus of de kosten verhogen of de inkomsten verkleinen en daar zit natuurlijk geen ondernemer op te wachten als het gaat om die extensivering. Wat daarin dan de uitdaging is zorgen dat de grond beschikbaar blijft voor de landbouw, als die grondbeschikbaarheid er niet is dan kunnen boeren ook niet extensiveren. Aan de andere kant moet er ook een soort vergoeding zijn als je er voor kiest om minder te produceren als boer. Bij minder koeien per hectare kiest de boer ervoor om minder te produceren, daartegenover moet dan een eerlijke vergoeding staan voor landschapsonderhoud of voor waterbeheer. Dat moet meer zijn dan alleen een onkostenvergoeding, het moet meer zijn dan dat de boer alleen aan inkomsten mist. Anders denkt de bank ook van dit is geen winstgevend bedrijf en dan gaat de bank ook niet mee. Momenteel is het nu vooral een onkostenvergoeding, bijvoorbeeld bij agrarisch natuurbeheer. De boer moet het zelf echt leuk vinden om te doen anders gebeurt het niet. Dit moet wel veranderen want nu is de boer nog voor 97% afhankelijk van het geld dat verkregen wordt door de zuivel, als daar in een keer een groot deel van weg valt door extensivering is dat heel veel. Dan zijn er veel bedrijven die gaan omvallen. Dat is een dilemma waar de provincies voor staan en waarin wij als LTO ook proberen mee te denken op welke manier de financiën van natuur inclusief ondernemen een betere vorm kan krijgen zodat het voor meerdere boerderijen een toekomstperspectief biedt. Op die manier kunnen boeren ook worden meegenomen in de richting die de burger op wil.”

“Supermarkten, en dan met name de grote partijen in de keten houden zich ook vaak een beetje afzijdig. De supermarkten zeggen en dan beetje in het kort; het is een probleem van de boeren, laat de boeren het maar eerst oplossen en dan praten wij daarna wel weer met de boeren. Mijn persoonlijke visie hierop is dat dit ook een beetje het uit elkaar spelen van de boeren en overheid is. Als het geld ergens vandaan moet komen denk ik dat de supermarkten hier ook wel aan bij kunnen dragen en dat er eerlijkere prijsafspraken met boeren moet komen. Alleen als er één supermarkt niet hierin mee gaat dan gaan alle supermarkten niet mee want dan kan de supermarkt niet meer concurreren op de prijzenoorlog.”

3. Wat denken de organisaties dat nodig is om deze uitdagingen te verhelpen?

“Als boer moet je een betaling krijgen voor de ecosysteemdiensten en ook een betaling krijgen die de boer aan emissiereductie doet en daardoor een meerwaarde van een product krijgen. Heel misschien kan dat ook via de markt oplossen maar dat is wel moeilijk, kijk maar naar de biologische markt. Consumenten vinden het nog heel moeilijk om meer te betalen voor hun melk en supermarkten zijn ook niet de vriendelijkste in dit hele verhaal, die willen altijd de minimale prijs betalen.”

4. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?

“Het ingewikkelde aan het hele stikstofdossier is dat landelijk redelijk spaak loopt met de modellering en de kritische depositie waarde waarin er eigenlijk wordt gestuurd op wat er neerslaat in een gebied. In de modellering wordt op basis van de uitstoot bekeken waar het neerslaat en dat is een grove inschatting. Hoe meer er op detailniveau wordt gekeken hoe minder precies de uitslag wordt. Voor heel Nederland geeft het best een accuraat beeld het Aerius model maar als er bijvoorbeeld op een natuurgebied wordt ingezoomd dan wordt het steeds minder precies wat de daadwerkelijke neerslag is op dit gebied. Het probleem is dat de overheid er wel voor heeft gekozen om hierop te sturen. Er wordt dus niet gestuurd op de uitstoot maar op depositie, daardoor krijg je dat boeren dicht bij een natuurgebied hele grote reductieopgaven krijgen. Landbouw in een nu nog onbekende straal van een natuurgebied, die hebben een heel groot probleem en die kunnen waarschijnlijk niet door gaan met hun bedrijf wat betreft de stikstofuitstoot. Dat geldt voor de veeteelt maar ook als akkerbouwer als er kunstmest wordt uitgereden op het land, dat brengt ook beperkingen met zich mee. Vooral voor boeren rondom natuurgebieden is deze aanpak heel ingrijpend. Het is ook lastig meetbaar aangezien het iets is waar de boer beperkt invloed op heeft, het is namelijk niet precies duidelijk waar het neerslaat en waar het vandaan komt. Als boer is het mogelijk dat er 60% emissiereductie is op het bedrijf en dat het bedrijf alsnog rood kleurt op bepaalde gebieden van het model omdat de neerslag dan alsnog te hoog is. Het zou makkelijker zijn om te sturen op uitstoot in plaats van op depositie, dat zou veel duidelijkheid geven voor de sector. De sector kan dan zelf kiezen op welke manier er gereduceerd gaat worden bijvoorbeeld door andere stalsystemen, gedeeltelijk te extensiveren, ect. Op die manier kom je juridisch ook minder snel in de knel te zitten bij de natuurgebieden.”

“Ik denk niet dat dit gaat gebeuren, ik verwacht dat de overheid gewoon doorgaat met de kritische depositie waarde. De overheid is wel op zoek naar een alternatief maar tegen de tijd dat wij daar zijn is het 2030 en dan moet het al grotendeels gereduceerd zijn. Dat is niet mijn verwachting dat dat gaat gebeuren. Ik denk dat de overheid het zichzelf bestuurskundig heel moeilijk heeft gemaakt door te sturen op deposities in plaats van emissies. Ook als je kijkt naar de klimaatambitie dan is het veel makkelijker om te sturen op CO2 emissies, dan kun je kijken waar dat precies in de lucht naartoe gaat.”

“Onduidelijkheid is ook één van de grote thema's die in het NPLG een bottleneck is voor veel boeren. Dat zorgt er ook voor dat de bank niet investeert en dat boeren ook niet weten welke bedrijfsbeslissingen ze kunnen nemen voor meerdere jaren.”

5. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de kader richtlijn water doelen?

“ In Overijssel en Gelderland gaat het wel beperkingen opleveren maar waarschijnlijk niet heel erg veel. Ik hoorde bij de gebiedstafel van Zuidoost Twente dat de ambtenaren inschatten dat we door de beperkingen die wij vanuit de derogatie krijgen, bijvoorbeeld de bemestingsvrije zones rondom sloten en waterranden. Met de bemestingsvrije zones zou dat al heel veel uitspoeling en nutriënten verlies naar het water beperken. Dat zou wel veel schelen in de maatregelen die vanuit de kader richtlijn water worden opgesteld denkt de provincie. Het zou best kunnen dat er meer nodig is en dat er grotere bufferzones moeten komen of dat er met bufferzones rondom bemesting gewerkt gaat worden en dat gaat ook echt wel wat problemen opleveren. Ook hierbij geldt dat er een vergoeding moet komen voor de ruimtes die niet bemest worden of die natuur inclusief worden ingericht.”

“Er zitten wel echt beperkingen in en de kader richtlijn water doelen zullen voor bepaalde gebieden in Nederland echt grote gevolgen hebben, daarbij denk ik vooral aan Brabant. De vee dichtheid is daar ook hoger, het uitspoeling verlies en het mestoverschot is daardoor ook veel groter. In Overijssel en Gelderland zijn ze al langer bezig om de beken schoon te houden en er zijn ook al redelijk veel boeren die al bezig zijn met het DAW project, het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Dat zijn boeren die zichzelf strengere eisen opleggen dan de wet momenteel voorschrijft, daarmee leggen ze zichzelf eigenlijk de eisen op die vanuit het PPLG formeel worden. Er zijn dus boeren die nu al stappen zetten uit het PPLG, daar krijgen ze wel een vergoeding voor. Het is wel mogelijk geven deze boeren aan maar dan moet de vergoeding wel blijven dus dat is ook een opgave. Boeren die nu meedoen aan dat soort projecten moeten niet gestraft worden als dit wettelijk wordt. De maatschappelijke organisaties dragen nu de financiën voor zo'n project maar als het moet van de wet trekken zij hun vergoedingen terug aangezien alle boeren het dan al moeten doen. Er is nu dus financiering maar dat is omdat het nog niet in de wet staat.”

“De financiering is nodig omdat de mest nodig is om meer opbrengst te behalen van het land. Als een boer niet bemest of helemaal niet bemest wordt er veel minder opbrengst van het land gehaald. Voor boeren in waterrijke gebieden is dit wel een probleem. Die gebieden tellen waarschijnlijk ook niet meer mee in de mestplaatsingsruimte maar daar is nog wel heel veel over onduidelijk. De PPLG's worden pas in juni gepubliceerd dus wat nou precies een bufferstrook, beekdal of bemestingsvrijezones worden, dat is nog niet bekend. Dat weten wij niet, de overheid niet maar ook de provincies nog niet. De provincie Overijssel heeft al wel de eerste versie gepubliceerd en daar gaan ze uit van 150 meter vanaf de beekdalen, dat is wat er wordt ingeschat. In die zones mag er niet meer bemest worden. De provincie hoopt wel dat deze afstand kleiner wordt maar het is wel een flinke afstand dus. Het kan ook zijn dat het 75 meter of 50 meter wordt maar het gaat wel om hele grote stukken land die boeren niet meer als productief kunnen gebruiken. Rondom sloten komen ook nog wel een aantal maatregelen die de waterkwaliteit beter maakt.”

“In Gelderland is het nog niet bekend, daar zijn ze heel voorzichtig met wat er gaat komen.”

“ Beekdalen zijn er ook niet zo veel, die zijn vooral in Twente en in de Achterhoek. Beekdalen zijn specifieke watergangen die een natuurlijk verloop hebben. Die moeten heel schoon blijven aangezien de beekdalen een belangrijke functie hebben in de natuur daar. Om die reden worden daar ook hele strenge maatregelen op verwacht vanuit Brussel. Dat is de reden waarom de provincie Overijssel daar ook zulke grote bufferstroken aanhoudt. Dat gaat hele ingrijpende gevolgen hebben als daar niet een goede vergoeding voor wordt opgesteld. Boeren zouden daar bijvoorbeeld wel windmolens of zonnepanelen kunnen aanleggen maar dat gaat wel ten koste van landbouwgrond. Daar moet ook wat administratiefs voor verzonnen worden, als de boer een zonnepanelenveld gaat aanleggen en op datzelfde gebied ook nog gras kan winnen dat die grond dan wel meetelt voor zijn grondgebondenheid. Beweiden mag dan denk ik ook niet op die grond want dan komt er mest op.”

6. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurpact (meer natuur)?

“Er ligt natuurlijk wel een grondclaim vanuit de natuur, vanuit die extensiveringsopgave ligt daar een redelijke beperking. Als de provincie ook wil extensiveren en de uitbreiding van de natuur wil doen dan is dat wel lastig. De druk op de grond in de provincies is heel groot en dat is ook nog wel een beperking in het PPLG want die druk op de grond wordt daardoor steeds groter. Tegelijkertijd zou in het natuurpact iets flexibeler kunnen worden omgegaan met de groenblauwe dooradering en gronden die meer voor natuur inclusieve landbouw geschikt zijn, of die ook meegeteld kunnen worden bij het Natuur Netwerk. Of er voor zorgen dat het desbetreffende stuk grond zo in orde is dat het ook echt een verbindingszone is. Op zo’n moment hoeft het de grond niet als natuur worden aangewezen maar is er toch iets bereikt in de natuurdoelen. Dat zijn oplossingsrichtingen waaraan gedacht kan worden waardoor er niet nog meer druk op de grond komt.”

“Op die manier kan de provincie toch gehoor geven aan de landelijke doelen vanuit de overheid. De doelen komen ook voort uit Brussel dus er moet wel wat mee gedaan worden. Vanuit Brussel is er bijvoorbeeld opgelegd dat er meer bos en verbindingszones moeten komen. Uiteindelijk denk ik niet dat we er onderuit komen maar het is wel iets dat het moeilijker maakt. Onze leden zitten niet te wachten op meer grond voor natuur want dat betekent dat dat ten koste gaat voor landbouw want ten koste van bebouwing gaat het sowieso niet.”

7. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?

“De opgave hier is dat veenweidegebieden vernat moeten worden om uitstoot te voorkomen. De uitdaging hierbij is dat er op deze grond geen koeien meer kunnen grazen. Ook is de kans op infecties, bepaalde parasieten, veel groter. Het maakt dat dat ook allemaal grond is die minder productief wordt. Daardoor zijn er ook beperkingen in de bedrijfsvoering maar het is niet zo dat er helemaal niets kan op veenweidegebieden. Ondernemers kunnen er bijvoorbeeld biobased bouwmaterialen gaan produceren zoals olifantsgras of riet, er zijn nog wel meer materialen die ze in de bouw kunnen gebruiken waarin CO2 opgeslagen wordt. Een boer is dan aan het werken aan CO2 reductie omdat veenweide wordt vernat en tegelijkertijd verbouw je op de vernatte grond ook nog iets waarmee in de bouw een stuk duurzamer gewerkt kan worden. Het zou een win-win situatie kunnen zijn in de doelstellingen maar het is wel de vraag of een boer daarmee net zo goed wordt beloond als bij melkproductie. En op welke manier neem je boeren mee die een leven lang veehouder zijn geweest om nu ook meer akkerbouw gerelateerd te gaan werken. Dat is een hele andere tak van sport. Dat maakt het een ingewikkelde puzzel en daar zijn onze leden ook echt wel bezorgd over. Als de helft van de grond onder water moet is dat best wel veel maar daar is ook nog onduidelijkheid over, over hoeveel grond het hier nou eigenlijk gaat.”

“Boeren moeten hierin meegenomen worden om te kijken wat nou werkzame oplossingen zijn. Het zou ook kunnen dat er eerst het ene gebied wordt vernat en daarna het andere gebied. Dat zijn oplossingsrichtingen waar met boeren over nagedacht moet gaan worden. Met die veenweidegebieden ga je dus wel krijgen dat er dus weer minder productief landbouwgrond komt.”

“Als alle doelen uit het NPLG bij elkaar worden opgeteld betekent dat wel een grote min voor de landbouw aangezien alle doelen eigenlijk minder productieve landbouwgrond betekent. Daarin is de opgave voor de provincie dat er ergens ook een grote plus tegenover staat zodat de boeren wel doorkunnen met hun bedrijfsvoering en dat banken daar ook achter kunnen staan.”

8. Wat vinden de belangenorganisaties van het opkopen van stikstof door private partijen?

“Ik heb hierbij wel eens het idee dat het voor private partijen makkelijker is om grond op te kopen dan bijvoorbeeld voor de PAS-melders. Wat ik zie is dat PAS-melders echt juridisch in de verdrukking komen. Ik heb bijvoorbeeld een keer te maken gehad met een PAS-melder die iedere maand een dwangsom kreeg van 100.000 euro per maand dus dan kan het bedrijf niet blijven voortbestaan. De milieugroepen en de rechter blijven maar uitspraken doen dat de PAS-melder niet deugt terwijl dit mensen zijn die zich eerlijk aan alle regels hebben gehouden. Ik geloof dat de belofte van stikstofreductie voldoende was om het bedrijf voort te zetten. Kort door de bocht betekent het dat ten grondslag aan de PAS-melders ligt dat wij als Nederland stikstof gaan reduceren. Dat zou voldoende zijn om te garanderen dat deze melders door mochten boeren. Nu blijkt dat dit juridisch allemaal niet goed in elkaar zat, de overheid heeft daar dus een fout gemaakt. Die boeren krijgen nu boetes op basis van jaren uit het verleden dat zij illegaal bezig zijn geweest, als de rechter op handhaving moet overgaan. Er is namelijk niet voldoende stikstofruimte en de PAS-melders hebben geen vergunning en staan daarom bovenaan de lijst, die komen het eerst onder druk te staan.”

“Als Schiphol dan bijvoorbeeld heel makkelijk die stikstofruimte kan opkopen of dat er heel makkelijk en snel stikstofruimte wordt opgekocht voor de verbreding van een snelweg, en dan niet de PAS-melders helpt, dan is dat heel lastig uit te leggen aan een boerenachterban. LTO is daar ook verontwaardigd over dat dit soort projecten prioriteit krijgen boven de PAS-melders. De overheid moet er namelijk voor zorgen dat boeren niet in de verdrukking komen door fouten die de overheid in het verleden heeft gemaakt. Dat voelt heel onrechtvaardig en daardoor ontstaat er ook wantrouwen waardoor het gesprek ook lastiger wordt.”

9. Op welke manier kunnen boeren weer toekomstperspectief krijgen volgens LTO?

“In de samenleving vinden wij heel veel dingen belangrijk die in het NPLG staan. Het grootste gedeelte van de inwoners van Nederland zal het erover eens zijn dat er een goede waterkwaliteit moet zijn en een kleinere milieuafdruk, een goede kwaliteit van de natuur ook om in te recreëren. Die drie dingen zijn voor iedereen van belang. Het probleem van dit moment is; het is voor iedereen van belang maar er is nog niet een manier gevonden om daar iedereen voor te laten betalen. Wat er volgens LTO moet gebeuren is dat de boer ook betaald moet worden voor die diensten die hij levert. Een boer draagt namelijk bij aan deze drie doelstellingen in meer of mindere mate, afhankelijk van hoe de bedrijfsvoering wordt aangepast. Het is belangrijk dat een boer daar ook voor beloond wordt. Voor overheden is het lastig om dat puzzelstukje op te lossen. Op die manier kunnen boeren ook weer toekomstperspectief krijgen terwijl er wel minder geproduceerd gaat worden.”

“Eigenlijk komt het erop neer dat ook voor het algemene belang, waar nu nog niet voor betaald wordt, dat daar voor betaald moet worden.”

“Vanuit de economie is er nu een soort freeriders systeem want iedereen heeft belang bij de natuur maar ook al betaal jij niet voor de natuur dan kun je er alsnog gebruik van maken. Dat zorgt ervoor dat de prijs nu eigenlijk bij de boer wordt neergelegd terwijl de prijs uiteindelijk bij ons allemaal moet liggen. Dan zou ook ik mijn steentje moeten bijdragen ondanks dat ik geen agrarisch bedrijf heb.”

10. Hoe kijkt de LTO aan tegen de overgangsgebieden? Moet hier een vaste afstand voor komen?

“Aan de ene kant kunnen een aantal boeren buiten het overgangsgebied wel door met het gangbaar en intensief boeren. Voor veel boeren biedt een overgangsgebied wel uitkomsten. Tegelijkertijd is het nog niet duidelijk hoe breed zo’n overgangsgebied dan moet zijn. De provincie Gelderland heeft hier ooit een onderzoek naar gedaan die heel veel geld heeft gekost maar die daarna door iedereen is afgefakkeld aangezien er veel te weinig perspectief voor boeren daarin is. Het is dus nog onbekend hoe breed die overgangsgebieden dan eigenlijk zouden moeten zijn en dat maakt het ook lastig om de gevolgen in te schatten van wel een overgangsgebied of een generieke instelling. Dit is dus ook weer iets waar heel veel onduidelijkheid over is en door die onduidelijkheid wordt het heel lastig. Als boer weet je ook niet waar je aan toe bent, als je van 5 kilometer van een Natura2000 gebied zit weet je niet of je nu wel of niet in een overgangsgebied zit. Zoals met de piekbelasters ook, die regelingen worden zó vaak uitgesteld. Die onduidelijkheid zorgt er ook voor dat er heel weinig beslissingen worden genomen terwijl het voor boeren wel van wezenlijk belang is.”

“Ik weet alleen niet of er hier vanuit LTO een bepaald standpunt voor is, vanuit de sector kan het namelijk vanuit twee kanten bekeken worden. Het is ook heel erg afhankelijk welke compensatie de boeren in een overgangsgebied krijgen, als daar een goede regeling voor opgesteld wordt is het een stuk rechtvaardiger en kan het op die manier vorm krijgen.”

11. Hoe denkt de LTO in het kader van de stikstofreductie over de belangstelling voor de vrijwillige opkoopregeling (LBV +)?

“Wij staan niet negatief tegenover een vrijwillige opkoopregeling. Er zijn best wel wat boeren die geen opvolger hebben en die daardoor willen stoppen. Als een boer vrijwillig wordt opgekocht mag dat ook best lonen de druk op de sector is nu vrij groot. Het lijkt mij een hele goede uitweg waarmee er ook grond beschikbaar komt en er ook voor zorgt dat de sector daardoor kan extensiveren. Belangrijk is dus wel dat de grond die vrijkomt door de vrijwillige opkoopregeling beschikbaar blijft voor de landbouw. Er zullen enkele gebieden zijn waarbij dat niet kan omdat die bestemd zijn voor woningbouw maar de meeste grond moet teruggaan naar de agrarische sector anders wordt het nog lastiger om de problemen op te lossen.”

12. Hoe denken de belangenorganisaties over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

“Een lastige vraag, hier heeft de LTO niet direct een standpunt over. Er zitten namelijk risico’s aan bijvoorbeeld dat de grond toch niet agrarisch beschikbaar blijft. Wat wel perspectief kan bieden hierbij is dat de grond dan bij een grondbank van de provincie terecht komt. De provincie kan hierdoor als een soort makelaar optreden, boerderijen die door willen kunnen dan de grond vanuit stoppende bedrijven overnemen. In het kader van verplaatsingen kan het best helpen om de provincie het eerste recht op koop te geven. Als de grond namelijk de vrije markt in gaat ontstaat er helemaal een wildwest scenario waarin de lokale boeren niet het meest kapitaalkrachtig zijn en daardoor ook niet de grond kunnen kopen. De grondprijzen zullen daardoor ontzettend opgestuwd worden en daardoor zullen er ook andere investeerders in gaan zitten, dan is er geen regie meer op. Het voordeel bij een voorkeursrecht voor de provincies is dus wel dat de provincie dan de regie heeft in deze situatie. Het nadeel is dan dat er op vertrouwt moet worden dat de provincie de juiste keuzes maakt voor de landbouw en de beschikbaarheid voor grond. Een ander nadeel is dat boeren niet meer direct iets met elkaar kunnen regelen omdat de provincie er dan tussen zit. Persoonlijk denk ik dat het meer voordelen heeft dan nadelen maar sommige leden zien er wel nadelen in en zien het als een soort communistisch systeem waarbij de overheid al het land gaat nationaliseren. Het moet in niet door het rijk maar door de provincie gebeuren want er is meer vertrouwen in de provincie.”

13. Op welke manier kunnen de PAS-melders worden gelegaliseerd volgens LTO?

“In ieder geval moeten de PAS-melders eerst voorrang krijgen aan private partijen, dat in elk geval. Ik vind het een hoofdpijndossier waar ik ook niet direct een oplossing voor heb. Als LTO hopen wij wel dat er snel een oplossing wordt gevonden. Juridisch loop je op zoveel punten vast wat dat wel heel erg lastig maakt. Wat nu wel gebeurt is dat provincies manieren vinden om PAS-melders in ieder geval tijdelijk te legaliseren. Voor nu is er daardoor even een tussenoplossing zoals gebieden waar tijdelijk niet bemest mag worden of andere methodes waardoor er aantoonbaar minder stikstof wordt uitgestoten. Er wordt wel gekeken naar oplossingen zodat het in ieder geval tijdelijk voor de rechter stand zal gaan houden. Overijssel heeft daar bijvoorbeeld een tijdelijk bemestingsverbod voor ingesteld en daarmee wordt er in ieder geval tijd gekocht. Zolang de PAS-melders nog niet gelegaliseerd worden is het wel belangrijk dat provincies dit soort paden blijven onderzoeken. Het zou natuurlijk kunnen dat zo’n pad andere beperkingen met zich mee brengt maar uiteindelijk moet er voor die PAS-melders ook een oplossing worden gevonden.”

14. Tijdens droogte is het van belang om te kunnen beregenen, om deze reden wordt er water vastgehouden. Dit leidt wel tot extra natschade. Hoe kijken jullie hier als LTO tegenaan?

“Het grondwaterpeil verhogen kan in droge periodes heel veel gunstige gevolgen hebben voor de landbouw. De belangen van landbouw, natuur en watervoorziening komen daar ook steeds meer op een lijn te liggen als het droger wordt. Wat hierbij de uitdaging is is dat er in Nederland een vrij strikte kalenderlandbouw is, in bepaalde maanden moet er ingezaaid en geoogst worden en daardoor moet een boer ook in bepaalde periodes met machines het land op. Op moment dat het grondwaterpeil wordt verhoogd staat er ook wel eens wat er op het land en als er teveel water op het land staat is het onmogelijk om met machines het land op te gaan. Vanuit de landbouw is er daardoor jarenlang gevraagd om het grondwaterpeil niet te hoog te houden en verlaag dat als dat nodig is. Wat daarin landelijk afgesproken zou kunnen worden is dat de kalenderlandbouw meer wordt losgelaten hierdoor kan er makkelijker worden afgeweken. In droge periodes kan een boer dan het land opgaan en in natte periodes ook ervoor zorgen dat het water zoveel mogelijk wordt vastgehouden zodat dat in een droge periode weer gebruikt kan gaan worden. De watervoorziening wordt namelijk steeds onregelmatiger, dus natte periodes zullen natter worden en de droge periodes droger. Er moet daar dus wel een andere manier van landbouw voor komen, je moet je namelijk aanpassen aan het klimaat. We moeten er wel voor zorgen dat de gevolgen van de grondwaterstijging niet te hoog zijn.”

15. Wat hebben Provinciale Staten verkiezingen voor invloed op het PPLG?

“Kan ik eigenlijk nog niets over zeggen want het is heel erg afhankelijk van hoe de BBB gaat besturen. Verplichte opkoop gaat wel veranderen in provincies waar dat nog wel gebeurt denk ik. Verplichte uitkoop heeft in Overijssel geen voorkeursrecht en de provincie Gelderland heeft al wel expliciet gezegd van dat er geen verplichte uitkoop komt. Het is natuurlijk wel de vraag wat juridisch blijft staan van wat de BBB allemaal wil want uiteindelijk hebben zij ook te maken met een rechter en een Europese Unie. Ik vraag mij ook wel af hoe dat gaat doorwerken. De BBB geeft waarschijnlijk wel meer aandacht aan dat er ook een verdienmodel moet zijn voor de boeren en ook dat de rol van innovaties groter gaat worden. Het jaartal 2030 verandert waarschijnlijk ook maar dat ligt wel echt aan de politieke verhoudingen. Het politieke landschap is heel interessant maar er is geen pijl uit te trekken wat het nou uiteindelijk gaat betekenen. Partijen staan er lokaal vaak wel anders in dan landelijk, dat heeft ook wel te maken met dat de landelijke partijen ook te maken hebben met D66.”

16. Welke instrumenten moeten er nog komen om het PPLG goed uit te kunnen voeren?

“Er zijn heel veel instrumenten die nog niet duidelijk zijn. Er is iets nodig om de ruimte te creëren, dus mocht er een piekbelasters regeling komen dan moet er ook iets komen dat dit ook gebruikt kan worden voor een verplaatsingsregeling. Ook moet er ruimte komen voor de provincies om het geld dat vrij komt voor de stikstof ook geïnvesteerd wordt in eerlijke premies voor ecosysteemdiensten voor langere periodes dus een termijn van 30 jaar. Het eerste is dus geld en ook de kaders om dingen anders aan te pakken. Boeren lopen ook heel vaak aan tegen gemeentelijk of provinciaal beleid dat bijvoorbeeld een innovatie of een ander stalsysteem niet gebruikt kan worden omdat er een bestemmingsplan op ligt of dat er een regeltje is waardoor de boeren dat niet mogen. Op moment dat er regels in de weg staan voor het behalen van het NPLG moet daar ook ruimte voor komen om van die regels af te wijken. In de nieuwe omgevingswet moeten daarom ook zoveel mogelijk regels die het flexibel werken met ruimte in de weg staan, zoveel mogelijk worden weggenomen. Dat is ook iets wat er vanuit het rijk nodig is.”

PROVINCIES

17. Wat doet de provincie Gelderland goed met het opstellen van het PPLG?

“De provincie Gelderland is heel goed met alles doordenken en goede bouwstenen zoeken. De provincie heeft nu een DLV Advies rapport waarmee er ook met boeren in gesprek wordt gegaan op welke manier het landbouwperspectief vorm moet krijgen. In Gelderland is dat één van de bouwstenen die gebruikt wordt om ook landbouwperspectief in het GLPG te brengen. Eerst werd het trouwens het GPLG genoemd maar daar is nu het VGLP van gemaakt, het Vitaal Gelders Landelijk Gebied. In die plannen speelt het adviesrapport van DLV een grote rol op welke manier de provincie het landbouwperspectief gaat vorm geven.”

“Wat ik ook sterk vind aan de Gelderse aanpak is dat de provincie wel heel erg doordent over de manieren waarop boeren toch door kunnen gaan. De nadruk ligt dus echt wel op de blijvende boeren en de stoppers vanuit natuurlijk verloop, de verwachting is namelijk dat in 2040 30% van de boeren geen opvolger heeft en wel de pensioenleeftijd, veel kan helpen in de opgaven. Dat heeft de provincie wel goed doordacht in mijn beleving.”

“Met de grondbanken is de provincie Gelderland ook al heel goed bezig maar de provincie loopt natuurlijk ook aan tegen heel veel onduidelijkheid vanuit het rijk.”

18. Waar zien jullie de knelpunten in het GPLG van Gelderland?

“Als ik de provincie Gelderland vergelijk met de provincie Overijssel denk ik dat Gelderland nog wat minder ver is. Er is nog minder nagedacht op welke manier mensen lokaal betrokken worden en de boeren ook lokaal worden aangehaakt. In het DLV rapport gebeurt dat wel. In Gelderland is er bijvoorbeeld nog geen gesprek met alle betrokken partijen, dus ook natuurorganisaties, op gebiedsniveau. Een overleg met iedereen zou nog wel eens nieuwe oplossingsrichtingen kunnen aandragen in plaats van alleen een landbouwtafel en natuurtafel.”

“Iets anders wat ik merk in Gelderland, het gaat wel steeds beter maar ook als er aan het landbouwperspectief wordt gedacht begint de provincie met het formuleren van doelen. Eerst kijken wat de doelen zijn en dan de vertaling naar de landbouw. Eigenlijk zou het ideaal zijn dat er gekeken wordt naar waar de landbouw staat en wat de mogelijkheden daarvoor zijn. Op welke manier ziet de landbouw van de toekomst eruit en hoe welke middelen er vrij gemaakt moeten worden om die doelen te halen. En welke middelen zijn er nog nodig om het mogelijk te maken? Daar zou nog iets meer over nagedacht kunnen worden.”

19. Wat doet de provincie Overijssel goed met het opstellen van het PPLG?

“De provincie Overijssel is heel erg proactief en lopen denk ik voorop in Nederland als het gaat om hoever de plannen zijn. De provincie Overijssel gaat ook echt actief de gebieden in bij gebiedsdagen. Met die aanpak heeft de provincie wel ongeveer door hoeveel middelen er nodig zijn vanuit het rijk en daarmee is er ook een concreet bod gedaan van vijf miljard. Dat vind ik wel heel slim want dat kan middelen losmaken die de provincie kan gaan gebruiken.”

20. Waar zien jullie de knelpunten in het PPLG van Overijssel?

“Een nadeel van de proactieve aanpak van de provincie Overijssel is wel dat op die gebiedsdagen de provincie heel vaak hetzelfde terug krijgt en een terugkoppeling over wat er nou mee gebeurt blijft vaak een beetje achterwege daarin. De provincie weet namelijk ook niet precies waar het naartoe moet en welke middelen er nodig zijn. De provincie worstelt ook met die onduidelijkheid en daardoor kan een gebiedsdag ook het idee geven dat de boer kan meepraten terwijl dat niet helemaal het geval is. Dat is wel een lastige want daarmee kan het gebeuren dat er over het eindresultaat wel teleurstelling ontstaat, juist doordat er zo voortvarend aan de slag wordt gegaan in de provincie Overijssel.

Interview met R. Baas

R. Baas: Officieel beleidsmedewerker gebiedsgerichte aanpak en NPLG, hij coördineert daarbij alles binnen de organisatie. Hij zorgt ervoor dat als het over water gaat dat dan de waterspecialist daar ook van weet, en dat de waterspecialist dan de juiste kennis aanlevert aan degene die van LTO aan de tafel zit. Soms zit hij zelf ook aan de tafel bij de processen van Noordwest Overijssel, Zuidoost Twente en in West-Twente. LTO is een ledenorganisatie die bestaat uit een ambtelijke tak en de vereniging. Ik werk voor de vereniging om de belangen te behartigen. Hij is actief in de provincies Overijssel en Gelderland.

Bijlage 7. Transcriptie interview Natuur- en Milieuorganisatie (MOB)

Interview vragen voor de MOB

Belangenorganisatie MOB 14-04-2023

1. Wat is uw visie omtrent de opgaven waar wij nationaal voor staan?

M. der Sleen: "Iedereen heeft gelijk, maar samen weet je meer en beter."

"Dat gebeurt vaak niet als je kijkt naar de huidige politiek. Bijvoorbeeld bij het sluiten van het landbouwakkoord worden er allerlei partijen uitgenodigd, maar wie zitten er niet aan tafel? Mobilisation for the Environment is niet uitgenodigd. Inmiddels hebben Farmers Defence Force en Agractie zich terug getrokken. Dan krijg je de meest vocale, kritische groepen aan de zijlijn, die praten niet mee. Die groepen gaan zeker niet hun mond houden tijdens het sluiten van een landbouwakkoord. Er gaat veel energie verloren omdat iedereen toch probeert zijn eigen positie te bepalen. Als je werkelijk samen ergens wil komen, moeten ook alle partijen aan boord zijn. Goed luisteren en dan kun je kijken of je uiteindelijk samen toch ergens tot een visie kunt komen. Je moet kijken, hoe krijg je die groepen dan ook mee? Dat is eigenlijk de essentie van democratie."

"Dat is eigenlijk ook wat er nu aan de hand is met het stikstofverhaal en de toekomst van de landbouw. Op lange termijn denk ik dat Nederland doorgeschoten is in het idee van voedsel produceren en schaalvergroting. Decennia lang (1950-1990) is dat denk ik wel de juiste insteek geweest maar wij zijn daarbij wel vergeten dat er ook een milieu- en klimaatdruk vanuit de sector is, en ja dat zijn echt kosten voor de Nederlandse maatschappij. De milieubelasting vertaalt zich in schade aan biodiversiteit, klimaat en menselijke gezondheid. Als Nederland hebben we ingezet op de productie van melk en vlees, daar zijn wij ook goed in. In Nederland gebruiken wij alleen maar 20% van het vlees 20% zuivel en 13% van de melk blijkt uit Statline. In de veehouderij vertaalt de efficiëntie zich terug in het gebruik van meer eiwitrijk veevoer. Maar alles wat je eet, wordt ook weer uitgepoept. In Nederland hebben wij de grootste poephoop van Europa en dat heeft gevolgen voor eigenlijk alles. De spanning tussen natuur en productie is enorm. De milieu kosten van producten, normaal betaalt de vervuiler dat maar in de praktijk gebeurt dat niet."

2. Wat zijn de uitdagingen waar de belangenorganisaties tegen aan lopen bij het PPLG?

"Ten eerste wil ik even duidelijk maken dat ik niet aan de tafel zit als MOB, maar vanuit de natuur- en landschapsvereniging Goerree-Overflakkee (NLGO). Als persoon zit ik aan tafel van de natuurgroep, bij de integratiesessies en bij het eilandberraad. Ik wordt geacht op alle niveaus mee te praten."

"Ik loop aan tegen totale misinformatie bij de meeste partijen, en zeker ook bij de boeren, over waar de hele stikstofdiscussies over gaan. Dat is ontstaan doordat mensen nooit meer echt naar elkaar geluisterd hebben en al heel snel in de emotionele weerstand schieten. Dat gebeurt wel vaker maar in dit geval, omdat het echt over de transformatie van de sector gaat, hebben grote ketenpartijen zich verenigd. Deze ketenpartijen willen boeren stimuleren om zich te verzetten tegen de plannen. De meeste boeren dragen daar ook aan bij want die vinden ook dat de boeren stem harder moet klinken. Dan krijg je misinformatie zoals geen boer, geen voedsel. Dat is natuurlijk helemaal waar alleen hebben wij het helemaal niet over geen boer in Nederland. We hebben het niet over akkerbouw of glastuinbouw maar over de veehouderij. Binnen de veehouderij zijn 26.000 boeren waarvan 17.000 echt actief. Er zijn natuurlijk veel kleine bedrijven die wel als boerderij geregistreerd staan maar hun hectares aan andere bedrijven verpachten, in veel gevallen omdat ze de belasting niet willen betalen over de bedrijfswinst als ze willen stoppen. Bij de hele opkoop van piekbelasters heeft de overheid het over 3000 bedrijven die ze hebben aangeschreven. Binnen die populatie willen ze op korte termijn 600 bedrijven uitkopen. Als je het stikstof (ammoniak-NH3) uitstoot probleem

echt wil oplossen door alleen minder vee aan te houden dan moeten er wel 5000 tot 6000 boeren stoppen. Als je echt wilt teruggaan met 40% ammoniakuitstoot dan hebben we het over 3000 tot 4000 boeren en daarvoor is een groot deel van die 25 miljard nodig. Als de 600 grootste piekbelasters worden uitgekocht is er 12% ruimte gecreëerd.”

“Ik heb nog een aanvulling over de totale desinformatie bij partijen. Het verhaal is natuurlijk begonnen met de PAS in 2019, het MOB heeft hier toen ook een rol ingespeeld. Daarna is de opmerking van Tjeerd de Groot gekomen met zijn D66 opmerking dat de veestapel gehalveerd moet worden. Die opmerking is gemaakt omdat er blijkbaar een notitie is geweest van het ministerie van Financiën waarop stond dat er 10.000 boeren minder moesten komen. Toen is iedereen natuurlijk in de stress geschoten want 10.000 boeren minder is natuurlijk echt heel veel. Het heeft lang geduurd voordat ik heb begrepen waar die 10.000 vandaan kwam. Het gaat namelijk over 5000 boeren, nog steeds heel veel maar al wel een stuk minder dan 10.000. Het verschil zit in hoe de sector kijkt naar veeteelt en hoe de statistiek vanuit het CBS kijkt naar veeteelt. Het CBS zegt namelijk dat er 26.000 veehouderij bedrijven zijn in Nederland maar de veehouderij sector zelf stelt in Agrimatie dat er maar 17.000 veehouderij bedrijven zijn. Het is in ieder geval een interessant punt voor verwarring want wat is nou het uitgangspunt; 26.000 of 17.000 veehouderijen. Het CBS heeft het alleen niet over veehouderij bedrijven maar over graas- en hokdierbedrijven dus bijvoorbeeld ook maneges en hele kleine bedrijfjes. Als er wordt uitgegaan van die 26.000 bedrijven is het voor te stellen dat er 10.000 zouden moeten stoppen, als je er werkelijk naar kijkt dan is dat dus niet zo. Een deel zal namelijk ook nog geleidelijk afvloeien als er bijvoorbeeld geen opvolgers zijn. Door die opmerking van Tjeerd is het probleem gelijk heel enorm neergezet. In het boek van Caroline worden ook die 10.000 boeren aangehaald, dat is onderdeel van haar standaard repertoire in de politiek, het gaat alleen dus helemaal niet om 10.000! Het ministerie van Financiën heeft alleen zelf die notitie de wereld ingestuurd. Er is dus heel veel misinformatie. Zo hoor ik ook wel eens dat als alle boeren biologisch gaan produceren, dat er dan geen probleem meer is. Dat is zeker gedeeltelijk waar maar het bekt natuurlijk wel lekker. Dat soort dingen kloppen helaas niet. Het verminderen van de intensieve veehouderij, dus kalveren, varkens, pluimvee en runderen in megastallen, zet zoden aan de dijk.”

“De hele discussie nu is hoe we weer ruimte kunnen creëren zodat iedereen weer aan de gang kan gaan. Het gaat wel over personen maar er staat tegenover dat de economie nu op slot zit en dat er geen vergunningen meer worden gegeven. De economische schade aan bedrijven in alle sectoren die nu geen vergunning krijgen is vele malen groter dan de economische schade die Nederland zou oplopen bij het sluiten van veehouderij bedrijven. De verhouding is weg. Dat is het tweede waar ik tegen aan loop. Mensen denken dat het alleen over boeren gaat maar het gaat over de hele maatschappij, over het welzijn van Nederland. Het is zeker een emotionele klap voor boeren, en dat moet worden erkent, maar ik zie niet hoe dit vermeden kan worden op korte termijn.”

“Het derde waar ik tegen aan loop is dat boeren helemaal niet willen praten over een proces, ze willen helemaal niet aan de slag zolang op nationaal en provinciaal de overheid niet doorpakt. Minister President Rutte heeft pas na de Provinciale Verkiezingen voor het eerst gezegd dat we niet om de stikstofaanpak heen kunnen. Als de overheid zo onduidelijk is in de boodschap, zo onhelder is in de richtlijnen en handreikingen, waarom zou een boer dan daaraan mee willen werken? De boer wacht totdat er meer duidelijk komt, iedereen is nu op elkaar aan het wachten.”

“Ik heb nog twee uitdagingen waar ik tegen aan loop. Het gebruik maken van de menselijke maat, daar loop ik tegen aan. Het instrumentarium van de overheid is niet gericht op empathie. De andere uitdaging is het wantrouwen naar onze organisatie en waar onze organisatie eigenlijk voor staat. De overheid heeft moeite met het omgaan van kritische groepen. Institutioneel is dat heel lastig voor de landelijke overheid, dat zijn de uitdagingen wel zo’n beetje denk ik.”

3. Wat denkt de organisatie dat nodig is om deze uitdagingen te verhelpen?

“Het eerste is natuurlijk goede informatie geven zodat die totale misinformatie verdwijnt. He tweede is dat er meer op de emoties ingespeeld moet worden. De overheid moet begrijpen dat het gaat om het beëindigen van heel veel bedrijven, daar zit veel verdriet bij. Dat verdriet komt ook omdat het allemaal zo onrechtvaardig voorkomt. Het is echt een chaos geworden.”

“ Hoe kan dat voor de boer makkelijker gemaakt worden is dan de vraag. Geld is daar niet alles voor maar het is wel één van de manieren die de overheid in handen heeft om de zure pil te vergulden.”

4. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de stikstof reductiedoelen?

“ De eerste uitdaging is dat er nu maatschappelijk zoveel weerstand is. De weerstand zal eerst hanteerbaar gemaakt moeten worden, dat probeert de overheid nu door de landbouwakkoord tafels. Hiervoor moeten dus wel alle partijen aan tafel zitten om ervoor te zorgen dat het proces goed gaat lopen en dat het energie geeft, dat heeft de overheid niet gedaan. Er gaan dan allemaal parallelacties lopen en dat is niet handig, de discussie moet wel bij elkaar gehouden worden.”

“ De tweede uitdaging is de erkenning. Voor het slavernij verleden zijn er excuses gemaakt, een ambtelijke commissie heeft gekeken hoe dat gedaan moet worden. Het bestaat uit drie fasen; erkenning van het probleem, excuses en dan herstel. De gedachte hierachter is dat eerst iedereen moet begrijpen waar het over gaat, daarna kunnen er excuses gemaakt worden en daarna kan er gezamenlijk gekeken worden naar hoe het verder moet. Als je naar de landbouw kijkt is er wel veel erkent dat er een stikstofprobleem is maar er is niet zozeer erkent welke problemen dit allemaal met zich meebrengt voor boeren, de boeren zijn dus boos. Het instrumentarium vanuit de overheid is geld en beleid. Het feit dat het ook om emoties gaat, wordt te weinig erkend. Beleid kan bijvoorbeeld zijn dat de intensieve veehouderij moet veranderen omdat die teveel uitstoot, dat wordt wel erkend. Dan wordt er gekeken naar de oplossingen maar de emotie hierbij blijft onderbelicht.”

“ Als het over het herstel van het probleem gaat dan kunnen we het hebben over innovaties maar dat gaat wel tien jaar duren terwijl er nu een probleem is. Er moeten dan nu wel bedrijven met hulp worden uitgekocht zodat er ruimte ontstaat voor andere sectoren om te kijken hoever ze komen met innovatie, zo simpel is het. Je zou denken dat er aan zo’n landbouwtafel wel mogelijkheden zijn om tot een oplossing te komen. Dat kan natuurlijk niet als de hakken in het zand worden gezet waarbij het uitkopen van bedrijven wordt uitgesloten. Het probleem moet opgelost worden.”

5. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van de Kader Richtlijn Water doelen?

“ We hebben afspraken gemaakt in Nederland en in Europa over wat een goede kwaliteit van water is. Daarin wordt er onderscheid gemaakt tussen grondwater en oppervlaktewater. Grondwater is dieper en is in Nederland over het algemeen redelijk schoon. Het probleem hierbij is dat grondwater niet zo snel wordt aangevuld en daarom willen we het liever niet teveel gebruiken. De kwaliteit hiervan is dus wel goed, daar maken wij ons niet zo druk over op dit moment. Waar wij ons wel druk over maken is de kwaliteit van oppervlaktewateren, die hebben al jaren te maken met een overschot aan fosfaat en stikstof. Langzamerhand komen er ook andere chemische substanties die uit de chemische industrie komen maar ook uit pesticiden en kunstmest die op het land wordt gebracht, dat spoelt uit in het water en dat wordt ook niet meer schoon. In Nederland is er eigenlijk geen één waterlichaam die als ‘schoon’ geregistreerd staat. Dat betekent niet dat er geen schoon water is in Nederland maar binnen die Kader Richtlijn Water is er ook een netwerk van geregistreerde wateren. Het gaat hierbij dus niet over alle wateren maar alleen om de wateren die geregistreerd staan.”

“ Vanuit Europa is er de suggestie bedacht om het gebruik van pesticiden en kunstmest toevoeging te halveren. De stikstof- en fosfaatbelasting verwacht de overheid door bestaand beleid onder controle te krijgen. Alleen de giftige substanties door de gewasbeschermingsmiddelen, daarvan zegt de overheid dat het echt anders moet. Daar moeten andere uitgangspunten voor komen, het gebruik daarvan moet flink verminderd worden. Het zijn natuurlijk grote chemische bedrijven die achter de productie van gewasbeschermingsmiddelen zitten en die weten al heel lang dat die stoffen giftig zijn. Commercieel is het alleen zo belangrijk voor die chemische bedrijven dat ze er geen alternatief voor gaan maken. Wat er nu gebeurt is dat bijvoorbeeld nicotinoïden, een chemische verbinding die bijvoorbeeld heel slecht is voor insecten, verboden wordt. Het verbodproces is al 20 jaar bezig, de ene na de andere waarbij er steeds zijpadjes worden bedacht waardoor het toch wel weer gebruikt mag worden. Dat is een hele zware industrie die daar veel geld mee verdient. Voor een boer betekent dit heel praktisch dat als er nu een plaag heerst dat daar een middel voor beschikbaar is. Straks heeft een boer dat niet meer. Ten minste als het nu verboden wordt want er is nu nog geen vervangend middel. Als er geen middel is dan is de boer gelijk zijn hele oogst kwijt als er een plaag heerst. Dat is natuurlijk een enorm risico, is dat de verantwoordelijkheid voor de boer? Daar zal het aan de landbouwtafel ongetwijfeld over gaan maar dan bij de akkerbouw en bij de veehouderij speelt dit minder.”

“ Bij de veehouderij houdt dit bufferstroken in, welke mest, op welke manier toedienen en wanneer. Bij de veehouderij zijn er eigenlijk twee problemen. Jarenlang konden boeren meer mest uitrijden dan de Europese afspraken door die derogatie en daar komt nu een einde aan. Adema heeft geprobeerd daar uitstel voor te krijgen maar dat is niet gelukt, dat werd net te laat bekend gemaakt. Boeren waren toen al begonnen met het bemesten dus die kunnen in principe allemaal een boete krijgen, dat zal waarschijnlijk niet gebeuren hoor, hoop ik.”

6. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van het natuurpact (meer natuur)?

“ De gedachte is dat in Nederland 30% natuur beschermd moet worden tegen achteruitgang van de biodiversiteit. Nederland heeft daarbij gezocht naar de mogelijkheden en heeft daarbij alle binnenwateren beschermd tegen biodiversiteitsverlies. Alle grote wateren zijn allemaal beschermd gebied en daarmee heeft Nederland al 20 van de 30% gerealiseerd. Die 160 Natura2000 gebieden vallen onder die overige 10% maar dat is nog niet voldoende, er is eigenlijk nog 150.000 hectare nodig en daarvoor is het Natuurnetwerk Nederland bedacht. De gedachte daarachter is dat dat misschien wel landschapsgronden kunnen zijn, dat zijn gronden die niet intensief verbouwd worden. Dan kunnen er bij wijze van spreken oerossen lopen of echt biologische landbouw worden bedreven, dus zonder gebruik van kunstmest en pesticiden.

“Het is natuurlijk wel lastig boeren maar dat is biologische landbouw sowieso. Er is daar wel een discussie over. Boeren zijn van mening dat de grens tussen Natura2000 gebieden en landschapsgronden groter moet zijn want voordat je het weet verschuift die grens van Natura2000 gebieden en dan zijn de landschapsgronden plotseling wel beschermd gebied. Als de overheid daar niet duidelijk over is, vind ik dat een terechte opmerking.”

“ Er is natuurlijk sowieso al een soortenbescherming. Dus als een boer de pech heeft dat er een Korenwolf in het land zit en het is geen Natura2000 gebied, dan mag de boer alsnog niets op dat land. Er is ook geen Europese wetgeving dat de grenzen van Natura 2000 gebieden niet veranderd mogen worden. Wat er niet mag is minder beschermd gebied. Vanuit Europa is er ook weinig politieke belangstelling voor omdat hun mening is dat er in Nederland eerst een goed beleid moet zijn waardoor de stikstofdoelen behaald worden en daarna wordt er pas gepraat over de grenzen van de Natura2000 gebieden.”

7. Wat zijn de uitdagingen omtrent de uitvoering van doelen bij veenweidegebieden?

“ In het algemeen houdt die veengrond Methaan en CO2 vast. Als het waterniveau hoog is wordt de Methaan en CO2 vastgehouden in de veengrond. Als het droger wordt gemaakt komt die Methaan en CO2 vrij en daarmee worden de broeikasgassen weer vergroot. Het probleem nu is dat die gronden droog zijn gemaakt omdat die koeien anders wegzakken als het nat is. De gedachte is eigenlijk dat het water omhoog moet maar dat is wel ten nadele voor de boer. Hier is een andere vorm van landbouw nodig, extensiever, dus minder koeien per hectare en bij voorkeur ook een lichtere soort koe.”

8. Op welke manier kunnen boeren weer toekomstperspectief krijgen volgens MOB?

“ Het algemene antwoord is binnen de ruimtelijke milieukaders. We zijn niet tegen de veehouderij of akkerbouw, dat kan allemaal gewoon. Waar wij wel tegen zijn is de intensieve veehouderij, dieren die met z’n allen in een hokje staan. Natuurlijk is daarin ook gemoderniseerd, dat begrijpen wij ook maar het blijft de belangrijkste een bron van stikstof (ammoniak - NH₃). Als er gekozen moet worden tussen 1000 koeien in de wei of stal dan kiezen wij voor 1000 koeien in de wei. Als MOB zien wij weinig toekomst in de intensieve veehouderij. Als er op een nog langer termijn gekeken wordt spelen er ook andere aspecten een rol zoals bijvoorbeeld dierenwelzijn. De industriële fabrieksproductie, dus als dieren hele dagen in een hokje zitten, kan allemaal wel maar het is niet iets waar je als mens trots op moet zijn vanuit de dierenwelzijn gedachte.”

“ Als er bijvoorbeeld een boer met 200 koeien wordt uitgekocht met 60 hectare grond dan wordt er al snel gepraat over een vergoeding van 5,5 miljoen euro. Van die 5,5 miljoen moet twee miljoen worden afgedragen aan de bank als schuldaflossing en dan houdt de boer nog 3,5 miljoen over voor de belasting. Als ondernemer is er dan wel een startkapitaal om daar iets mee te doen. Als econoom heb ik daar ook naar gekeken en in mijn studie (MKBA veehouderij, 2020, voor Greenpeace samen met Ecorys) ga ik er vanuit dat 60% van de boeren die worden uitgekocht wel weer deel gaan nemen aan het arbeidsproces als ondernemer. Het klinkt wel als een slachtoffer maar wel als een slachtoffer met goede financiële compensatie. Behalve de emotionele kant, het blijft natuurlijk verschrikkelijk moeilijk om afscheid te nemen van het bedrijf waar je bent opgegroeid en van het land waar je iedere dag op rondloopt.

9. Hoe denkt de belangenorganisatie over een mogelijk voorkeursrecht van de provincie voor de opkoop van stikstofruimte?

“Daar ben ik helemaal voor. Ik denk dat op die manier de grond niet wordt onttrokken uit het boerenland. Op die grond mogen alleen geen nieuwe bedrijven komen. Er is bijvoorbeeld een boer met 2,5 grootvee eenheid (GVE) per hectare, daar kunnen de koeien dan wel op lopen maar dat is niet voldoende voor het gehele rantsoen. Uiteindelijk is het de bedoeling om een circulaire landbouw te creëren en daarvoor wil je geen voer uit het buitenland kopen. Het is dus van belang dat die boer meer grond krijgt zonder dat er meer koeien komen. Waar moet die grond dan vandaan komen? Dat kan alleen maar als de overheid die grond ingekocht heeft van boeren die worden uitgekocht. Dus uitkopen, die grond gaat naar de grondbank en die kan het uitgeven aan boeren die willen extensiveren. De rechten zoals stikstof en fosfaat moeten ook centraal door de overheid worden ingekocht. De grondmarkt kan dat zelf niet doen want dan gaan de grondprijzen nog een stuk verder omhoog. Boeren zullen de grond zelf niet meer kunnen kopen, de grond zal gepacht moeten worden van de overheid. Een overheid die grond koopt heeft de grond direct in eigendom. De grond is gekocht, het geld uitgegeven en dat hoeft de overheid niet af te schrijven. De overheid heeft het dus in eigendom en kan het dan tegen hele lage prijzen uitgeven voor de pacht. Er worden wel boeren uitgekocht maar die grond wordt weer uitgegeven aan andere boeren voor de extensivering. Dan is het probleem van extensivering ook gelijk opgelost.”

“ Voldoende grond om op een milieuvriendelijke wijze te boeren, dat is het toekomstperspectief!”

10. Wat moet er gebeuren met de PAS-melders volgens het MOB?

“De PAS-melders bevinden zich echt in nare situaties, ze zijn namelijk onbedoeld illegaal. De overheid heeft gezegd dat de PAS-melders niet het slachtoffer mogen worden, dat kan alleen als de overheid de PAS-melders een goede compensatie geeft en goed uitkoopt, of het stikstofprobleem oplost en zo ruimte creëert voor de nieuwe vergunningen. Het lijkt mij totaal onrechtvaardig als er een PAS-melder gestraft wordt terwijl hij of zij wel gewoon de regels heeft gevolgd. Er zullen natuurlijk ook een aantal boeren zijn geweest die gebruik hebben gemaakt van de situatie door uitbreidingen te doen die eigenlijk niet hadden gemogen, dat maakt de discussie wel lastig. Zijn alle PAS-melders dan goed of zijn er ook een aantal die de regels hebben overtreden? Dat onderscheid kan nu niet meer gemaakt worden.”

“ Als MOB zijn wij er natuurlijk niet voor dat de levens van de PAS-melders geruïneerd worden. Als MOB beginnen wij wel steeds over die PAS-melders om de druk erop te houden. Als de overheid niets doet dan moeten de PAS-melders stoppen, daar gaan wij dan juridisch achteraan. Dat doen wij omdat wij willen dat de overheid in actie komt en daadkracht toont. Als de overheid niets doet gaat dit ten koste van onder andere de 3000 PAS-melders in plaats van 3000 grotere boeren. Als er toch ingegrepen moet worden kunnen er beter 3000 grote boeren worden aangepakt in plaats van 3000 kleintjes.”

“ Ik vind het wel in en in triest voor de PAS-melders. Het is wel de consequentie van een overheid die niet ingrijpt. Als de overheid het niet oplost dan gaan mensen zoals wij het via de rechter oplossen en dan is er maar één oplossing mogelijk: stoppen. Bij wie ligt de verantwoordelijkheid hier, bij het MOB? Nee, de verantwoordelijkheid ligt bij de overheid die steeds maar niet met een oplossing durft te komen.”

11. Welke instrumenten moeten er nog komen om het PPLG goed uit te kunnen voeren?

“ Zoals eerder benoemd natuurlijk geld en beleid maar dus ook de empathie. De overheid heeft wel geprobeerd empathie te tonen door Remkes. Om de vergelijking met het slavernij verleden te gebruiken; Rutte heeft in 25 minuten een speech gehouden met excuses, het is duidelijk wat daardoor gebeurt. Remkes heeft ook dingen gezegd waardoor de boeren weer aan tafel willen omdat Remkes ook die empathie toont. Maar wat is het grote kritiek op Remkes? Waarom heeft Rutte dat niet gedaan? Natuurlijk moet Rutte dat doen als leider! Hij had moeten zeggen dat we de problemen gaan oplossen in plaats van wegschuiven en dat ziet hij nu pas. Hij komt een beetje laat tot dat inzicht. Dat is naar mijn mening een stap die gedaan moet worden. Ik denk dat Rutte als leider het land moet toespreken over de toekomst van de landbouw.”

12. Wat doet de provincie Gelderland en Overijssel goed met het opstellen van het PPLG?

13. Waar zien jullie de knelpunten in het PPLG van Gelderland en Overijssel?

“Bij deze vragen kan ik niet helpen, ik ben actief in Zuid-Holland dus de aanpak van de provincies Overijssel en Gelderland omtrent het PPLG is voor mij niet voldoende bekend om daar antwoord op te geven.”

Interview met M. van der Sleen

M. van der Sleen: Hij is opa, nog heel actief en is ondernemer. Hij heeft een eigen bedrijf, een onderzoek- en advies bureau. Hij werkt veel voor overheden, provincies, boeren, justitie- en veiligheid, noem maar op. Zijn insteek is het verbinden van mensen, goed naar elkaar luisteren. Hij is econoom in het MOB netwerk. Ook zit hij aan de tafel van het gebiedsproces in Zuid-Holland vanuit de natuur- en landschapsvereniging Goerree Overflakkee.

